

III B-10.086

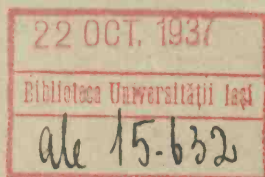
Biblioteca
Universității Iași

VASILE ȚEPORDEI

ALEXIE
MATEEVICI

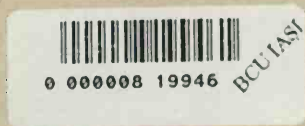
CHIȘINĂU
„ȚIPARUL MOLDOVENESC”
1937

VASILE ȚEPORDEI

ALEXIE MATEEVICI

Cu o prefață de D-l Profesor Universitar
ȘTEFAN CIOBANU

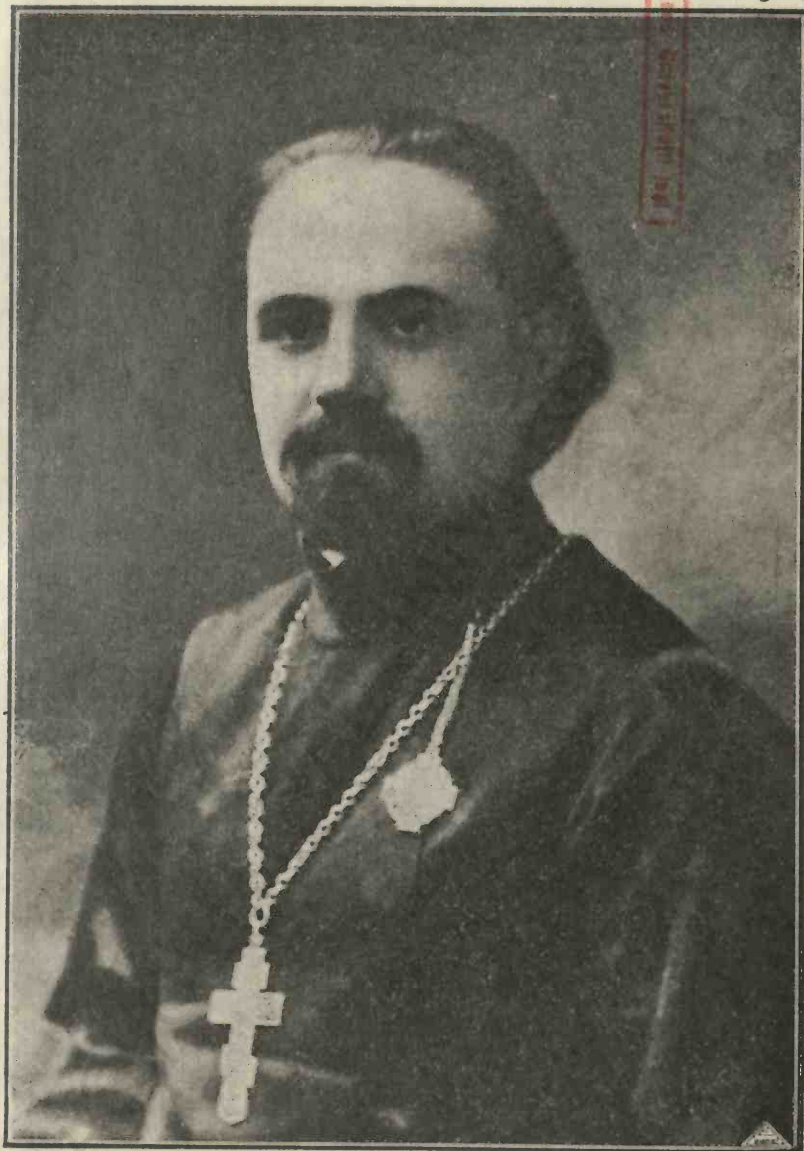

CHIȘINĂU
„TIPARUL MOLDOVENESC”
1937

Al. Mateevici

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Al. Mateevici

P R E F A Ț A

In ziua de 13/26 August ale acestui an se implinesc două decenii de când s'a stins poetul Alecu Mateevici.

Par'că ș'acuma sunt stăpânit de vedeniile pline de groază ce s'au pierdut în pânzele trecutului... Blestemul de veacuri, ce apăsa asupra celor nedreptățiți, părea că se desleagă. Lumea era cuprinsă de o adâncă frământare. Nedreptățile îngrămădite de veacuri cereau răzbunare, cereau îndreptare.

Și noi, câțiva visători, prinși de vârtejul revoluției luptam pentru făurirea unei noi vieți, pentru recăștigarea drepturilor încălcate de cotropitorii neamului nostru dintre Prut și Nistru.

Eram puțini la număr. Și cu atât mai dureros, că din acei puțini a fost ruptă floarea cercului nostru restrâns. In luna arie de August l-am petrecut la mormânt pe Alecu Mateevici, iar la un interval de o săptămână, pe Simeon Murafa, Andrei Hodoroșea și preotul Dimitrie Baltaga din Costești, toți trei omorâți mișelește de către bandele setoase de sânge.

In Mai organizasem un congres al învățătorilor Români din Basarabia. Alecu Mateevici se găsea pe front, în regiunea Bârladului, plecat ca preot militar de bună voie, atras mai mult de visul, pe care-l nutream în anii petrecuți împreună la Kiev, de a vedea Pământul făgăduinței. L'am invitat la congres. Căutam soluții pentru naționalizarea școlii noastre. Erau și suflete întunecate, cari găseau că în limba românească nu se poate face școală, nu se pot învăța științe mai înalte...

Și adoazi Alecu Mateevici a eșit la tribuna din sala eparhială și ne-a uimit pe toți cu geniala lui poezie „Limba noastră”. Il numisem profesor la cursurile de slovă românească ce au avut loc în Iulie. L'am așteptat însă zădarnic. Am aflat că s'a îmbolnăvit pe front de tifos abdominal. L'am văzut numai pe la începutul lui August la spitalul central din Chișinău, bolnav, în delirul febrei.

Iar in ziua de 13 August ne-a părăsit.

Când te apropii de satul nostru răzășesc din Basarabia, cu fundat în vale și inconjurat de vii și livezi de cireși, cu casele lui tupilate, mici, din care se înalță timid către cer câte o șuviță

de fum, — te izbește în ochi bisericuța ce veghează deasupra caselor împrăștiate și triste. În ea găsim ceva din stilul bisericilor rusești, dar toată factura ei este românească.

Așa mi-l închipui pe poetul Al. Mateevici.

În sărăcia manifestărilor noastre naționale din Basarabia de sub Ruși, în modestia mediocră a scriitorilor noștri de atunci, Alecu Mateevici se ridică, ca bisericuța din satul nostru răzeșesc, deasupra tuturor. El este scriitorul nostru ce, pe deoparte, marchează epoca de tranziție în viața sufletească a Românilor basarabeni a vremurilor prerevoluționare și a marelui revoluții naționale din 1917, pline de mari făgăduinți, iar pe de altă parte în el se îmbină latura idealistă a poeziei rusești cu cea națională românească, până la marele Mihail Eminescu.

Poezia lui oglindește frământările revoluției noastre naționale din Basarabia din anii 1905—1917, năzuințele și speranțele neamului românesc din Basarabia. Și în acelaș timp în concepția lui artistică găsim o notă puternică idealistă și religioasă a misticismului poetic rusesc.

Autorul studiului de față, — o teză de licență la catedra de istorie a literaturii române—un bun elev al meu, ne dă o biografie aproape complectă a poetului basarabean, ne dă amănunte noi cu privire la mediul spiritual în care s'a dezvoltat talentul lui Mateevici. În acelaș timp în lucrarea de față se analizează dependența concepției poetice a lui Mateevici, pe de o parte de literatura rusească, iar pe de altă — cea românească. Cea ce este important și nou în acest studiu, este scoaterea la iveală a unor opere noi a lui Mateevici, ce erau împrăștiate în diferite publicațiuni basarabene. Aceste scrieri, în cele mai multe cazuri traduceri din rusește, sunt toate de o însemnătate mai mică, decât cele cunoscute, dar de o importanță mare pentru evoluția poetică a scriitorului nostru.

Să fie această carte o jerbă de flori, culeasă cu dragoste, la amintirea marelui și nefericitului poet basarabean din partea generației noi a provinciei dintre Prut și Nistru.

ȘTEFAN CIOBANU
Membru Academiei Române

Alexie Mateevici.

INTRODUCERE

Oprirea asupra subiectului de față a fost determinată de mai multe motive. De sigur însă, că nici unul n'a fost mai puternic, decât convingerea fermă de importanța covârșitoare a poetului în marele concert al poezilor naționaliști și patrioți din această țară. Dar mai presus de toate, importanța lui literară în Moldova dintre Prut și Nistru.

Când studiem un scriitor sau un poet, sântem obligați de anumite legi să avem în vedere: mediul, timpul și locul unde a produs și a creat. Și dacă Mateevici a întrecut în „Limba Noastră” pe Sion și pe Coșbuc, putem afirma cu pretenția de a nu fi desminșiți, că dacă ar fi trăit în altă epocă a istoriei noastre literare și naționale, precum și în altă conjunctură geografică, el ar fi putut sta fără îndoială pe acelaș tron cu nemuritorul Eminescu.

Pentru că, în timp ce un Coșbuc, Vlăhuță, Eminescu, etc., și-au cultivat în permanență scânteia divină a geniului la altarul culturii naționale, Mateevici n'a putut-o face.

Datorită vitregiei timpurilor, lui Mateevici i se turna pe gât cultura și literatura rusă. „Buchile” latine le-a învățat prin contrabandă din revista „Albina”. El n'a știut ce este abecedarul românesc. Și nici n'a avut „nenorocul” lui Minulescu să primească nota „doi” la catalog pentru obiecția adusă poeziei „Umbra lui Mircea la Cozia” a lui Gr. Alexandrescu. Nu!

În timp ce toată pleiada poezilor din Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea și-a întreținut neconținut flacăra talentului lor în untdelemnul întregii noastre culturi naționale, Mateevici, răătăcitor printre străini, se mulțumia cu roșcovelele modeste ce i le procura serviciul de contrabandă dela vadurile Prutului.

Și, le înghițea cu pofta flămândului fiu rătăcit din Evangelhelie !.

Mateevici n'a avut fericirea să dobândească o cultură națională sistematică. Toate studiile și le-a făcut în limba rusă. A început școala primară și a terminat Academia lui Petru Movilă în ramele aceleiași instrucții și culturi rusești. Programele pe care le a trecut au fost streine de sufletul lui. Era o nepotrivire fundamentală între ceia ce i se oferea din oceanul culturii ruse și între aspirațiile sale intime.

Setea de cultura și literatura română îi era potolită în copilărie de picăturile băsmelor povestite de mama sa la lumina leneșă a lămpii, iar mai târziu, de puținele cărți și reviste ce le primea din Vechiul Regat mai mult prin desagii câte unui Șincal local, ce făcea din când în când legătura între București, Iași și Chișinău.

Aceasta a fost singura pregătire intelectuală românească a lui Mateevici; nemaivorbind de sigur de piedici. Căci acestea au fost multe și grele. Rușii considerau cultura și literatura română ca inexistentă. Dacă cineva avea curajul și afirma contrariul, era luat în zeflema, sau era considerat un naiv și neserios. Și în toate sferile rusești atmosfera era similară. Când se vorbea despre poporul și cultura română, se provocau numai râsete însoțite de obișnuitele înțepături ironice.

Românii din Basarabia erau pentru ruși o minoritate neînsemnată, fără cultură, și chiar fără aptitudini de a o avea vreodată. În cercurile rusești circula o părere curentă, după care limba română era considerată incapabilă să îmbrace fondul unei științe.

Iată, tocmai această erezie o combate Mateevici în antepenultima și penultima strofă din „Limba Noastră“:

„Strângeți piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde,
Și-ți avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte.
Nu veți plânge-atunci amarnic,
Că vi-i limba prea săracă,
Și-ți vedea cât e de darnic
Graul țării noastre dragă“...

După cum rezultă din conținutul acestor strofe, erau și printre moldovenii noștri necunoscători ai limbii literare române, cari înclinau să se lase influențați de aroganța unor șoviniști ruși. La congresul învățătorilor din 1917 această problemă fusese pusă chiar de doi învățători rusofili, care lucru a furnizat majoritate din materialul folosit în compunerea nemuritoarei poezii a lui Mateevici.

E lesne să ne inchipuim acum cât îi era de greu unui moldovean din Basarabia să-și însușească cultura română. Aproape că îi era imposibil. Pe deoparte, imposibilitatea creiată de totala lipsă de școli, de instrucție și educație românească, iar pe de altă parte era imposibilitatea creiată de erezia rusă cu toate complicitățile și consecințele ei pentru moldovenii din Basarabia, față de cultura, literatura și poporul român. De aceea un Hasdeu, un Donici, etc., au trecut Prutul în Moldova, îndreptându-se spre Muntenia și chiar Transilvania.

Aici nu aveau condițiuni prielnice pentru formarea lor ca poeți și scriitori naționali. Totuși acela este erou adevărat, care trecând peste toate piedicele, ajunge să atingă culmea biruinței. Doctrina creștină spune că viața fiind o neîncetată luptă, acela este erou, care învinge toate obstacolele. Nu este erou acela, care a revenit neatins din război, ci acela care a suferit și a biruit. Nu aste adevărată victorie aceea, care este câștigată fără rezistență din partea adversarului.

Și Mateevici, face parte tocmai dintre acei, cari suportând toate loviturile gloanțelor, s'a ridicat totuși în fruntea tuturor poezilor din Basarabia și a lăsat în umbră zeci de poeți din restul țării.

Iată mobilul, care m'a făcut să mă ocup de opera poetului preot Alexie Mateevici.

Opera lui stă alături de a celor mai suavi și mai profunzi poeți ai noștri.

Dar în special pentru noi basarabeni, Mateevici trebuie să ne fie scump pentru că el ne-a cântat ca nimeni altul suferințele unui secol și tot el a profetizat realizarea visului de aur:

„Și cei cu limbi în două sparte
Atunci vor căuta frația

Și lepăda-vor viclenia,
Și toți veți fi un gând ș'un nume,
Și înfrățiți veți făuri
Un viitor mai bun în lume,
Iar El va ști să vă îndrume
Acolo, unde va zări
C'avoastră stea va răsării....

(„Basarabenilor“)

CAPITOLUL I BIOGRAFIA

Francezul Buffon a spus un adevăr prețios: „Le style c'est l'homme même“. Adică în opera unui scriitor se reflectează sufletul lui.

Adevărul este admis principial. Dar fiecare lege având excepții, desigur că și acest adevăr poate ceda în unele cazuri. Căci putem avea un sistem filozofic de o impresionantă puritate spirituală, dar autorul să fie pătat, ca om.

În cazul lui Mateevici însă, principiul enunțat de Buffon se potrivește de minune. Cunoscându-i viața în toate amănuntele ei, putem vedea foarte ușor identitatea dintre opera și sufletul lui. De aceea e necesar să-i cunoaștem viața pentru ca opera să nu ne rămână enigmatică.

Alexie Mateevici s'a născut la 1888, 16 Martie în comuna Căinari din județul Tighina, la punctul unde se desparte linia ferată ce duce la Tighina, de cea nouă ce duce direct la Chișinău prin tunelul Țipala.

Tatăl său era moldovean din județul Soroca și nici decum polon, cum greșit afirmă domnul Petre V. Haneș. ¹⁾

D-sa a luat o versiune și a concretizat-o, fără s'o verifice.

Mai acceptabilă e părerea că pronumele „Mateevici“ a fost la început Mateescu, cum foarte just observă și d-l Nichifor Crainic. ²⁾

¹⁾ P. V. Haneș „Studii literare“ pag. 39.

²⁾ „Icoanele Vremii“ pag. 48

Și în susținerea acestei ipoteze ne vin următoarele noi considerente: Mateevici semna adesea Mateescu, ceea ce înseamnă că el puna mai multă bază pe această versiune. Al doilea considerent e foarte important și semnificativ: Mateevici cunoaștea la perfecție literatura, limba și poezia rusă. La început a cunoscut temeinic numai literatura rusă. A fost tot timpul cel mai strălucit elev și student. Apoi a tradus admirabil din poezii ruși.

Dar Mateevici n'a scris în rusește nici două versuri.

Și putea scrie, din moment ce traducea poezii din rusește și compunea în românește.

Se vede însă, că nu numai conștiința de român nu-i permitea să scrie versuri în rusește, dar nici instinctul lui național.

Aceasta înseamnă fără îndoială că Mateevici era român get beget în toate fibrile ființei lui și nu polonez. Dealtfel acest adevăr e susținut și de însuși familia lui.

Mama sa deasemenea era moldoveancă de origine, fiica protopopului Ioan Neaga din Căușani-Tighina.

În 1893, după cinci ani dela nașterea micului Aleoșia, familia s'a mutat în comuna Zaim, mult mai aproape de Căușani. Deci copilăria și-a petrecut-o: prima parte în Căinari și restul în Zaim.

În copilărie nu era zburdalnic și nu iubea jocul. Era chiar foarte stângaciu la joc. Stătea mai mult pe lângă mama. Și după cum era firesc, era mai iubit de către mamă, deoarece era și mai debil decât fratele său Victor. Ș'apoi sentimentul firesc de mamă, dictează ca să-l ocrotească mai mult pe acel fără posibilități proprii de apărare. Era o fire mai mult tăcută. Ii plăcea mai mult să asculte, decât să povestească. Mai ales povești și basme. Era în stare să asculte nopți întregi din gura mamei. Setea de ascultat îi creștea în raport direct proporțional cu cantitatea povestită. Deoarece mama sa epuiza dela o vreme materialul de povestit, îi citea povești și basme, din revista „Albina”, pe care preotul Mihail Mateevici, tatăl său, o primea din Vechiul Regat. Și dorința aceasta de a ceti în continuu l'a dus repede la învățarea alfabetului latin. Se spune că el a învățat să citească întâi, ș'apoi să scrie. Odată stăpân pe alfabet, se năpustea asupra „Albinei”

și n'o mai slăbea. Din această cauză era galben la față și slăbit fizicește. Pozne ca Ion Creangă nu făcea. Idealul lui era poveștile din gura mamei, din „Albina” și pe urmă cărțile.

Dupăce a intrat în școală, mama nu-l mai putea robi cu poveștile sale, căci avea deja cărțile de școală; dar în special pe cele de cetire. În școala Spirituală din Chișinău a intrat în anul 1893. Aproape tot timpul a fost primul elev. Dar aproape nici odată nu învăța lecțiile. Doar dacă se uita vre-o dată fugitiv prin cărți. Restul timpului și-l petrecea cetind cărți din bibliotecă. Cele mai multe cunoștințe și le câștiga de aici. Un singur dușman avea: matematica. Nu se împăca cu ea în ruptul capului. În timpul lecției scotea de sub bancă alte cărți și citea. Din această cauză avea mereu de furcă cu profesorul respectiv. Odată l-a și lăsat corijent, dar l-a trecut consiliul profesoral, având în vedere meritele lui excepționale. Avea extraordinare aptitudini pentru limbile străine. Din primii ani a cetit liber în nemțește, franțuzește, englezește și chiar latinește și grecește. Deasemenea avea inclinații mari și spre filozofie.

Colegii și fratele său, Victor Mateevici, profesor seminarial și fost inspector șef al învățământului din Basarabia, povestesc scene interesante din lupta lui cu matematica.

De altfel unele au fost înregistrate de dl. Petre V. Haneș în „Studii Literare”. Odată mama sa îi promisese, că venind la Chișinău, îl va fotografia. Dar când să-și îndeplinească mama promisiunea, „Aleoșa” primise nota doi la matimatică. După ce i-a spus mamei „nenorocirea”, a declarat că se fotografiază numai cu cartea de matematici în mână. Și așa a și făcut.

In 1902 terminând școala Spirituală, a trecut la Seminarul superior. Aici se dădea o importanță mult mai mare studiilor teologice și filozofice. După metoda rusă se dădeau tezele acasă. Și Mateevici era un fel de fabrică pentru tezele multora dintre elevi. Le lucra așa de meșteșugit, în cât același subiect îl trata de zece, cinsprezece ori, fără ca profesorul să prindă șmecheria. La teze era în largul lui. Câștiga de aici și „copeici” pentru cărți. Deacum începe să se impună foarte mult colegilor.

„Și mai mare era plăcerea lui Mateevici, când venea ora tezei la compunere, în cutare sau cutare limbă. Aici Mateevici se simțea în largul lui, pentru a-și răsplăti pe toți camarazii matematicieni, slabi la compunere, pe care acum la rândul său îi servea cu „fețuica” — teze compuse pentru fiecare în parte, în diferite variații, ca să nu poată observa profesorul că ar fi compuse de unul și acelaș compunător.—Aici toți camarazii îl glorifi-

cau pe Mateevici, așteptând cu nerăbdare ora, când profesorul va ceti clasei întregi ca model de tratare a subiectului, compunerea lui Mateevici”.¹⁾

Avea și talent la desemn. Era bun caricaturist. A rămas dela el un cae! întreg cu caricaturile profesorilor desemnate în timpul orelor. Mai cu seamă în timpul orei de matematică. Cea mai reușită caricatură este a lui Ion Halippa, fratele d-lui Pan. Halippa.

Nu-i plăcea însă viața de internat. Trăia la gazdă. Și aici era în veșnic război cu gazda, deoarece nu se culca decât pela

¹⁾ I. Buzdugan, „Cugetul Românesc”, 1922, Noembrie — Decembrie pag. 121.

orele 2—3 și chiar 4 dimineața. Cetea cu ardoare pe Dickens. Din această cauză s'a îmbolnăvit de anemie și doctorii îl sfătuie pe tatăl său să-l țină un an acasă. Acum se perfecționează în cântare la gitară.

Dar curând vine ziua de 20 Iulie 1906, când preotul M. Mateevici lasă familia și lumea și trece spre locașul de veci. Toți sânt zdrobiți de durere. Aleoșa însă mai mult ca toți. Devine și mai retras. Melancolia îl robește. Mama vădăvă se mută la Chișinău pentru a fi alături de odraslele ei, singurele-i speranțe. Aleoșa trăește acum la internat. Este în clasa 4-a de seminar (respectiv a 8-a). Sântem în anul 1906, când își tipărește primele producții în ziarul „Basarabia”.

Odată, părintele Constantin Popovici, profesorul de liturgică, i-a făcut o observație cam aspră. Elevii i-au șoptit imediat „să se pună bine cu el”, căci și el este „scriitor” — (părintele Popovici conducea și atunci revista „Luminătorul”). P. C. Sa l-a chemat după lecție în cancelarie, și de atunci nu i-a despărțit decât moartea nemiloasă. Mateevici a devenit cel mai productiv colaborator al „Luminătorului”. Prin 1911 și 1912 sânt numere întregi din „Luminătorul”, scrise aproape numai de Mateevici. După încetarea apariției „Basarabiei”, începe colaborarea la „Cuvântul Moldovenesc”. Dar intrucât vorbea mult românește și citea într'una cărți aduse dela Iași, București, etc., rușii și rusofilii încep să-l suspecteze. Il numeau chiar „separatist”. Când au început să apară primele lui poezii și articole, opinia publică l-a apreciat. Redacțiile ziarelor românești îl prețuiau mult. Pentru a nu fi urmărit și surprins de profesori, când se ducea la redacție, se îmbrăca în civil și cu o căciulă mare în cap.

Incepe colaborarea și la „Kișineovschii Eparhialnâi Vedomosti”. Scria mai mult chestiuni de istoria bisericii, filologie și folklor. În clasa V-a și a VI (9-a și a 10-a) s'a distins prin predicile rostite la bisericile din oraș și în special la Catedrală. Avea dar oratoric. Profesorii îl respectau din ce în ce mai mult.

În 1910 terminând seminarul ca prim elev al promoției, fu trimis ca bursier la Academia Teologică din Kiev. Aici face cunoștință cu studenții români din Basarabia, precum și cu cei din Moldova, Muntenia și chiar Transilvania.

La universitate, Mateevici a învățat cu Gr. M. Ionescu, azi cunoscutul publicist Ivanov, cu Al. Ciugureanu, Șt. Berechet, Simeon Murafa, Șt. Ciobanu, cu care a fost tot restul vieții în strânse raporturi pe terenul cultural și politic, etc... La Kiev s'a manifestat ca unul dintre cei mai distinși studenți. Nu uita însă nici colaborarea la ziarele și revistele din Chișinău. Ajunge la un moment dat ca să dea material pentru tipărirea a numere întregi din „Luminătorul”. Publică poezii originale și traduceri, precum și articole în genul menționat mai sus. Mai ales că în ultimul timp își ținea existența mai mult de pe urma scrisului.

Tot la Kiev ia parte la mișcarea națională a studenților moldoveni și este în fruntea fondatorilor societății „Deșteptarea”. Aici are ocazia să afirme originea latină a românilor din Basarabia.

Terminând Academia, în 1914 se însoară cu d-șoara Teodosia Borisovna Novîțcaia, ucraineană din satul Djurințe, gubernia Kievului. D-sa era profesoară la școala de aplicație de pe lângă școala Eparhială din Kiev. Mateevici, fiind un student eminent, devenise cunoscut în sferile culte ale societății kievene.

Preoțindu-se, este numit profesor supranumerar de limba greacă și pastorală la seminarul superior din Chișinău. Dar visul lui era avântarea în publicistică. Și cum apărea gazeta „Cuvântul Moldovenesc”, tocă foarte des podelele redacției.

Ca profesor era un bun prieten al pedagogiei. Dar în special al celei creștine. Își iubea mult elevii și disprețuia scolasticismul școlii vechi.

Să lăsăm însă să ne vorbească un fost elev al lui, d-l V. Harea, conferențiar la Universitatea din Iași! „Pe Mateevici l-am cunoscut dela distanță, pe când eram încă elev al Seminarului Teologic din Chișinău, iar el profesor de exigeză (pare-se) în clasele superioare. Dela elevii acestor clase n'am auzit decât păreri admirative pentru spiritul lui larg, înțelegător, pentru mișcările și preocupările sufletești ale tineretului. Dese-ori venea în sufrageria seminaristilor, gusta din mâncarea lor, se așeza cu cei din clasele de teologie (clasa V — și VI), stătea de vorbă cu ei ca un frate mai mare. Din când în când izbucnea în râsul lui zgomotos de om sănătos și echilibrat. Uneori devenea de o seriozitate de apo-

stol, vorbind măsurat, cu opriri de gândire, cu gesturi largi ale mâinilor, gesturi de preot deprins cu oficiul divin,—substituit al Fiului Domnului, să se ofere ca jertvă pentru fericirea turmei lui duhovnicești.

Il priveam de departe și sufletul îmi era plin de sentimentul de nemărginit respect față de acest om blajin, serios și plin de „viață vie”, — cum s'ar exprima Dostoevski, — viață — înbinare armonică a spiritului cu trupul, viață — înobilare a materiei noastre organice prin spiritualizarea ei.

Căci știam dela elevii claselor superioare că Mateevici era și poet și autor a unor studii serioase de probleme bisericesti, de istoria bisericii și de obiceiuri religioase, — toate referitoare la moldoveni.

Un proces sufletesc firesc, rezultat din dragoste pentru țărâni confrăți ai mei întru muncă pe ogoarele noastre frumoase, în timpul vacanței de vară, din revoltă contra disprețului față de moldoveni a reprezentanților culturii rusești cu care eram zilnic în contact la școală, a profesorilor noștri cu care aveam dese discuții aprinse, — la care se adăuga și necesitatea de a consacra activitatea mea unui ideal pozitiv (și Insarov, eroul bulgar al lui Turgheniev din „În ajun”, a jucat un mare rol în acest proces al meu), precum și o serie de alți factori m'au făcut să fac câteva vizite la „Cuvântul Moldovenesc” prin 1915, iar prin 1916, când se ivise nevoia unui nou colaborator, am intrat în redacția ziarului, care a jucat un rol covârșitor în mișcarea națională din Basarabia.

Acolo am făcut cunoștință cu Al. Mateevici, care, preot mobilizat pe frontul Galițian al războiului, venise în concediu pe câteva zile. Pentru mine însă el îmi apărea tot inconjurat de nimbul unui poet și abia dacă îi puteam răspunde cu timiditate, la câteva întrebări obișnuite ce se pun în asemenea ocazii.

O deosebită plăcere era pentru mine și pentru colegul meu P. Stihî (eram amândoi colegi de școală și aveam aceleași preocupări intelectuale, animați amândoi de naționalismul cel mai curat) să citim cu voce tare scriitorii populari români. Simțeam nevoie de a cunoaște mai bine limba literară populară, care să

poată fi utilizată pentru articolele noastre din ziarul și revista „Cuvântul Moldovenesc”. Printre scriitorii preferați erau: Creangă, Sadoveanu, poeziile lui Coșbuc, Goga și Mateevici. Deși la acesta limba nu era totdeauna corectă, — nu mai vorbim de perfecție —, totuși poeziile sale religioase, traducerile din rusește, libere sau credincioase textului, ne câștigau prin sonoritatea și viigoarea versului¹⁾.

Cariera didactică însă îi este de scurtă durată, căci Episcopul Platon, — decedat zilele trecute în America, fiind deja Mitropolit — îl invită și-i propune să se înroleze ca preot militar în regimentul 41 de infanterie din Chișinău.

Mateevici i-a obiectat că fiind bolnăvicios nu s'ar putea duce pe front. Episcopul i-a răspuns însă că Regimentul 41 are destinația de a sta în Chișinău și a pregăti pe tinerii recruți pentru front. După mai multe șovăeli, Mateevici a cedat.

Aici se bucura foarte mult de încrederea și iubirea soldaților moldoveni, căci Mateevici era un adevărat demofil.

Iată însă că peste puțin, lucrurile luând o nouă întorsătură, menționatul regiment, în frunte cu preotul său este trimis pe frontul Galițian, iar mai târziu este transferat pe frontul românesc, la Brigada de Artileria 71 fr. Tecuci. A trăit grozavele clipe ale Mărășeștilor, încât multe din poeziile sale sânt inspirate de acele zile de groază și apoi de glorie.

Fiind bolnăvicios, obținea adesea concedii, și venea acasă unde-și vedea soția și pe mica lui Ninocica, azi studentă la Universitatea din București.

Pe frontul românesc avu ocazia să vină în contact direct cu literatura și chiar îndrumătorii scrisului românesc. De sigur că toți erau izolați. Acum îl cunoaște pe Nichifor Crainic, care scrie că-l vedea adesea cu vrafurile de cărți românești²⁾

Contactul acela a dat rezultate simțitoare: acum a compus cea mai frumoasă poezie: „Limba Noastră”. Tot acum în poezia originală ajunge la maturitate.

1), — V. Harea revista „Viața Basarabiei” A. II No. 6/1933 pag 71 j. 367 — sus.

2) Nichifor Crainic „Icoanele Vremii” pag. 48.

Urmează congresul învățătorilor din 1917, luna Maiu, când este provocat să conceapă poezia „Limba Noastră”, și apoi este numit să țină cursuri de limba și literatura română cu învățătorii. Dar n'a avut norocul decât să înceapă, căci reîntorcându-se pe front, se îmbolnăvește de tifos abdominal (și nu tifos exantimatic¹⁾) cum găsim la dl. P. V. Haneș și chiar la dl. prof. Ștefan Ciobanu) și moare în floarea vârstei de 29 ani, la 13 August 1917, deci cu 11 ani și 3 săptămâni în urma tatălui său.

Mcare lăsând lăcrămând după el pe mama, soția, fiica, frațele, rudele, și pe toți cunoscuții și admiratorii lui. Dl. V. Harea povestește în cuvinte simțite impresia produsă în public la vestea fulgerătoare a morții lui :

„O durere mută ne-a cuprins la vestea morții lui (Mateevici). Dl. Halippa care exact în momentul acela lua masa, a leșinat și câteva zile a trebuit să ne adresăm în chestiunile ziarului și muncii zilnice în legătură cu acțiunea noastră, cu multă precauțiune pentru a nu lovi sufletul lui, plin de durere pentru acel ce-i era cel mai drag și cel mai curat dintre toți muncitorii pe ogorul moldovenesc“. ²⁾

Dar mai presus de toate, lasă tânguind o provincie întreagă de moldoveni în pragul închegării tuturor într'un singur mănunchiu, pe care i-a cântat cu atâta foc în „Eu cânt“.

„Eu cânt, căci văd că ele vin
Acele zile de senin;
Eu cânt, căci văd de-acum că piere
A țării veșnică durere
Eu cânt, căci văd necazul frânt,
Ș'aud plugari în zori cântând,
Nu doine de amar, — de dor, —
Inviorarea țării lor“.....

„...Dacă ar fi trăit mai mult, ne-ar fi donat poate lucrări uriașe și din cele mai frumoase. Se vede însă că așa i-a fost sortit de Dumnezeu“. ³⁾

¹⁾ Dealtfel greșala aceasta este înregistrată și în actul de deces.

²⁾ — V. Harea, „Viața Basarabiei“ A. II No. 6/1933 pag. j. 73 și 369 sus.

³⁾ — Ic. Mitr. Constantin Popovici, Revista „Luminătorul“ No. 1/933 pag. 28.

Ca om, Mateevici ieșea din comun. Atât ca fizic, cât și ca psihic.

Fizicește, era slab, din cauza lipsei de exercițiu și a vieții sedentare ce ducea. Era nervos. În ultimul timp devenise neurastenic. Domnul Nichifor Crainic ni-l descrie astfel: „Par'că-l văd și acuma: voinic bărbat, spătos și rumen. În antereu cenușiu rusesc, fără plete încâlcite ca la Sântagora, cu barba apostolică, redusă la un cioc blond... avea în cuvinte și în zâmbet o blândeță comunicativă, care te împrietenea fără zăbavă”¹⁾. Era de statură mijlocie cu „pistrui pe obraz”, ochii căprui, puțin înmuiți în lacrimi și de o melancolie neșpusă²⁾. Dar era foarte neglijent. Hainele îi erau veșnic murdare și fără nasturi. Cravata, ca vai de ea. „În viață, foarte dezordonat. Când scria, umplea masa de ziare și de cărți și le lăsa așa. A plecat în război cu multe cărți și a venit fără ele”³⁾.

Era foarte discret, dar foarte bun la suflet și prietenos. Avea o memorie și o inteligență fenomenală. Reținea aproape tot ce citea. În discuții contradictorii era neîntrecut. Colegii îl aveau ca pe un dicționar enciclopedic. Când cineva povestea anecdote, râdea cu poftă și făcea un zgomot, ce atrăgea atenția celor dimprejur. Ca preot, avea vocație aleasă. Iubea foarte mult să officieze. Avea un bariton frumos și impresionant.

„Mare iubitor de natură. În război i s'a întâmplat odată să-l apuce noaptea și să rățăcească prin pădure, dus de mirosul florilor și de cântecul privighetorilor”⁴⁾.

Era foarte moral. Deși avusese posibilitate să nu plece pe front, a renunțat, ripostând: „Trebuie să cunosc și cele amare ale vieții, nu numai pe cele bune, dulci, ușoare și frumoase”. Și plecând, a plecat pentru totdeauna⁵⁾. A fost deci omul jertfei. A iu-

¹⁾ Op. cit. pag. 46.

²⁾ P. V. Haneș. Op. cit. pag. 55.

³⁾ P. V. Haneș. Op. cit. pag. 56.

⁴⁾ P. V. Haneș. Op. cit. pag. 57.

⁵⁾ Mateevici, plecând pe front, s'a îmbolnăvit de tifos abdominal și reîntorcându-se, a zăcut în spitalul central din Chișinău, unde a și murit. A fost înmormântat în cimitirul orașului, unde i s'a ridicat un bust de către societatea istorico-arheologică din Basarabia, dar care păcătuiește puțin din punct de vedere estetic.

bit dreptatea și s'a supus ei. Așa înțelegea el să împace idealul cu realitatea, greul cu ușorul și glasul conștiinții, cu acel al datoriei.

Dela Mateevici au rămas două caiete scrise de el: unul din 1907 și altul din 1917.

Pe coperta primului caiet găsim semnătura: „Al. Mateescu“, în românește, și Al. Mateevici în rusește.

Primul cuprinde: „Cugetări și subiecte“ și „Notițe“. Cel din 1917 cuprinde 9 poezii cu arătarea că sunt scrise la Mărășăști în 1917—Iunie.

În ambele caiete se oglindește felul de lucru al poetului. Caietul din 1907 cuprinde 2 poezii: „În zarea anilor“ și „Cetatea plângerii“. Ultima nu e terminată și deaceia nici nu se amintește nicăeri despre ea. Afară de poezii, mai sunt și o sumedenie de maxime, precum și o încercare de nuvelă din viața moldovenilor, „Bătrâna Niță“, iarăși neterminată.

Atât în maxime, cât și în menționata nuvelă, se vede felul lui de a gândi și înțelege anumite lucruri. Din toate acestea rezultă, că Mateevici era *familiarizat cu gândirea filosofică*. Dacă ar fi trăit până'n zilele noastre, fără îndoială că ar fi făcut parte din mișcarea gândiristă, atât de potrivită sufletului său.

Poetul atinge în viață deopotrivă ambele extreme: pe cea a fericirii și pe cea a nefericirii—zice undeva d-l Dragomirescu. Așa-i soarta lui. Ea este plină de cele mai mari amărăciuni, dar și de cele mai dulci încântări. E plină de amărăciuni, pentrucă, instrument divin al capod'operelor poeziei, poetul nu seamănă nici cu alți poeți și nici cu ceilalți oameni. Și astfel viața lui e într'un continuu dezacord cu mediul social în care trăiește. Anti-social și singuratic, fiu mai mult al naturii, decât al societății, fiu al soarelui de sus și al cerului, și al cerului și al soarelui din adâncul sufletului lui, ființă instinctivă și intuitivă, el nu pricepe mecanismul vieții, nu știe cum să i se adapteze, pentrucă chiar când îl pricepe, el îl disprețuiește. Sufletul lui e o lume de contradicții. Arde de dorinți pământești, dar nu poate să se împace cu mijloacele prin care să și le mulțumească. Ar vrea avuții, dar nu și le poate procura, și nu poate suferi pe cei ce trăiesc în ele. Ar vrea o viață tihnită și senină, închinată activi-

tății lui creatoare, dar iubește frământarea și schimbarea. Suspina după înălțimile sociale, dar, în neputința de a le obține, le socotește mult mai prejos, decât domnia gândirii și a creațiunii. Dar această soartă plină de amar, este în acelaș timp plină de fericiri și încântări supraomenești, pe cari noi ceilalți numai le bănuim, dar nu le putem avea niciodată.

Ce încântare poate fi mai mare decât aceea, când el vede incolțind în mintea lui ideia de aur, ideia, pe care o simte inviind, crescând, cucerind întreg sufletul lui, ideia care se traduce în armonii cerești și ia corp în cuvântul nemaiauzit. E beția dumnezeiască a sufletului, în care intră simțământul vieții nemuritoare, este conștiința puterii de a cuceri pentru vecie sufletele generațiilor și întreaga omenire: este simțirea supraumană a vieții după moarte. Oamenii cei mai nefericiți sânt în acelaș timp cei mai fericiți, deși nimeni nu o vede.

Și deaceia poetul are în general, cât trăiește, o viață modestă și nemulțumită, o viață tristă și frământată de vecinice nevoi.

Și deaceia, totuși, nu e viață mai frumoasă ca a lui. Căci prin capod'operile ce plămuește, poetul unește viața lui nu numai cu a inconjurimii supărătoare imediate, ci cu a tuturor oamenilor. Prin capod'operile lui, el trezește pentru dânsul în conștiința tuturor, cele mai înalte simțăminte: iubirea, admirația și evlavia. Prin capod'operile lui, el cucerește spațiul și timpul, omenirea de azi și cea de mâine, generațiile nesfârșite din sânul viitorului. Aceasta e viața lui adevărată: această viață o simte el într'insul, când crează și cântă, iar această viață e strălucită și fără sfârșit, chiar dacă ea, cum se întâmplă, nu începe pentru dânsul, decât după ce vestmântul lumesc al ființei lui intră în pământ.

Și așa se face, că față de poeții adevărați, viitorimea începe să simtă, după moartea lor o milă și o recunoștință fără margini: milă pentru ființa lor pământească ce s'a irosit, recunoștință pentru bogăția de simțiri frumoase, ce au lăsat după dânsii. Simțim milă, mai cu seamă pentrucă adesea mintea se înspăimântă văzând nepotrivirea dintre modestia vieții lor și dintre comoara de frumuseți a sufletului lor. Simțim recunoștință mai cu

seamă pentru că ori de câte ori recitim operele lor, vedem cum inima noastră se simte întărită, îmbogățită și înălțată în ființa ei.

Iată comoara de sentimente și idei ce răscolește în noi opera și amintirea marilor poeți.

Și pentru cel ce l-a cunoscut pe Mateevici în toate amănuntele vieții lui, sau s'a bucurat chiar de tovărășia lui din scurta-i viață terestră, sânt cunoscute toate aceste sentimente și idei. Nu mai puțin și de acel, ce s'a îmbătat din parfumul „Limbii Noastre“, a „Cântării Zorilor“ și chiar numai din a următoarelor versuri din „Frunza Nucului“ :

„Eu cu ierbele poienei
N'am nimic de împărțit,
Jale mi-i că moldovenii

Incă nu s'au înfrățit.

Vântul șueră prin creste,
Vine, sburător, prin văi
Și-mi șoptește trista veste
Din Bugeac dela ai tăi“.

CAPITOLUL II.

OPERA.

Părăsind lumea aceasta în frageda vârstă, pentru un poet, de 29 ani, se înțelege că nu ne putem aștepta ca opera lui Mateevici să fie cantitativ colosală. Nu! Dar totuși e destul de vastă.

Mateevici a scris în versuri și în proză. Gloria și-a câștigat-o prin primul gen. De aceia a și rămas cunoscut în literatura română mai mult ca poet. A scris și proză. În special chestiuni din domeniul istoriei bisericești, a filologiei, a literaturii culte și populare, a predicii, a etnografiei, a folklorului, etc. În proză însă nu s'a ridicat la înălțimile, pe care le-a atins în poezie. Totuși, merită să-i urmărim lupta ce a dus-o în direcția culturală, națională și patriotică pe acest teren.

De aceia vom căuta să-i analizăm la început poezia, precedată de influențele ce le-a suferit. Și cum poezia lui este origi-

nală și tradusă, o vom analiza la început pe cea originală. Vom face o subdiviziune: în poezie profană și religioasă. Desigur că ne vom strădui să-i analizăm opera, la fiecare capitol, pe calea evoluției în timp. La locul cerut îi vom închina și rândurile cuvenite demofiliei lui, împletită cu naționalismul și patriotismul cu foc.

Firul ni-l vom depăna apoi analizând proza: filologie, istorie literară, etnografie, etc.

Totul în limita materialului agonisit și a spațiului permis pentru această modestă lucrare.

A. INFLUENȚELE.

În poezie, Mateevici a suferit două influențe: rusă și română. Prima fu rusă, căci „majoritatea poeziilor lui Al. Mateevici sînt traduse din rusește. Al. Mateevici știe să aleagă din scriitorii ruși, cea ce se potrivea cu firea lui, cu concepția lui idealistă, religioasă. În ultimii ani, înainte de revoluție, în concepția intelectualității rusești se manifestă un curent mistico-religios, care de altfel este caracteristic culturii rusești în genere. Și Al. Mateevici, care-și face studiile în școlile rusești, pătruns de ideea unei regenerări sufletești a omenirii, și tot odată fiind un naționalist convins, caută prin traducerile sale să ridice sufletul poporului din care făcea parte. Dar pe el nu-l pasionează curentul bolnăvicios al religiunii mistico-anarhice a scriitorilor moderni: Rozanov și Merejcovschi, pe el îl interesează poezia idealistă din trecut a lui Alexie Tolstoi și scrierile poetului tineretului decepționist rus, a lui Nadson. Acest din urmă, cel mai strălucit reprezentant al decepționismului frumos din literatura rusă, care prin farmecul poeziilor sale, prin pesimismul său atrăgător, a risipit atâtea vieți fragede, a înebunit atâtea capete sucite, îl influențează pe Al. Mateevici. Dar Al. Mateevici alege din poeziile lui Nadson cea ce se potrivește cu ideile lui, cu concepția lui idealistă, religioasă, cea ce este mai sănătos în poezia acestui poet”.¹⁾

¹⁾ Ștefan Clobană „Cultura Românească în Basarabia” sub stăpânirea rusă, 1923, Chișinău, pp. 274-275.

Ne vom ocupa la locul cuvenit poeziilor traduse, despre conținutul și caracterul stilistic și lingvistic al traducerilor lui Al. Mateevici. Aici însă căutăm să facem un fel de trecere în revistă a influențelor suferite, ce se văd în special în traduceri.

Din Nadson traduce „Creștina“, din A. Tolstoi „Păcătoasa“, „Ioan Damaschin“, „Zadarnic Artiste“ — nepublicată—, din Ler-montov „Rugăciunea“, din M. Gorki „Zina“, din Pușchin „Poetului“, din Soloviov „Hristos la Marfa și Maria“, etc., etc.

D-l Petre V. Haneș crede că „traducerile lui pornesc din dorința și preocuparea lui de a populariza la noi literatura rusească, o preocupare constantă la toți intelectualii români din Basarabia, foarte necesară pentru apropierea celor două culturi și pentru înălțarea literaturii românești“. ¹⁾

Desigur că Mateevici, care reprezenta curentul național religios în masa literaților moldoveni de toate nuanțele, era ispitit de îmbogățirea literaturii românești cu ceea ce i se părea lui mai potrivit aparatului de asimilare al sufletului român basarabean. Și aici nu trebuie să uităm revoluția ce a făcut-o cu 2-3 decenii mai înainte Dostoevski în sferile rusești, prin dragostea ce o manifesta față de popor. El își punea toată nădejdea în regenerarea Rusiei prin ridicarea păturii populare.

În Vechiul Regat era deasemeni curentul redeșteptării și revendicării doleanțelor masselor țărănești, izbucnit la 1907, al cărui refren s'a repetat mult în Basarabia :

„Noi țărani dela țară
Ziua, noaptea greu muncim.
Muncim greu iarnă și vară,
Numai birul să-l plătim“...

Tot acum era puternic în Rusia curentul „narodnicilor“ sau al așa zișilor „populiști“.

Aceste mișcări au avut un răsunet puternic în Basarabia. Căci la 1905—1906 avem încercarea de revoluție pornită tocmai din seminariile teologice ruse, la care a luat parte activă și se-

¹⁾ P. V. Haneș, op. cit. pag. 61.

minarul din Chișinău, al cărui elev era Mateevici, în următoarele împrejurări:

După războiul ruso-japonez, din care Rusia a ieșit învinsă, s'a înregistrat o puternică reacție contra regimului țarist. Nemul-

Alexis Mateevici, fotografiat împreună cu mama și surorile sale, după terminarea Academiei.

țumirea era generală. Basarabia, fiind mereu neluată în seamă și considerată ca o Vandee rusă, nu prea era în curent cu mișcările din centrul Rusiei. Iată însă, că tocmai la începutul veacului

XX sinodul rus, de comun acord cu ministerul instrucțiunii, oprește intrarea seminariștilor în universități. Și cum seminariștii erau cei mai maturi elevi, dintre toți elevii celorlalte școli, deoarece studiau câte 11 ani, au reacționat contra acestor măsuri.

Seminariile din centrul Rusiei au declarat rând pe rând greve în cursul anului 1905. Seminariștii din Chișinău încep să primească apeluri și indemnuri la grevă.

În toamna anului 1905 s'a format și la Chișinău un comitet, care a pregătit și condus adunările de protestare contra măsurilor „asupritoare” ale stăpânirii.

Desigur că agitatorii principali erau elementele de stânga, streine de seminarii. Aceștia urmăreau să provoace prin aceste mișcări, revoluția.

Dar cu seminarul din Chișinău se întâmplă un fenomen foarte interesant și caracteristic. Comitetul așa zis „revoluționar” în frunte cu moldoveanul Gheorghe Stârcea, întocmește un memoriu, în care printre altele, cere: 1) introducerea obligatorie a limbii moldovenești printre obiectele de studiu în clasele superioare și neobligatorie în restul claselor, 2) introducerea istoriei naționale și 3) a cântării bisericești.

Menționatul memoriu l-am văzut în original la d-l Gh. Stârcea, cu toate punctele, așa cum a fost dictat de conștiința națională a tineretului moldovenesc.

Și aceasta era dorința unanimă a moldovenilor din Seminar. La adunările generale ținute în sala festivă a Seminarului, toți moldovenii au cerut insistent introducerea limbii, cântării și istoriei naționale românești, printre obiectele de studiu.

Memoriul seminariștilor a fost înaintat ministerului și sinodului prin seminar, precum și congresului eparhial basarabean.

Congresul, luând în discuție memoriul seminariștilor, la alcătuirea căruia a contribuit și Matevici, a hotărât redeschiderea tipografiei moldovenești, a revistei „Luminătorul” și intervenția la Sinod, pentru introducerea obiectelor menționate în programa de învățământ a seminarului.

Și în anul următor, cererea seminariștilor a fost satisfăcută.

E cazul să remarcăm, că o mișcare similară a fost și la școala eparhială de fete.

Lucrurile nu s'au oprit aici. Mișcarea națională a moldovenilor din seminar a luat un avânt foarte mare. Desbaterile se făceau mai mult în moldovenește, deși printre ei erau și ruși.

Și ca un ecou și al acestor mișcări, pela jumătatea anului 1906, o mână de foști seminariști, fondează ziarul românesc „Basarabia”. Toamna își începe și Mateevici colaborarea, iar memoriul seminariștilor fiind satisfăcut, limba română este introdusă în seminar. Gr. Constantinescu povestește, că la prima oră de română, Mateevici a rostit „Impărate ceresc”, plângând de emoție.

Mișcarea națională merge cu pași repezi spre maturitate. Se pune la cale o manifestare artistico-culturală a moldovenilor, în limba lor. Gh. Stârcea este însărcinat cu conducerea corului, în care cântă și Mateevici. Bucățile sunt românești, iar coriștii sunt toți seminariști. Mateevici era foarte entuziasmat. La „gustările” dela redacția „Basarabiei” își manifesta toată fericirea că a ajuns să cânte și el românește. Adesea vărsa lacrimi de bucurie.

Toate acestea i-a îndepărtat pe moldoveni de socialismul troțchian, căci ei aveau idealurile lor. Iată deci caracterul luptei dela 1905—1906 și izvorul de inspirație a poeziilor lui Mateevici. E epoca redeşptării naționalităților din imperiul rus. E ecoul revoluțiilor din apus din cursul veacului al XIX-lea.

Apoi, mai aproape, în mediul în care se învârtea și Mateevici, avem mișcarea din jurul ziarului „Basarabia”, care propoveduia o desrobire imediată a țaranului român basarabean. Toate acestea l-au influențat extraordinar pe Mateevici, care a cântat mai bine ca ori cine altul suferințele poporului nostru în „Eu cânt”, „Cântecul zorilor”, „Țara”, „Țăranii”, „Dorul”, etc. Glasul zilei se îmbină fericit cu talentul și sentimentele poetului, care ne dă pagini extrem de mișcătoare. Se înțelege că influența primordială o are asupra lui, un Tolstoi, Dostoevski, etc.

Dar faza a doua, după 1914, apare sub influența directă a Vechiului Regat. Intre 1914 și 1917 înregistrăm în activitatea lui o stagnare. Și iată că dintr'o dată isbucnește ca un vulcan, în 1917, dându-ne prin „Limba Noastră” o adevărată capod'operă. Iată ce scrie el singur de pe frontul românesc, la 20 Aprilie

1917, într'o epistolă adresată familiei: „Și mai mult simt o oărecare năvală de voiciune și de puteri creiatoare. Ceva a trezit mintea mea, gata să adoarmă, ceva mă îndeamnă la muncă literară. Parcă nu-mi aduc aminte ca vreodată scrisul să-mi fi curs de sub condei cu atâta ușurință ca acum”.

O influență binefăcătoare, pe care poetul o mărturisește cu atâta simplitate și sinceritate!

Și aceasta apare ca un rezultat firesc al sorbirii cu nesăț din literatura română. Nichifor Crainic povestește că nu și-l poate inchipui pe Mateevici, decât cu vrafurile de cărți în brațe, pe care le culegea depe la librăriile ieșene și ori de unde putea ¹⁾.

Cea mai puternică influență asupra lui Mateevici a avut-o Mihail Eminescu. „Frunza nucului” a lui Mateevici este rudă foarte apropiată cu „Lacul” lui Eminescu, atât ca ritm cât și ca măsură. Iată comparația:

Eminescu

„Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl încarcă
Tresărind în cercuri albe
El cutremură o barcă”

Mateevici

„Frunza nucului tresare
Oglindindu-se în lac;
Vântul un miros de floare
Imi aduce din Bugeac”.

În „Cântarea slavei” se vede de aproape influența lui Goga din poezia „În munți”. De altfel o vom vedea, când vom analiza-o. Apoi în „Cântec de leagăn” se observă influența versificației lui Eminescu, din „Revederea”, dar mult mai vizibilă e cea din „Ce te legeni codrule”.

Iată la Mateevici:

„Și să-i bați cărările
Să ne sorbi durerile...
De ocară apele,
Puiul mamei, scapă-le.
Să ne cânte zânele,
Răsunând fântânele,
Să ne râdă zorile,
Să ne'mbete florile”.

¹⁾ Nichifor Crainic, op. citat.

În prima și ultima lui satiră, „Unora”, se observă de aproape influența lui Grigore Alexandrescu și tonul oratoric a lui Eminescu.

Apoi vine influența lui Coșbuc, care se observă adesea în poeziile despre război, țărani, etc.

Dar nota culminantă a influenței lui Coșbuc și a lui Gh. Sion, o avem înregistrată în „Limba noastră”, în care Mateevici îi lasă în umbră pe amândoi.

„Sion scrisese din pricina dușmanului dinăuntru, Coșbuc din pricina dușmanului din afară. Mateevici scrie din pricina ambilor dușmani: și a rușilor și a moldovenilor rătăciți. Și poate de aceia a găsit în adâncul sufletului său izbucniri de frumusețe, care l-au ridicat deasupra vestiților înaintași”¹⁾.

O mare parte din poeziile lui de după 1914 sunt influențate de războiul întregirii neamului. „Deasupra târgului Bârlad”, „Basarabenilor”, „Văd prăbușirea”, etc., sunt scrise la auzul buibuitului tunurilor de pe frontul Mărășăștilor. Dealtfel în ele se observă nervozitatea poetului la văzul aparentei biruințe a dușmanului.

Aceasta este în scurt schița principală a influenței suferite de Mateevici, atât din partea poezilor și scriitorilor ruși, cât și a celor români.

B. POEZIA PROFANA.

După cum am spus în altă parte, poezia lui Mateevici, atât cea originală, cât și cea tradusă se împarte în profană și religioasă. Aci ne vom ocupa de poezia originală profană.

Una dintre cele mai reușite poezii este „Eu cânt”, pe care d-l Petre V. Haneș o publică în volumul de poezii din 1926, ca prima în ordine cronologică.

S'au produs câteva discuții contradictorii pe această temă. Unii au spus că nu putea fi scrisă la 1907, deoarece atât ca rimă

¹⁾ P. V. Haneș op. cit. pag. 76.

și versificație, cât își conținea, ea nu putea fi scrisă la începutul afirmării lui Mateevici ca poet. Și ca argument, au adus faptul că poezia ar fi fost numai transcrisă la 1917, iar în lucrarea menționată a d-lui prof. Ciobanu, este arătată data de 1914. Este o greșală de tipar, după cum afirmă și Domnia Sa.

Poezia a fost publicată în ziarul „Basarabia”, numărul 76 din 1907, iar în 1914 a fost numai retipărită în „Cuvântul Moldovenesc”. Din cauza aceasta unii cred că poezia s'a publicat pentru prima dată în 1914.

Desigur că ea nu este prima poezie a lui Mateevici. Dar ea este cea mai reușită dintre primele lui creații poetice.

Poezia, „Eu cânt”, săpată în piatră și la statuia din grădina catedralei Chișinăului, este izvorită din mulțimea frământărilor dela 1905-1906.

Iată cum sună :

„Eu cânt pe-acei ce'n jug și chin

Pe-a lor spinare țara țin,

Cari în robie și necaz

Voinici, puternici au rămas !

Vânjoși, înalți, ca fierul tari,

De soare arși, bătuți de vânt,

Brăzdează harnicii plugari

Al țării lor mănos pământ.

Din plug pe toți ei îi hrănesc

Vărsând pâraie de sudori,

Dar tot puterile le cresc :

Pe-acești puternici muncitori

Eu cu mândrie-i cânt !”.

Afară de frumusețea fondului și de perfecțiunea rimei, desprindem din conținutul acestor strofe un profund sentiment de iubire față de poporul de jos. Este exact ceiace întâlnim în romanele lui Dostoevski. Este iubirea de poporul de jos, simpatia pentru el, compătimirea, confundarea sufletului nostru cu sufletul poporului... Sentimentul de aplecare spre popor, de confun-

ziune a inimii noastre cu a poporului. E ceea ce zice J. J. Rousseau: „Être peuple“, iar J. Michelet „Moi, suis peuple“.

Acest sentiment îl întâlnim aproape la orice pas în poezia lui Mateevici. Și este exact ca la Dostoevski, care, atunci când vorbește de demofilie, are în vedere numai poporul de jos. Aceasta spre deosebire de restul demofililor ruși, cari priveau demofilia ca ceva ce trebuie să se adreseze întregului popor: și celui de jos, dar în primul rând celui de sus. Dostoevski se deosebește de mulțimea demofililor aristocratizanti și privește poporul de jos ca pe un rezervor, în care s'au adunat toate calitățile.

La fel privește și Mateevici poporul dela țară, care „Din plug pe toți ei îi hrănesc, vărsând pâraie de sudori, dar tot puterile le cresc“...

Așa dar, ori cât ar munci, totuși puterile le revin, devenind aceiași stejari puternici cu piepturile tari. Baza-i poporul pentru el! În strofa următoare, Mateevici face să ne gâdile puțin sentimentul național, privind necazurile subjugării:

„Eu cânt pe-acei ce pân' acum
Fără cărare, fără drum,
În noapte rătăciți au stat,
Nădejdea însă n'au lăsat“.

Deși prin întuneric, poporul moldovean din Basarabia n'a pierdut speranța în ziua zilelor: Ziua Unirii.

Fără îndoială, că această poezie are un substrat social. Nu este însă ceea ce au încercat social-democrații noștri să arate opiniei publice, cum că poezia „Eu cânt“ ar fi izvorâtă dintr'un crez pur socialist. Și au strigat bucuroși, că în sfârșit au și un preot „socialist“. Este o greșală și o interpretare prea „alegorică“.

Când stăm de vorbă cu cele ce au fost srise de către un român basarabean din epoca dela 1900 până la război, trebuie să ținem neapărat cont de atmosfera din Rusia.

Știm că la începutul veacului XX a izbucnit în Rusia, ca un vulcan, curentul sau fenomenul social: *redeșteptarea naționalităților*. Vântul acesta, sănătos de altfel, bătea în toate părțile uria-

şului imperiu. Şi s'a oprit şi pe meleagurile Basarabiei. Primele adieri veniseră odată cu tinerimea română basarabeană, reintoarsă de pe la universităţile ruse. La Kiev era societatea „Deşteptarea” a acestor studenţi români. Şi prin ei a pătruns curentul adânc şi în Basarabia.

Era un puternic curent naţionalist în fond. Dar era destul de vag. Dată fiind situaţia de subjugare a poporului român basarabean, era natural ca el să fie brutal în manifestare. Şi din această cauză, naţionalismul în mişcare lua o notă dinamică, revoluţionară. Avea astfel un accent socialist. Deşi nu era cătuşi de puţin socialism, în sensul zilelor noastre, întrucât era naţionalism pur. Fruntaşii acestui curent cereau independenţa naţională şi nu admiteau să mai rămână sub stăpânirea Rusiei, precum nu admiteau nici să se unească cu minorităţile din Basarabia.

În Sfatul Ţării, când minorităţile au propus să declare independenţa Basarabiei şi nu unirea cu Vechiul Regat, moldovenii au protestat energic. S'au ivit o mulţime de scandaluri pe această temă, din cari moldovenii au eşit biruitori.

Deci nu mai poate încăpea nici o îndoială asupra naţionalismului lui Mateevici şi a pleiadei de luptători dela revista „Luminătorul”, ziarul „Basarabia”, „Cuvântul Moldovenesc”, etc. Dar încă odată trebuie să repetăm, că așa era caracterul naţionalismului basarabean. Naţionalismul şi socialismul erau două noţiuni a căror sferă erau în raport aproape de identitate, în conştiinţa luptătorilor moldoveni dela 1905-1906. Şi pentru o confirmare a afirmaţiilor de mai sus, să ne adresăm poeziei „Deasupra târgului Bârlad”, în care Mateevici spune categoric :

„Afurisirea cadă, sîinte,
Judecătorule părinte,
Pe-acei ce țara ne-au vîndut
Şi robi năvalei ne-au făcut.

Dar milă fie-ți de creștin,
Ce spicul din sudori îl crește,
De-un biet nevinovat Român,
Ce-și spune-amarul românește”.

Mai poate încăpea oare vre-o urmă de indoială asupra naționalismului poetului basarabean? El, care n'a scris nici o strofă de poezie în rusește, poate fi bănuît de socialism? Fără îndolală că nul

Mateevici este cea mai reprezentativă și caracteristică figură a poeților și scriitorilor basarabeni, care a concretizat în opera sa admirabil cele două sentimente: naționalismul pur și integral, și creștinismul ideal.

Să-l ascultăm însă mai departe și să vedem cum își afirmă Mateevici iubirea față de poporul român basarabean și speranța în scuturarea jugului robiei:

„Cari focul vieții nu l-au stins
Și cât de mult n'au plâns
Tot alte zile-au prevăzut, —
Pe-aceștia eu îi cânt.

Eu cânt căci văd că ele vin
Acele zile de senin,
Eu cânt, căci văd de-acum că pier
A țării veșnică durere.

Eu cânt, căci văd necazul frânt.
Ș'aud plugari în zori cântând
Nu doine de amar, de dor,
Inviorarea țării lor..

Și glasul vieții ascultând
Venirea zorilor eu cânt“.

Iată în ce își punea el toată speranța: în „venirea zorilor“, când va putea „peri“ „a țării veșnică durere“ și nu va mai auzi cântând „doina de amar, de dor“, ci „inviorarea țării lor“.

El vede zorii mântuirii poporului basarabean din ghiarele întunericului, dar nu-și poate spune tot focul său, așa cum îi arde în suflet, deoarece este elev al școlii de sub stăpânirea statului rus și cenzura rusă, care a suspendat atâtea ziare pentru „ațărarea populației moldovenești“, putea să-i facă șicane și poetului nostru, încă elev pe atunci, iar mai târziu preot și profesor. De aceea el n'a putut da frâu liber tuturor sentimentelor sale. Pen-

tru cel ce privește întreaga lui operă în context cu tot ce a scris, este clar ca ziua, că Mateevici a fost un naționalist înfocat, iubind și suferind pentru și împreună cu poporul român din Basarabia.

Cercetând versificația acestei poezii, vedem că unitățile în care se descompune vorbirea versificată, sunt grupate în strofe, de câte patru versuri. Rimele sunt dispuse așa, că primul vers rimează cu al doilea și al treilea cu al patrulea. Rimele sunt deci grupate în mod împerechiat. În „Eu cânt” avem ritmul iambic simplu pur.

Ca limbă, poezia nu lasă de dorit. E drept, că fondul poetic al poeziei nu este îmbrăcat într'o formă cu cuvinte radicale. Aceasta se explică prin faptul că Mateevici a avut toată viața o atitudine ostilă neologismelor în limbă. Toate cuvintele, ce îmbracă fondul acestei poezii sunt pur populare și românești. Chiar „muncitori” și „nădejde”, —singurele, ce n'au rădăcină latină—sunt înrădăcinate adânc în limba poporului nostru. Restul corespund admirabil fondului.

Deci limba acestei poezii este corectă, literară și pură.

Mateevici a reușit să dea fondului său poetic o expresiune materială corespunzătoare.

„Eu cânt” este o poezie lirică cu un pronunțat caracter social. Ea cuprinde suferințele moldovenilor noștri și speranța în eșirea din acest foc nemeritat. Avem așa dar o poezie *socială optimistă*, dar în acelaș timp și *naționalistă*.

Mateevici nu se referă, decât la plugarii moldoveni, cari nu cântă doine de amar, de dor, ci înviorarea țării lor.

În ea Mateevici își mărturisește tot demofilismul său. În fiecare cuvânt el ne demonstrează că sufletul lui se confundă cu al țaranului. Și aci își exprimă el cel mai profund sentiment de iubire și de compătimire față de țaran și de suferințele lui. Suspina din greu alături de ei, sperând că va respira ușurat la vederea „inviorării țării lor”.

Așadar, poezia are unitate de fond și de conținut.

Poeziei „Eu cânt“ îi urmează alte trei poezii cu un pronunțat caracter *social-local*. Este vorba de „Cântecul zorilor“, „Țara“ și „Țăranii“.

Toate aceste poezii se încadrează în curentul poporanist dela noi, atât din punct de vedere al formei, cât și din punct de vedere al fondului. Și Mateevici este încadrat prin aceste poezii în ramele poporanismului, fără să se fi gândit vreodată să satisfacă principiile unei, sau altei școli literare. Nu! El nu era condus de anumite idei preconcepute, turnate în inconștient de teoriile școlilor literare din Vechiul Regat.

În primul rând, fiindcă este la începutul afirmării sale ca poet, iar în al doilea, fiindcă el este încă elev pe băncile seminarului rus și nu poate să ia parte activă la luptele curentelor literare de peste Prut. Dealtfel, chiar un Ion Slavici, nu și-a scris povestirile sale, condus de anumite principii și cu toate acestea, el este încadrat în rândurile poporaniștilor.

Mateevici își ia în aceste poezii, drept obiect al inspirațiilor sale, viața umilitului popor moldovenesc. El vede suferințele moldovenilor și nu poate sta nepăsător.

Este Mateevici în aceste poezii *poporanist temperamental*, cum s'ar exprima d-l M. Dragomirescu. Ceva mai mult: *poporanismul temperamental* având două forme: *simpatetică* și *antipatetică*, poeziile lui Mateevici le cuprind pe amândouă. Poporanismul lui poate fi numit chiar *energetic*, având în vedere energia, pe care o împrumută el dela idealurile sociale ce-l însuflă. Dacă privim aceste poezii din punct de vedere al armoniei dintre fond și formă, avem de-a face cu un *poporanism artistic*, în care poetul a împrumutat fondul și forma populară, dar a ridicat producțiunile la rangul de artă cultă, fără să falsifice ceia ce a împrumutat.

Să-l ascultăm însă pe poet în „Cântecul zorilor“, în care spune:

¹⁾ Mihail Dragomirescu „Critice“ Vol II pag. 125, Editura Casei Școlare, București 1928.

„Hai, măi frate, hai măi frate
Zorile s'aprint.
Hai să căutăm dreptate,
Voie și pământ.
Plugărit-am viața toată
Ș'am muncit noi rău,
N'am văzut zi luminată
Numai greu, tot greu.
Și pe umeri numai juguri
Păh'acum am dus,
In robie și lanțuhuri
Toate ni le-au pus ;
Ș'ale sufletului daruri
Noi le-am înecat
Tot în plânsete ș'amaruri
Ce ne-au apăsât ;
Și odorurile minții,
Noi le-am prăpădit,
Căci în ceața neștinții
Tot am vețuit.

.....

Din cuprinsul acestei părți din poezia „Cântecul zorilor” rezultă că moldovenii basarabeni aveau de îndurat extraordinar din cauza lipsei de „pământ” și de „dreptate”. Ultima era mai naturală. Cât privește „pământul”, s'ar părea că avem deaface cu o simplă imaginație poetică, ce n'ar avea nici o legătură cu realitatea. Căci țaranii de azi au pământ, slavă Domnului. Ș'apoi Basarabia avea același pământ și'nainte de război.

Și cu toate acestea, cele spuse de Matevici exprimă o stare de lucruri de tristă amintire !

Până la 1861, terenurile agricole din Basarabia nu erau în stăpânirea țăranilor moldoveni, decât într'o măsură ignorabilă.

Terenurile se împărțeau astfel : ale statului, municipale, mănăstirești, particulare, ale coloniștilor germani, ale coloniștilor bulgari și ale cazacilor din Rusia Nouă.

Din 3.290.870 desetini pământ, 2.271.360, deci 69,0⁰/₁₀₀, erau terenuri particulare. Și din toate acestea, numai 195.000 desetini erau ale răzeșilor moldoveni, ceiace făcea 5,95⁰/₁₀₀ din terenul total.

Restul terenurilor, care constituia cea mai mare parte, aparțineau proprietarilor particulari și cari 95⁰/₁₀₀ erau streîni. „Reforma agrară din 1861, a introdus schimbări radicale asupra modului împărțirii pământurilor. Potrivit dispozițiilor din legea agrară din 1861, despre împrumărirea țăranilor, terenurile Statului și o parte considerabilă a terenurilor particulare, a trecut în mâinile țăranilor, formând astfel o nouă categorie de proprietate, — așa zisele „nadeluri“ (loturi).¹⁾

La 1905, țăranii împrumăriți ocupau numai 48,6⁰/₁₀₀ din suprafața totală, pe când latifundiarii, „boieri“, streîni, ocupau 43,2⁰/₁₀₀ din suprafața.

Apoi aceiași latifundiar, cari de cele mal multe ori ocupau anumite dregătorii, dispuneau după plac și de terenurile Statului, așa că tot ei aveau cea mai mare parte din terenurile Basarabiei moldovenesti.

Dar ca să ne facem o idee și mai clară despre această ciudată stare de lucruri, e suficient să menționăm că din suprafața totală a pământului expropriat la 1918 (1.844.539 hectare), —proprietarii particulari, deci „veneticii“, au dat 77,6⁰/₁₀₀. Afară de ceiace le-au mai rămas lor, au trecut prin expropriere la formarea fondului de 1.491.920, 1.157.730 hectare pământuri particulare și numai 334.190 hectare au trecut din celelalte categorii de proprietăți.

E ușor de înțeles acum sbuciumul moldovenilor după pământ și îndemnul poetului:

„Hai să căutăm dreptate,
Voie și pământ!“

Și problema aceasta era foarte agitată în Basarabia la începutul veacului XX. S'au înregistrat în aceste timpuri și serioase turburări agrare.

¹⁾ „Basarabia“, monografie, sub îngrijirea d-lui Ștefan Ciobanu. Imprimeria Statului din Chișinău, ediția Expoziției. — 1926, pag. 348.

Teama ca lucrurile să n'ajungă prea departe, a dus la convocarea unei conferințe guberniale, la 16 Decembrie 1905, la care latifundiarul B. Ianușevici din Orhei spune că turburările agrare din județul său, care avuseseră la început un caracter antisemit, s'au îndreptat acum contra boerilor. Și aducea la cunoștință, că țărani au devastat moșiile Buzinovschi-Maşcăuți, Chircova-Cotelnici și Sârbu-Șipovăț.

„Guvernatorul Haruzin declară că problema agrară din Basarabia există independent de agitațiile provocatoare. Totuși și agitația spiritelor contribuie mult la înăsprirea situației. S'au descoperit niște manifeste incendiare în limba moldovenească. Inafară de măsuri administrative, trebuiește dusă și o luptă pe calea tiparului. Pentru aceasta, în curând va apare o gazetă în limba moldovenească...

P. N. Krupenschi propune ca preoții să explice țăranimii că nu e bine să râvnești bunul altuia...

I. Ergiu susține că țăranul e bănuitor și puțin încrezător în promisiuni. Ii trebuie anumite dovezi, că ceiace se promite, va fi executat. *Răzeși și mazilii* sunt elementul cel mai periculos în turburările agrare... Conferința gubernială... n'a luat nici o hotărâre practică". 1)

Țăranii moldoveni însă, sufereau. Căci în timp ce nemții, bulgarii și cazacii coloniști erau protejați de stat prin anumite legi, sârmanii moldoveni erau „ca umbra spinului, la ușa streinului“

Ei erau streini acasă la ei și flămânzi cu pâinea la gură :

„Am crescut în largi ogoare

Roadă cu prisos,

Dar din pâine roditoare

N'am avut folos, —

Căci ogoarele luate

Fost-au dela noi ;

Nouă'n schimb ne-au fost lăsate

Juguri și nevoi.

Noi, lipsiți de toate'n lume,

1) „Vlața Basarabia“ Nr 557, anul III, din 7 Octombrie 1934.

Veşnic înjosiţi,
La boeri n'avem nici nume.
Pe pământul ţării mume
Zăcem necăjiţi". (Cântecul Zorilor)

Şi când ne gândim că aceşti boieri asupritori nu erau, de cât o mână de oameni, ne inchipuim cât de mare trebuie să fi fost revolta moldovenimii basarabene.

Şi dacă în prima parte a poeziei versul este lipsit de energie, în a doua, tonul se schimbă, căci deodată strigă :

"Dar destul ! Venit-a ceasul,
Ceasul aşteptat,
Ca să dăm noi jos necazul
Care l-am răbdat.
Vezi ! În zarea depărtării
Zorile s'aprind,
Sfânta zi a învierii
Vine strălucind.

.....

„Pentru noi feciorii gliciei,
Zorile răsar,
Pentru 'nfrângerea robiei
Bietului plugar".... (Cântecul Zorilor).

Şi cine sunt „feciorii gliciei“, dacă nu moldovenii, „plugarii“ aproape în unanimitate ?! În aceeaşi strună îi zice Mateevici şi în poezia „Ţara“, scrisă tot în 1907, şi care e în versul cântecelor populare. Iată-l pe Mateevici în partea finală a „Ţării“ :

„Veneticii, ţară dragă,
Te mănăncă toţi la clacă,
Îţi iau bogătiile
Şi-şi lăţesc moşiile.
S'au făcut ei boieri mari,
Chinuesc pe-ai tăi plugari.
Pe noi ne-au încălecat,
Pânea toată ne-au luat,
Ţara'n mâni au apucat,
Sângele ei ne-au băut

Și neoamenii ne-au făcut.
Fiii, pământeni tăi,
Au luptat ca niște lei.
Au vărsat ei mări de sânge,
Ca să poată jugul frânge,
Jugul cel greu din vechime
De pe întreaga românie;
Au dat jos jugul turcesc,
Acum duc cel boeresc
Și mai greu și mai drăcesc".

Mai departe poetul spune că poporul a luptat și va lupta „pentru scumpă țara sa”.

După cum am arătat mai sus, toate nemulțumirile poporului erau provocate de stăpânirea streină și de boierii „venetici”. Revolta însă nu se poate îndrepta contra stăpânirii ruse, deoarece „frica păzind bostănăria”, nu-i permitea blajinului moldovean să facă riscuri. *Dar își vărsa toată ura contra boerilor „venetici”, deci streini, și nu contra burgheziei în general.*

După cum vedem, aici este vorba de o luptă pe tema națională și nu exclusiv pe cea socială. Poporul va lupta pentru patria sa națională și deci contra streinismului importat. Iată deci, că așa zisul socialism a lui Mateevici, privit prin oglinda obiectivității și a realității, este în fond un profund naționalism.

Mateevici n'a făcut socialism, sau țărănism contemporan, de dragul vreunei doctrine, ci a făcut *românism*, sau dacă vreți, *plugărism moldovenesc*. Pe el nu-l interesează *tipul clasei*, ci al *rasei*. Și ura și-o îndreaptă contra „veneticilor”, sinonimi cu „ciocoi pribeși” ai lui George Coșbuc.

De un profund și impresionabil naționalism și demofilism e Mateevici și în „Țărani”, în care se aseamănă mult cu bardul Ardealului, Octavian Goga, în „Plugarii” și cu Dostoevșchi în „Frații Karamazov, în convorbirea dintre Aleoșa și Ivan Karamazov, când ultimul îi povestește cu groază, cum un latifundiar a asmuțat cu câinii pe un copil de țaran de 8 ani și care a fost rupt în bucăți.

Mateevici dovedește că el știe să se confunde cu acei, pe care-i iubește atât de mult, pentru bunătatea și curătenia sufletului lor.

Al. Mateevici cântând la gitară.

Și deaceia, când vorbește de țărani, versul lui tremură de durerea ce o simte, pentru suferințele lor. Căci el cunoaște amănunțit viața țăranilor noștri. Iată cum începe el poezia „Țăranii” :

„Când ziua luminile-și stinge
Și cele din urmă 'n câmpii le aruncă,

Țăranii, veniți dela muncă
Iși cântă viața și glasul le plânge.
Iși cântă necazul cel mare,
Iși cântă nevoile lor în robie,
Și cântecul plânge 'n câmpie
Suspină și cântă versuri amare"...

În adevăr, nimeni dintre poeții basarabeni n'a cântat mai bine ca Mateevici suferințele poporului moldovenesc. Chiar dacă e stângaci în poezie pe unele locuri, el i-a privit pe țărani de aproape și a reușit să le redea admirabil chinurile, în care s'au sbătut și se mai sbat urmașii arcașilor lui Ștefan Vodă. Ori de câte ori deplânge soarta lor, nu uită să termine cu admirația puterii de muncă și de rezistență a țaranului nostru :

„Dar iată deodată se aude :
Un glas de flăcău din țărani se desparte,
Puternic—se duce departe,
Deșteaptă câmpiile, văile mute,
Și cântecul sună'n ogoare.
Și mândru, vorbește de drepturi și voie,
Și-ți pare aprinsă a țării nevoie
De versuri cu foc arzătoare”.

În această strofă, poetul descrie un fenomen foarte caracteristic firii românului : în clipele celei mai grele suferințe, el cântă și uită totul. E de altfel fenomenul arhicunoscut din doinele populare ale Românilor.

Conținutul părților finale e mult asemănător cu finalul „Plugarilor” lui O. Goga :

„Al vostru-i cântul strunii mele,
Creștini ce n'aveți sărbătoare,
Voi cei mai buni copii ai firii
Urziți din lacrimi și sudoare...
În pacea obidirei voastre,
Ca 'ntrun întins adânc de mare,
Trăește 'nfricoșatul zbucium
Al vremilor răzbunătoare” !

Deși la două extremități opuse ale insulei latinității, în marele ocean al slavismului, cei doi poeți ai suferințelor românilor subjugăți, cântă aproape identic năduful cauzat de greutatea jugului.

În aceste patru poezii, Mateevici ne demonstrează cu vârf și îndesat că el este trup din trupul moldovanului, umilit și obidit de toate valurile streinismului, abătute cu voie și fără voie asupra plaiurilor basarabene.

Căci viața și-a petrecut-o stând de vorbă cu sfinții prin taina rugăciunii și cu iubiții săi moldoveni, prin acea slovă românească, trimisă lor prin „Basarabia” și „Cuvântul Moldovenesc”. Aici vedem reflectarea în sufletul său a suferințelor unui popor, în mijlocul căruia s'a născut și a crescut. Și tot aici, Mateevici desfășoară înaintea ochilor noștri toată gama asupririlor și batjocurilor neomenești, sub greutatea cărora gema țaranul moldovan, aproape fără speranță de izbăvire.

Și ne vom întreba cu drept cuvânt: de ce oare Mateevici, care era un suflet blând, se revoltă atât de tare, luând un ton aproape revoluționar? Căci s'ar putea obiecta, că prin aspectul tendențios, iese din sfera estetică.

Dar citind poeziile în întregime—și având în vedere și starea reală a lucrurilor, observăm că treptat, suntem cucerți de poet, și la urmă, suntem forțați să ne revoltăm împreună cu el. Părțile finale ale acestor poezii sunt colorate de o puternică energie. De unde la început, Mateevici pare a fi pesimist, părțile finale sunt cuprinse de un pronunțat optimism. Și aceasta se explică admirabil, dacă ne gândim la viața de zbucium ce o duceau moldovenii noștri, fiind mereu robi pe moșiile boerilor venetici și murind în acelaș timp de foame, dar știind totodată că pământurile vor trebui să le revină tot lor.

Privite din punctul de vedere al versificației, observăm că versurile poeziei „Cântecul zorilor” sunt grupate în strofe cu rime încrucișate, ale poeziei „Țara” sunt grupate în strofe cu rime împerecheate, iar ale poeziei „Țăranii”, sunt grupate în strofe cu rime îmbrățișate. Primele două poezii sunt în ritm tro-

haic, iar ultima în ritm iambic. În toate, fondul este îmbrăcat într-o formă aproape perfectă, ceiace le dă plasticitate.

Limba acestor poezii este corectă, fără complexitate, literară și pură. Apoi toate au unitate de fond și de formă, adică au *armonie*. Deasemeni, nici muzicalitatea nu le lipsește.

De unde „Cântecul zorilor” și „Țăranii” sunt poezii sociale, cu o puternică notă de dinamism, „Țara” este mai mult un pastel. În special prima jumătate. A doua jumătate însă, este mai mult elegie.

„Țara” are un ton de predică. Poetul vorbește în ea de bogățiile nenumărate ale țării, de câmpiile ei încântătoare, de aspectele ei din timpul primăverii și verii și de fermecătoarele cântece ale păsărilor călătoare. În partea finală însă, poetul izbucnește cu toată energia contra „veneticilor” și spune că :

„Norodul oropsit,
Din întuneric a ieșit,
Biruit nu s'a lăsa
Pentru scumpă țara sa”.

Având energie, poeziei acesteia îi lipsește limpezimea intelectuală și farmecul sentimentului. Trece dela pastel la elegie brusc și fără motive binecuvântate de legile poeziei. Am putea-o numi *confuză*. Dar păcatul acesta îi este răscumpărat în parte prin puterea energiei.

În „Dorul”, „În zarea anilor” și în „Atunci când soarele apune”, Mateevici dă drumul strunei sentimentului și cântă cu emoționantă duioșie minunățiile naturii. Toate sunt scrise într'un lirism frumos redat. „Dorul” e dat ca „din cântecele poporane ale Basarabiei”. Iată primele strofe :

„Spuneți, spuneți blânde stele,
Focul lacrimelor mele,
Spuneți voi, privighetori
Și voi frumuseți de flori.
Numai voi 'n această lume
Numai voi ați plâns și eu
Taina sufletului meu”...

Și termină elegia „Dorul” cu o izbucnire de jale și milă față de chinurile poporului:

„Bate luna printre nouri,
Stele'n cer lucesc
Inima îmi plânge'n mine
De necazul țărănesc”.

Iarăși lipsă de limpezime intelectuală.

În pastelul „În zarea anilor”, poetul vorbește de sentimentele ce-i stârnesc în suflet salcâmi înfloriți ai primăverii, iar în elegia „Atunci, când soarele apune”, mărturisește cele simțite cu ocazia apusului soarelui și ajunge la concluzia că :

„Nădejde nu găsești în lume
Și n'ai de ce să o cați :
Ea numai în suflete trăește
Și doru'n inimă trezește”.

„Amintirile trecutului sint amestecate cu dorințele nelămurite ale tânărului poet¹⁾ dând o scurtă poezie cu caracter filosofic.

„Cântarea slavei”, care este inspirată de aproape de poezia lui Octavian Goga „În munți”, ne arată, ce deosebire mare era în preajma războiului mondial între sufletul Basarabiei, așa cum l-au format împrejurările din secolul din urmă și între sufletul ardelenesc. Redăm paralel părțile prime prentu a se vedea și influența lui Goga asupra lui A. Mateevici. E de notat aici că poezia lui Goga a fost scrisă la 1906, cu ocazia expoziției generale de la București.

Mateevici

„Voi munți, singuratici, moșnegi cununați,
Cu stele, în ceriuri albastre
În leagănul vostru de codrii păstrați
În taină cântările voastre,
Căci păsări sălbatice, cu ochii arzând,
Din tainica voastră dumbravă
Se'nalță cu fală în sus, proslăvind
Nespusă a Domnului slavă.
În voi își deșteaptă plânsurile lor
Pădurile'n toamna târzie,
Pe când le apucă a luptei fior
Și-a vântului groază, mânie,
Și mare vi-i jalea, când vânturi străbat
Prin tainica voastră dumbravă,
Dar vifor, furtună și chiar frunze ce cad
Vă cântă a Domnului slavă.

1) Șt. Ciobanu op. cit. pag. 280.

G o g a

„Voi munților mândri, moșnegi cununați,
Cu stelele bolții albastre
In leagănul vostru de codri și stânci
Dorm toate poveștile noastre.
Alături de șoimii cu ochii aprinși,
Din tainica voastră dăbravă,
Se'nalță'ndrăznețe'n lumine din cer
Și visele voastre de slavă.
In voi își deșteaptă plânsorile ei
Frumoasa mea țară săracă
Cu brațe lipsite de-al luptei fior
Și buze ursite să tacă.
La voi vine jalea-i, când vifor păgân
Purcede strigarea să-i frângă,
In cântec o schimbă pădurea de brazi
Și'n lume-o trimite să plângă.

Din cele date mai sus se poate vedea că Mateevici a luat din Goga versete întregi. Pe unele locuri însă, el a căutat să dea imagini cu un frumos colorit filosofic și religios.

Referindu-se la comparația acestor două poezii, d-l prof. univ. Onisifor Ghibu spune că „basarabeanul e stăpânit de o ideologie contemplativă, religioasă-filosofică, spre deosebire de ardelenul dârz, luptător nu numai împotriva împilărilor și nedreptăților, ci și împotriva soartei însăși”¹⁾.

Desigur că d-l O. Ghibu are dreptate într-o bună măsură. Basarabeanul este mai inclinat spre contemplație, pe când ardelenul este atras mai mult de lupta socială. Nu trebuie să uităm însă condițiunile de viață, pe care le-au avut basarabenii și pe care le-au avut ardelenii. Primii erau lăsați mai în pace de ruși, pe când ardelenii erau veșnic în luptă.

Dar nu ne putem împăca cu ceiace reiese din cuvintele d-lui Ghibu: că basarabeanul ar fi stăpânit exclusiv numai de ideologia contemplativă, religioasă-filosofică.

Doar am văzut în poeziile de până acum puternica notă revoluționară și națională a lui Mateevici.

Lucrurile se explică, dacă ne gândim că d-l O. Ghibu putea să nu cunoască în întregime opera lui Al. Mateevici.

¹⁾ O. Ghibu, „Dela Basarabia Rusească la Basarabia Românească” Cluj 1926, pag. LXXVI-LXXVII.

Intre 1914 — 1917 înregistrăm în activitatea poetului nostru o epocă de stagnare. E timpul când își face datoria pe câmpul de luptă: pe frontul galițian și apoi pe cel românesc.

Prima poezie după această stagnare, e „Văd prăbușirea”, scrisă în clipele de grozăvie dela 5 — 6 Iulie 1917, la auzul explozării ghiulelilor nemțești pe câmpia Mărășeștilor :

„Se scurge noaptea'n sfântă tihnă,
Dar tunurile vrăjmășești
Țintesc și bat fără odihnă
Să șteargă gara Mărășești”.

Dela concluzia la care ajunge, se vede ce clipe de grozăvie au trecut acei ce au învins și au murit. Fiecare era ținut în brațele siguranței că va muri. Vedeă chiar și „prăbușirea” lucefărului și a stelelor de pe cer.

În caetul rămas dela poet, cuvântul „frânge” din penultimul vers al penultimei strofe, este scris de mâna poetului, deasupra cuvântului „stinge”, care pare să fie mai potrivit.

În elegia „Cântec de leagăn”, în care după cum am spus, se observă influența versificării lui Eminescu din „Revederea” și din „Ce te legeni codrule”, poetul vorbește de mângâierea copiilor „moldoveni” :

„Fie-ți somnul ușurel (strofa II)
Dragul mamei frumușel,
Te păzească ingerași
Puiul mamei drăgălaș;

Ca să crești un *Moldovan* (strofa III)
Mândru, falnic, năzdrăvan.
Să 'nverzești ca un stejar,
Paza vechiului hotar”.

Elegia „Cântec de leagăn” nu este tipărită în volumul d-lui P. V. Harieș, în strictă conformitate cu originalul. Sunt câteva scăpări.

Cuvântul Ionel din strofa a II-a, versul I, a fost înlocuit cu „frumușel”, ceiace scade din frumusețea poeziei. Ionel este diminutivul cel mai frequent în popor, ca dovadă că este considerat

ca cel mai dulce nume. Ori, aceste lucruri trebuiesc respectate și luate în considerație.

Deasemeni strofa a III-a nu este tipărită exact. În original sună astfel :

Și să crești un moldovan
Mândru, falnic, năzdrăvan.

Aceste două versuri sunt tipărite exact. La început, poetul scrisese :

„Și să crești (să'nverzești) ca un stejar,
Paznic tare la hotar”

Deci primele cuvinte din ultimul vers au fost înlocuite.

Cuvântul „Inconjurând” din versul 4, strofa 6, a fost înlocuit la tipar cu „răsunând”. Și această înlocuire a schimbat complet sensul, pentru că fântâna nici odată nu răsună. Poetul vorbește de credința populară basarabeană, că „zânele inconjoară fântânele, fermecând apa”. De aici și întrebuițarea apei „neîncepute” la descântare.

Apoi au mai fost inventate 2 versuri :

Să ne rîdă zorile
Să ne'mbete florile

care au fost adăogate la cele 4 versuri ale ultimei strofe, dar care n'au nici o legătură.

Peste trei zile, Mateevici ne dă una dintre cele mai simțite poezii, în care mândria de neam se vede aproape în fiecare vers. E vorba de poezia „Basarabenilor”, în care se adresează Românilor din Moldova de răsărit, într'un ton mustrător și chiar amenințător :

„Să știți : de nu veți ridica
Din sânul vostru un Prooroc —
În voi viața va seca,
Zădarnic soarta veți ruga,
Căci scoși veți fi atunci din joc
Și-ți rămânea făr'de noroc”...

Acest prooroc va trebui să se inspire din năzuințele, frământările și zbuciumurile naționale ale poporului nostru, născut din lacrimi și suferințe.

Poetul prevede că „proorocul” va avea o cale destul de spinoasă, dar tot dușmanii vor fi arși de „apa vie” izvorită din sudorile multîmelor.

Toți „clevetitorii” și „Cei cu limbi în două sparte”—ce expresie fericită pentru demagogii noștri—.

„Atunci vor căuta frăția
Și lepăda-vor viclenia.
Și toți veți fi un gând ș'un nume,
Și înfrățiți veți făuri
Un viitor mai bun în lume,
Iar el va ști să vă indrume
Acolo, unde va zări
C'a voastră stea va răsări”.

În această poezie Mateevici vorbește fără inconjor de revoluționarul, dator să ridice steagul Basarabiei și să readucă Moldova lui Ștefan Vodă la vechiul ei făgaș. Vorbește cu foc de necesitatea Unirii. Căci poezia-i plămădită sub vădita influență a Vechiului Regat și a dorinții de Unire, pe care o propoveduia soldații și ofițerii români basarabeni de pe frontul românesc, precum și cei dela Chișinău, despărțiți de hoardele bolșevice.

Și, după cum Mateevici a dedicat mamei o poezie, a căutat să dedice una tatălui și alta bunicului. „Frunza nucului”, a cărei rimă seamănă cu cea a „Lacului” lui Eminescu, este dedicată memoriei tatălui său. În ea vorbește de vestea ce i-o aduce vântul din „Buceac dela ai săi”. „Pietre vechi” este dedicată bunicului și în ea vorbește de importanța istorică a Căușanilor :

„În Buceac la Căușeni
Dorm strămoșii moldoveni....
Numai pietre de mormânt
Mai păstrează'al lor cuvânt”.

Vorbește apoi de credința că în locul satului Căușani ar fi fost Chișinăul, și că „Chișinăul” ar veni dela Căușani. Tradiția spune că în urma unei invazii a Tătarilor, locuitorii din Căușani s'ar fi retras prin locurile Chișinăului de azi și ar fi înființat mai târziu Căușanii Noui, iar de aici, printr'o lege fonetică, ar fi rezultat cuvântul Chișinău.

Adevărul însă este altul. Etimologicește, Chișinăul vine de la ungurescul „Kisjeno (Ieno cel mic) de unde vine și Chișineul din Ardeal. Apoi Chișinăul e mai vechi decât Căușanii.

Mai departe, înșiră câteva amănunte istorice, după care în Căușani ar fi fost un han tătarăsc, etc.

Fantezia poetului, împletită cu amintirile din copilărie, dau o poezie cu caracter istoric național.

În poezia „Deasupra târgului Bârlad“, poetul povestește cum un aeroplan german trecând pe deasupra Bârladului, în timp ce Muntenia era sub ocupație, a aruncat într'un snop de grâu o hârtie, în care se spunea că nemții au semănat primăvara toate ogoarele Munteniei și că având hrană destulă, vor năvăli asupra „Triunghiului Morții“ și vor cuceri toată țara. Mateevici își îndreaptă ruga către cer și-i blastămă pe dușmanii interni și externi:

„Afurisirea cadă, Sfinte,
Judecătorule părinte,
Pe cei ce țara ne-au vândut
Și robi năvalei ne-au făcut“....
„Dar milă fie-ți de creștin,
Ce spicul din sudori îl crește.
De-un biet, nevinovat Român,
Ce-și spune amarul românește.

„La Noul Neamț“ e o poezie neterminată, ce cuprinde o excursie a poetului la mănăstirea cu acelaș nume, depe malul Nistrului. După conținut, pare a fi scrisă imediat după excursia ce a făcut-o la această mănăstire. Excursia a avut loc după moartea tatălui său, căci vorbind despre egumen, spune: „Știut-a și pe tata și pe bunelul meu“.

Poezia n'a putut fi scrisă nici în anul 1917, cum este dată în volum, din următoarele motive: În 1917, poetul se afla pe frontul român. Numai de 2 ori s'a repzit la Chișinău cu ocazia congresului învățătorilor și a cursurilor acestora, deoarece nu putea obține concedii.

Mai târziu de Iulie n'a putut fi scrisă, deoarece este bolnav și apoi moare la 13 August. Din conținutul poeziei însă, rezultă că el avea timp destul să stea la mănăstire, căci ne spune că

umbla după un monah bătrân și aștepta să-i arate „la cărți din amândouă părți”. Apoi ne spune că se cocea poama, ceia ce nici într'un caz nu putea fi în 1917 — 1918 și nici în 1915. Apoi și ca rimă e slabă. Deci data nu poate fi decât între 1906 — 1915.

Ne dă o informație prețioasă despre Iașimirschi, care a instrăinat un ceaslov al mănăstirii.

„Atâtea chipuri” pare a fi scrise în preajma boalei, căci ultimile versuri sună :

Pornesc într'o călătorie,
Tovarăș cu ale mele gânduri.

E vorba de o călătorie ce probabil o făcea spre Chișinău, sau invers. E dată ca ultima poezie.

În satira „Unora”, Mateevici ne amintește pe Eminescu ironic în „Epigonii”, iar pe Grigore Alexandrescu prin punerea în versuri a discuțiilor științifice.

Mateevici era un dușman de moarte al neologismelor din limba română. Pe această temă a avut și unele polemici.

După el, prin introducerea neologismelor, ni se instrăinează limba. Devenim un fel de maimuțe, împrumutând totul dela streini. El crede că cea mai curată limbă este a moldovenilor din Basarabia. Limba Vechiului Regat și în special cea literară, este instrăinată. De aceea am ajuns să nu ne mai înțelegem ;

„Noi nu ne înțelegem : voi vreți a noastră limbă
S'o inoiți, surpându-i temeuriile vechi
Și noua latinie, măcar de-ar fi cam strămbă
Vă pare totuși cântec, sunându-vă'n urechi”....

Ce ironie fină ! Dar în acelaș timp și usturătoare. Și cât de bine se potrivește și celor din timpurile noastre. În strofele următoare, Mateevici are admirabile imagini îmbrăcate în cuvinte simple, cari dovedesc temeinicia celor afirmate în prima strofă :

Veșmântul firii noastre din pânză strămoșească,
Cu tivituri de aur, de vechiu argint și flori,
Răsboaie'mpodobite de-o mână meșterească,
Vă par sărăcăcioase mantale de păstori”.

Câtă frumusețe și suavitate în aceste versuri ! Dar în acelaș timp câtă bogăție literară. Poetul ne demonstrează că nu avem

nevoie de împrumuturi maimuțărești, prin însăș cuvintele ce le întrebuințează în expresiile sale: „tivituri de aur“, „mantale de păstori“, etc. etc.

Satira „Unora“ e cât se poate de potrivită și pentru zilele noastre. N'ar strica s'o înscrim pe firmamentul tuturor editurilor și redacțiilor de reviste și ziare pentru a înceta cu împietarea la adresa limbii „Vechilor cazanii“.

Capod'opera pe care Mateevici a dăruit-o literaturii noastre este nemuritoarea „Limba noastră“. Este cea mai frumoasă poezie despre limbă, din câte s'au scris în literatura română. Mateevici l-a lăsat în umbră și pe Coșbuc cu „Graful neamului“ și pe Gh. Sion cu „Limba Noastră“. După cum afirmă dl. Ștefan Ciobanu, „Numele lui „Mateevici“ ar fi rămas în literatura română chiar dacă ar fi scris numai poezia „Limba noastră“. ¹⁾

Nu este lipsită de interes împrejurarea, în care a fost scrisă această „perlă“ a literaturii române.

În luna Iulie, 1917, când se declarase descătușarea tuturor naționalităților de sub jugul robiei ruse, învățătorii moldoveni din Basarabia au organizat în Chișinău cursuri de limba română. A fost invitat și Alecu Mateevici de pe front să vină și să țină cursul de literatura română. El fusese și la congresul învățătorilor ținut la Chișinău între 25—28 Maiu 1917 și auzise proteste contra limbii române. Protestau chiar unii moldoveni de sânge. Atunci Mateevici și-a pus în gând să combată în versuri aceste erori.

Dl. V. Harea povestește că Mateevici era foarte mult preocupat de gândul acesta. „La plecare pe front, Mateevici—propus și ca lector la cursurile pentru învățătorii moldoveni, ce trebuiau să înceapă dela 15 Iulie—mărturisește: „Mă gândesc la o poezie despre limba noastră. Poeziile lui Sion și Coșbuc îmi par cam sărăcăcioase în conținut, ca să poată fi privite drept o cântare a limbii noastre“.

La deschiderea cursurilor pentru învățătorii moldoveni, Mateevici vine din nou la Chișinău cu vre-o două zile înainte. Dl. P. Halippa lipsea... La „Cuvântul Moldovenesc“ îl înlocuiau

¹⁾ Șt. Ciobanu „Cultura Românească în Basarabia“ pag. 284.

eu. Al. Mateevici îmi spune: „Știi că m'a frământat mereu ideea unei poezii despre limbă. Pe front n'am avut timp însă să o redactez complet. Am să ți-o aduc mâine, ca să o publici în ziar și astfel s'o putem răspândi printre învățători“. I-am răspuns că astăzi e ultima zi când pot primi materialul pentru ziar (ziarul apărea de două ori pe săptămână) și dacă întârzie cu o zi, atunci poezia va putea fi publicată numai în numărul următor, care va apare după deschiderea cursurilor. De aceia l-am rugat să mi-o dea chiar așa în redacție neterminată, sau să-i dea redacția definitivă în redacție, imediat. N'a acceptat, firește. Atunci, tot am s'o tipăresc chiar mai târziu, iar la deschidere o voi celi eu însumi”.¹⁾

Ședința festivă de deschiderea cursurilor a avut loc în sala Eparhială. Vestea despre „bomba“ ce avea s'o producă noua poezie a lui Mateevici, se răspândise ca fulgerul printre congresești. Mulțimea din sală aștepta cu nerăbdare ieșirea eroică a lui Mateevici. D-na Alistar spune într'o conferință la „Astra“: „Auzind numele părintelui Mateevici, cunoscându-l din cele scrise de el până atunci, dar necunoscându-l personal, ne-am așintit privirile spre ușa din care trebuia să între. Parcă-l văd: un preot de statură mijlocie, destul de robust, cu părul bogat, castaniu, fără a fi lung, cu o barbă scurtă, cu privire blajină în ochii expresivi, merge sfios spre tribuna din sala Eparhială, de unde se țin de obicei cuvântările. Când s'a arătat pe ușă, tot publicul l'a întâmpinat cu ploaie de aplauze, care l-au făcut să roșească și atât s'a intimidat, că nici nu putea începe poezia. Citindu-o, vocea-i vibra la ori ce cuvânt, cu intonația cerută. Simțea-i că poetul își transmitea dragostea și admirația nemărginită pentru limba noastră atât de bine redată în această rară perlă a poeziei românești. Scânteia pornită din sufletul poetului aprins, a făcut ca multe inimi să vibreze, dar pe mulți i-a făcut să se rușineze. Mi-aduc aminte că după ce a terminat poezia de recitat, lumea din sală a rămas înmărmurită. Părea amețită chiar, din care cauza și aplauzele au început mult mai târziu, cum se întâmplă după o prea frumoasă bucată cântată de un prea mare artist“.

¹⁾ „Viața Basarabiei“ No. 6 pag. 368 Chiș. 1933.

Și astăzi „Limba noastră” strânește aceleași sentimente pentru cel ce o ascultă, sau chiar o citește.

Căci : „Limba noastră-i o comoară

In adâncuri înfundată,

Un șirag de piatră rară

Pe moșia revărsată

Limba noastră-i foc ce arde

Intr'un neam ce fără veste

S'a trezit din somn de moarte

Ca viteazul din poveste.

Tot ceiace vreți: și fond și formă. Toate la superlativul absolut. Nici un cuvânt nelalocul lui. Figuri și imagini din cele mai potrivite posibil. Vocabularul lui Mateevici din poezia sa în general și în special din „Limba noastră”, se aseamănă foarte mult cu cel din „Latina Gintă...” a lui Alexandri. Căci după cum Alexandri a cântat gînta latină alegând cuvinte ca să-l înțeleagă toată lumea latină, la fel Mateevici a ales cuvintele cele mai potrivite și comune întregii făpturi românești. Dacă n'ar avea cele câteva cuvinte slave, ca: „slavă”, „cazani”, etc. ar putea fi înțeleasă de orice latin.

Poetul demonstrează că limba noastră e capabilă să îmbrace și sentimentele provocate de farmecul codrilor, să ridice și „slava în ceruri”, adică să fie întrebuințată în rugăciuni, să îmbrace faptele istorice, încât să te cutremure, etc. „N'avem nevoie de străinisme” vrea să zică Mateevici.

„Limba noastră-i limba sfântă,

Limba vechilor cazanii,

Care-o plâng și care-o cântă

Pela vatra lor țarani”.

Dacă grecii spuneau că numai greaca, ebraica și latina veche sunt limbi sfinte, poetul spune că și a noastră e sfântă, devarece pe ea „o plâng și o cântă pela vatra lor țarani”.

Vrea să spună că fiecare limbă își are dulceața ei pentru acei ce o vorbesc și o trăesc.

Ultimile trei strofe cuprind un îndemn către moldoveni de a-și cultiva graiul. Desigur că la început a avut în vedere în special pe învățătorii moldoveni din sală.

În prefața „Poeziilor” din 1926, d-l P. V. Haneș spune că acesta e un „îndemn, care slăbește frumusețea deosebită a bucății. Unii recomandau chiar ca această parte să nu se mai tipărească”.¹⁾

În adevăr că aceste strofe sunt ceva inferioare întregii poezii, dar aici este dorința autorului și ea trebuie păstrată în tocmai. De altfel se pare că aceste strofe au fost adăugate ulterior, ca o aplicare a acelor cuprinse în poezie.

D. Victor Mateevici povestește că în dimineața deschiderii cursurilor, poetul s'a așezat la birou și începând să scrie (se înțelege să-i dea ultima redacție) întreaga familie a fost nevoită să-l aștepte cu gustarea până și-a așternut toată poezia pe hârtie. Și abia atunci s'a simțit mai ușurat. S'a dus la mama sa și i-a cerut permisiunea să-i citească poezia. Toți erau încântați.

Dl V. Mateevici spune că d-sa a avut impresia că atunci i-a dat redacția definitivă. Iată ce ne povestește d. V. Harea : „Chiar în ajunul deschiderii cursurilor, poetul din nou a venit la redacție. De data aceasta a venit cu poezia scrisă. Totuș avea unele indoeli. De exemplu, la strofa, 4 versul 3, nu era hotărit să lase „In vestirea” sau „In rostirea”. Și această expresie a fost lăsată, deși poetul a revenit pe urmă la primul cuvânt. Tot așa, nu știa ce ar fi mai frumos la strofa 8 versul 2, „Cazanii”, sau „Pisani”, ca fiind mai bine cunoscută de învățători, deși „Cazanii” i-se părea mai frumos, cu o rezonanță mai sonoră. Deasemeni strofa 5 suna :

„Limba noastră-i frunză verde
Graiul codrului cel veșnic
Nistrul lin ce'n valuri pierde
Al luceferilor steșnic.

În loc de :

Limba noastră-i frunză verde
Zbuciumul din codrii veșnici
Nistrul lin ce'n valuri pierde
Al luceferilor steșnici,

²⁾ Al. Mateevici „Poezii” București, 1926.

Adecă așa cum a publicat pe urmă Mateevici poezia în ultima ei redacție, în revista „Școala Moldovenească”, și așa cum e reprodusă în ediția poeziilor lui Mateevici sub redacția d-lui P. Haneș. Apoi în strofa 9, pentru Mateevici era la fel o nedumerire, ce e mai bine :

„Inviați-vă dar graiul
Amorțit de multă vreme,
Ștergeți praful, putregaiul
Al uitării 'n care geme”.

Sau :

„Inviați-vă dar graiul
Ruginit de multă vreme
Ștergeți colbul, mucegaiul
Pe uitarea'n care geme”.

În cele din urmă a lăsat prima redacție, înlocuind numai cuvântul „praful” cu „colbul”, (deși amorțit e mai potrivit ca ruginit).

„În această redacție a apărut poezia în „Cuv. Mold”. Pe urmă Mateevici a revenit din nou lăsând cuvântul „ruginit” la versul 2, cuvântul „mucegaiul” la sfârșitul versului 3, și înlocuind și cuvântul „colbul” prin cuvântul „slinul”. Pe lângă toate celelalte, varianta publicată în „Cuv. Mold”, are și o greșală de tipar, datorită scăperii mele la corectură : la penultima strofă, versul 3, ultimul cuvânt în loc de „darnic” a fost tipărit greșit „dornic”. Trebuie să menționăm că singurele variante care pot fi obiect de discuție pentru critica literară și estetică sunt aceste două : Cea publicată în ziarul „Cuv. Mold”, din 21 Iulie 1917, și cea din revista „Școala Moldovenească” No. 2—4, Iulie — Sept. 1917, ultima fiind reprodusă de d. P. Haneș în ediția poeziilor lui Mateevici.

Alte variante, care apar uneori în manualele didactice, sunt datorite unor modificări autorilor acestor manuale, modificări, nejustificate nici prin motive didactice și cu atât mai puțin permise de onorabilitatea și loialitatea literară.

Astfel, în manualul de clasa V-a primară de Nisipeanu, Geantă și Marinescu, la strofa 1, citim în versul 3 : „Salbă scumpă

cu odoare" în loc de „Un șirag de piatră rară". Nu mai vorbim că această modificare este inferioară din punct de vedere estetic, dar insistăm asupra faptului că ea este cu totul contrară versului poetului, vers plin de vigoare, în care silabele compuse din sunetul „r" și sunetele „a" și „ă" — silabe pronunțate în limba noastră dur și riguros, joacă rolul hotărîtor pentru a afirma valoarea limbii românești și caracterul ei de vitalitate, pe care nu-l poate înăbuși nici stăpînirea seculară a rușilor, cum n'au înăbușit-o nici năvălirile barbarilor, nici alte dominații streine de milenii chiar¹⁾.

Aici e cazul să-l contrazicem pe d-l V. Harea, deoarece în caietul manuscris rămas dela poet este tăiat versul, „un șirag de piatră rară" și este înlocuit cu „salbă scumpă cu odoare".

Și această înlocuire este făcută cu mâna poetului. Deci această variantă a existat. Totuș ne asociem afirmației că un șirag... e mai potrivit.

Mai este oare necesar să vorbim despre valoarea acestei poezii? Astăzi, când nu este școală în Țara Românească, care să nu fi analizat cu entuziasm această poezie?

Cred că pentru cel ce a citit-o o singură dată cel puțin, orice evidențiere a frumuseții ei estetice și literare, este de prisos.

Ultimul cuvânt să-l dăm însă tot d-lui V. Harea, care l-a cunoscut așa de bine și s'a ocupat serios de această poezie în special: „Valoarea poeziei lui Mateevici? Ne dădeam seama că e cea mai frumoasă dintre toate poeziile cu acest subiect. Dar nu bănuiam că va deveni una dintre realele comori ale culturii noastre naționale, indispensabilă oricărui român. Abia O. Densușianu a deschis ochii tuturor asupra acestei poezii, care ne evocă o mulțime de imagini de o frumusețe rară, care se adresează tuturor, putând fi înțeleasă și gustată de un țaran dela glie, cum poate fi delectată de un rafinat intelectual.

Poezia aceasta ne trezește imagini profund impresionante din istoria noastră națională, la care face aluzie în strofă 6, vorbind de religiozitatea poporului nostru basarabean (strofele 7—8), de

¹⁾ Rev. „Vlața Basarabiei" an 2 No. 6—Iunie 1933 pag. 368—369 s.

ocupațiile lui agricole, de viața lui din codri aducătoare de mister, de ceva insesibil care cuprinde din toate părțile firea poetică a țaranului nostru. În ea găsim amintirea poeziei și muzicii populare, ca și viața trudnică de toate zilele a țaranului. Iar sfârșitul ei, e un apel antrenant, plin de optimism, de încredere în viitorul neamului nostru. În sfârșit, peste tot, în ea străbate spiritul echilibrat al latinului. Atmosfera de mister, în care e învăluită, deși, după expresia autorului ne înfioară adânc, totuși e armonie imbinată cu realitățile concrete, pe care se reazămă viața noastră, dându-ne încredere în prezența unui sens al ei, căci „veșnicile adevăruri„ sunt suportul moral al existenței omenești“.²⁾

Poezia religioasă.

Mateevici a scris și poezii cu conținut religios. Aceasta în primul rând, pentru că era fiu de preot. Ba, chiar din viață de preot. Din copilărie încă iubea biserica și slujbele religioase. Apoi Mateevici era un suflet predispus misticismului religios. Acest misticism se vede străbătând opera-i ca un fir roșu. Și când s'a preoțit, și-a dat mai bine seama de această latură a sufletului său. Aceasta este una din cauzele principale ale caracterului religios al operei sale.

Dar nu trebuie să uităm mediul în care a trăit Mateevici. Ca seminarist, el a avut ocazia să fie martor ocular la mișcarea revoluționară a seminaristilor moldoveni, cari sub președinția d-lui Gheorghe Stârcea, au reușit să oblige consiliul profesoral rusificat al seminarului teologic ca el să ceară și să obțină aprobarea ministerului pentru introducerea limbii române în seminar. Și nu trebuie să uităm nici faptul că seminarul teologic și școala eparhială de fete din Chișinău sânt singurile școli, în care s'a predat până la unire limba română. Restul școlilor erau streine și înstrăinate.

Desigur că fenomenul n'a apărut așa din vânt. În toate încheieturile vieții bisericești din Basarabia, bătea un puternic suflu

²⁾ Rev. „Vlața Basarabiei“ an 2 Nr. 6—Iunie 1933, pag 366—370 s.

național. Aproape tot timpul viețuirii sub ruși, bisericile rurale și chiar urbane, și-au păstrat limba moldovenească în slujbe. Mulțime de preoți habar n'aveau de limba rusă, încât toate anecdotele, cari caracterizau pe încălcătorii limbii ruse, aveau ca eroi pe preoți și seminariști. Singura tipografie moldovenească a fost cea eparhială și singura revistă moldovenească de lungă durată a fost „Luminătorul”. Apoi majoritatea sdrobitoare a luptătorilor naționaliști români din Basarabia, cari au votat Unirea, au fost roadele seminarului duhovnicesc. Un Pan. Halippa, un Ion Inculeț, un Ion Pelivan, un Gurie Grosu, etc. etc. toți au primit prima educație național-moldovenească în seminarul din Chișinău. Toți colaboratorii de seamă ai „Basarabiei”, ai „Cuvântului Moldovenesc”, ai „Glasului Basarabiei”, etc., au fost seminariști. Deci aluat din aluatul lumii bisericești.

Și tare era jalnic, când sărbătorindu-se 15 ani dela Unirea Basarabiei cu Patria Mamă, s'au bărbierit toți „cei cu limbi în două sparte”, toți veneticii, toți proftorii și toți acei cari avuseseră o atitudine dușmănoasă actului Unirii, bătându-se cu pumnii în piept și spunând că ei au tăcut Unirea. De biserică însă, nimeni n'a spus nici un cuvânt, parcă nici nu existase. Deși erau de lafă și Gurie Grosu și starețul Dionisie și toată pleada scriitorilor și luptătorilor ce au pregătit marele evenimente pentru neamul din acest colț de țară.

Dl. prof. Nicolae Popovschi, ocupându-se de această problemă în „Viața Românească”, și vorbind de alegerile „comisiunii moldovenești” din zemstva gubernială, care avea ca scop să îngrijească de cele trebuitoare moldovenilor basarabeni și anume „introducerea predării obiectelor în limba moldovenească în școlile începătoare”, după ce enumără pe cei 26 de membri, spune : „aici vedem acelaș lucru : afară de 4 persoane dintre membrii vechi ai zemstvei, cari erau aleși (în zemstvă) pe baza „cenzului electoral”, toți ceilalți membri ai comisiunii moldovenești, cu o singură excepție (d. Alexandri), sânt sau preoți, sau fii de preoți și de țărani. Inșă un amănunt foarte caracteristic. Aproape toți aleșii au fost iarăș din cei crescuți prin satele moldovenești. Ceva mai interesant : din comisiune n'a făcut parte aproape nici un orășean

crescut chiar in familie românească: fie din tagma duhovnicească, sau din altele. Putem face închierea cea mai logică, că deși părinții poate erau veniți din sate românești, atmosfera însă înstrăinată a orașului a pustiit sufletul membrilor familiei lor cu desăvârșire, întrucât nu mai simțeau nici o suferință sufletească, ca să se asocieze la mișcarea națională... E lucru cunoscut că dintre toți cei 138 membri câți erau în „Sfatul Țării” în momentul unirii, majoritatea covârșitoare și anume 102 inși, au fost moldoveni”¹⁾.

De aceia, datoria sfântă a istoricului va fi ca el să dea fiecăruia ceia ce este al său. Pentru că dacă Mateevici și toată lumea ieșită dela altarele bisericeii ar fi făcut parte din vre'un partid guvernamental, desigur că aportul lor la marea operă a Unirii ar fi fost trâmbițat prin toată lumea. Dar va veni istoricul nepărtinitor, care va da și bisericii partea sa, și unui Mateevici.

Poezia religioasă originală.

În primele poezii religioase originale, Mateevici continuă calea începută ca predicator la bisericile orașului, de a comunica adevărurile dogmatice, sau pe cele ale tradiției ortodoxe.

În volumul de poezii din 1926 e dată ca prima poezie originală religioasă, „Pocăința hoțului”. E un fel de trecere dela predică la poezie. Poetul povestește rugăciunea tâlharului de pe cruce, înainte de a-și da sufletul, prin care cere iertare lui Iisus și-L imploră să-l pomenească în slava „raului”. E de fapt povestirea unui eveniment biblic destul de cunoscut. Încheierea poeziei e un îndemn ca în ori ce predică morală :

„Gândește, când Hristos îl iartă,
Pe-un hoț și-i dă o sfântă soartă,
Ți-a da el ție iertăciune
Când tu cu zisa rugăciune
Pe buze-vrajbă ții în gând,
Porunca Domnului călcând ?

„Viața Românească” Iași No. 6 an, XIV 1922 pag. 353.

Fără îndoială că nici de aici nu lipsesc elementele poetice. Chiar cadrul în care se desfășoară povestirea :

„Când Hristos cu spini pe frunte,
Pe cruce răstignit murea,
Intunecimea'naltului munte
Golgota toată — acoperea”.

În „Mângâiere”, poetul dă sfaturi celor ce se află în suferință să nu se descurajeze, ci să se gândească la răsplata dreaptă a Domnului. E un îndemn la încrederea în biruința ultimă a dreptului. E tot în ton de predică.

În „Cina cea de taină” se desbracă de haina predicatorială. Elementul omenesc începe să predomină asupra celui divin și face poezia mai accesibilă cetitorului. Este redat în cele trei strofe ale poeziei, momentul, când Domnul Hristos a spus că unul dintre ucenici are să-L vândă iar Ioan și Petru s'au întrebat: „Nu cumva sânt eu?” Ultima strofă sună :

„Ce să zic atunci eu, bietul,
Eu, cu inima mea slabă,
Când și cei tari de credință.
Tremurând, pe Domnu'ntreabă :

În „Hristos a înviat” poetul cântă actul învierii, în care se vede influența lui Vlăhuță, iar din rusește, a lui Ivanov, A. A. Tett și a lui V. Brusov.

În „Cântecul Clopotului” se desbracă de toate elementele streine frumosului. E o asemănare între „Cântecul clopotului” a lui Mateevici și „La Paște” a lui Vlăhuță, în prima desfăcându-se poezia din chemarea credincioșilor la rugăciune :

„O, clopote ! Frumos mai suni,
Când credincioșii îi aduni
La locul sfânt de rugăciune,
În cer cântarea să le sune...
O sună dar prin munți și văi,
Să vie închinătorii tăi”.

Poezia „Un vis dorit” ne amintește tonul lui Gr. Alexandrescu din „Ucișag fără voie”. Ne amintește apoi zbuciumul muribundului, care visând că l'a găsit moartea nepregătit, îi clăntesc dinții de spaima intrării în focul Gheenei :

„Și vestitori de-acuma sunt
Ai morții-boli, dureri,
Ș'al viitorului mormânt
Simțesc cu reci suflări”.

Trezindu-se și văzând că în adevăr sufletul este departe de Dumnezeu, îl îndeamnă să fie treaz, și să nu doarmă în păcat și termină :

„Indreaptă-ți mintea spre Hristos,
De dreptate ș'adevăr
Căința unui păcătos
E sărbătoare'n cer”.

Am putea zice că cea mai reușită poezie religioasă originală a lui Mateevici e „Mântuirea”, în care descrie în imagini frumoase actul mântuirii, conducându-se ca de un stâlp de foc de dogma propovăduită de ortodoxism :

„Și cum o zare lină'ntr'un pustiu
Se'nalță și tot crește luminând,
Așa pătrunde 'n minte și în gând
Credința într'aceia cari Te știu.

Am dat numai câteva poezii religioase originale pentru a se vedea ce reprezintă în esență.

În general, poezia religioasă a lui Mateevici e mai slabă ca cea profană. Această din cauză că în literatura română nu aveam încă dezvoltată poezia religioasă. Abia prin Nichifor Crainic poezia religioasă simbolistă își câștigă un loc de cinste în literatură. Și curentul „gândirismului” a avut darul să răscolească și să găsească în sufletul poporului nostru comoara neprețuită a religiozității. Și peste câteva decenii vom avea fericirea să citim poezii religioase nu numai din opera unui Nichifor Crainic, ci și a unui Antonie Luțcan, Suruceanu, etc. etc..

Și dacă Mateevici a făcut ceia ce a făcut, trebuie s'o recunoaștem că a tras prima brazdă într'un teren întelenit.

De aceia nu-l vom pune în fruntea marilor poeți ai țării, dar vom recunoaște că dacă ar fi trăit în alte condițiuni, fără îndoială că poezia română și în special cea religioasă ar fi câștigat extraordinar de mult.

Pentru Basarabia însă, el rămâne până în prezent cel mai mare poet și în ramura profană—naționalistă—și în cea religioasă.

Unul dintre cele mai interesante și mai importante capitole din opera lui Mateevici este cel al poeziei religioase tradusă.

Aici trebuie să remarcăm un fapt destul de regretabil: majoritatea covârșitoare a traducărilor noastre de după 1900 au făcut pornografie. Aproape toți au fost în slujba editorilor speculanți, așa că n'au lucrat după anumite norme la moralizarea societății, ci după numărul de pagini date de acești gătuitori ai conștiinței publice.

Mateevici a tradus din operele celor mai de seamă poeți ruși. Dar tot odată, a ales întocmai albinei, ceea ce i-a convenit mai mult cerințelor lui sufletești. A tradus numai poezii religioase, cu caracter pur creștin, idealist. Pe când era student al Academiei lui Petru Movilă, a avut ocazia să aprofundeze poezia rusă și să aleagă din ea numai pe cea cu caracter religios moral.

Mateevici a tradus aproape mai mult decât a compus original. Prin traducurile sale a umplut un gol destul de simțit în literatura noastră, dând posibilitate cetitorului român să se împărtășească din profunda poezie rusă-religioasă. E păcat numai că nu s'au putut aduna în volum. Colectate și publicate, ele ar fi putut aduce un real serviciu societății noastre, setoasă după asemenea opere.

Prima poezie tradusă e „Rugăciunea” după Lermontov, publicată în „Luminătorul” din Martie 1910. Poezia are trei strofe, de câte patru versuri. Iată prima strofă :

„In clipe de amărăciune,
Când scârba mă cuprindē,
De-o mângăioasă rugăciune
Eu mi-a aduc aminte”.

În cele două strofe următoare, analizează starea psihologică a omului în timpul rugăciunii. Ideia originalului a fost redată reușit, însă rima șchiopătează. Mateevici are obiceiul de a întrebuința în traducere cuvinte din domeniul limbajului bisericesc, cari fac, ca poezia lui să aibă un farmec simțitor. Dar întrebuin-

țeață și cuvinte formate de el. Avem ca exemplu cuvântul „mân-găioasă” din prima strofă a „Rugăciunii”.

Matevici posedă arta de a traduce. Pe el îl interesează mai mult ideia, decât forma. Este credincios textului. De aceea de multe ori neglijează chiar forma, însă caută morțiș să respecte fondul.

O altă poezie tradusă deja în timpul vieții de student, e „Dumnezeu”, după G. R. Derjavin. Și în „Dumnezeu”, ca și în majoritatea poeziilor traduse, Matevici întrebuințează slavonisme, ca: „zacon”, „pricz”, etc. Deasemeni formează și cuvinte noi, cari amintesc limba „vechilor cazanii”, ca „învietoare” și altele.

„Dumnezeu” este una dintre cele mai profunde poezii filoso-fico-religioase, dar și extrem de greu de tradus. Ideia princi-pală a poeziei e nimicnicia omului și a lumii în general față de infinita Dumnezeire. Cea mai reușită parte din traducere, e pa-sajul în care e pus în versuri „Cogito, ergo sum” a lui Descar-tes: „Iar eu în fața ta—nimic.

Nimic! dar cânt a Ta mărie
Și veșnice desăvârșiri,
Căci zugrăvirea Ta cea vie
O port în gânduri și simțiri.
Nimic! Dar Tu mi-ai dat viață
Și gând—cu dânsul ca să zbor
Prin înălțimea Ta măreață
Și să te cat cu mare dor.
În tine sufletul meu crede,
Pre Tine, cugetând, Te vede
În fire, în fapte omenești
Și mintea-mi se'nseninează,
Gândirea mi se luminează,
Eu sânt,—deci dar și Tu ești.
Tu ești — îmi dă de veste firea,
Îmi spune gândul meu cel mic,
Mi-arată voia mea — simțirea,
Tu ești — deci nu-s eu un nimic”.

Este una din cele mai bune traduceri, nu atât ca rimă, cât ca ideie.

E de remarcant că „Dumnezeu” este cea mai bună poezie a lui Derjavin. În secolul al XVIII-lea, era o tendință de a scrie poezii în cari să se preamărească persoana Dumnezeirii. A scris poezii în acest gen și însăși ateistul Voltaire, „Le Vrai Dieu”. „Dintre poeții ruși ai acestui timp — ne spune D-na E. Dvoicenco — în afară de Derjavin au mai scris și alții la această temă, cum au fost Cniajnin, Hrapovițchi, Herascov, etc. însă din toate poeziile cu acest conținut, nici una, nicăeri, n'a avut atâta succes ca cea a lui Derjavin. Ea a devenit cunoscută în toată Europa și în curând a fost tradusă în limbile: franceză, germană, engleză, italiană, spaniolă, polonă, cehă, latină, și chiar japoneză. Traduceri germane erau câteva, franceze 15.

S'a răspândit vestea că la Peking traducerea chineză a acestei poezii stă scrisă cu litere de aur pe peretele palatului împărațesc. Succesul acestei ode în Rusia a fost atât de mare că la 1831 a fost pusă pe note”¹⁾.

Având în vedere această faimă, în jurul poeziei lui Derjavin, era natural ca și poeții basarabeni să se ispitească a o traduce în limba română. Până la Mateevici ea a fost tradusă de Donici și de C. Stamati. Dar între traducerea lui Mateevici și a celor 2 este o diferență. Stamati întrebuițează cuvinte radicale, termeni tehnici și nu reușește totdeauna să dea sensul originalului. Pe multe locuri întunecă chiar sensul. Să dăm ca exemplu pasagiul citat din traducerea lui Mateevici, în traducerea lui Stamati:

Nimică! Dar însă în mine lucește,
A ta bunătate fără de măsură;
Fața ta în mine se inchipuiește,
Ca raza de soare într'o picătură,
„Nimică! Dar suflet, simt că am în mine,
Fără saț eu caut, spre tine, Stăpâne!

¹⁾ „Viața și opera lui Stamate” de E. Dvoicenco pag. 69: București „Cartea Românească”.

Mă ridic cu minte, sbor în înălțime,
Căci sufletul știe, c'al tău spirit este,
Judecă, pricepe și mă dumerește ;
Că de sânt, ești și tu : singur Domn pe lume".

Chiar numai din acest pasagiu se poate vedea inferioritatea traducerii lui Stamate. El nu cunoaște în primul rând termenii populari moldovenești, corespunzători termenilor tehnici filozofici. Deasemeni, el nu cunoaște nici termenii teologici... Din această cauză Stamate n'a prins nuanța poeziei lui Derjavin. Iată ce ne spune d-na Dvoicenco în lucrarea amintită : Derjavin începe oda printr'o mișcare de directă apropiere de Dumnezeu ; acel „O, TU“, care dela început dă un accent liric ; celelalte două momente din versul întâiu : „Prostranstvomă bezconecinii“, exprimă întâia față a Dumnezeirei : nemărginirea, nu numai prin cuvântul direct, dar și prin acel instrumental, prostranstvomă, cuvânt plin de sevă a limbei ruse, menit să dea expresia nemărginirii spațiale, la un popor care, ca nici altul are în experiența lui zilnică, această nemărginire... Chiar și acolo, unde Derjavin avea un razim în limba bisericească, depășind-o însă, ca în versul al patrulea, o sinteză a celor trei anterioare : Dumnezeire, fără fețe în trei fețe — Stamate nu poate vedea sinteza metafizică și traduce prins în tiparele bisericesti : față nevăzută în trei fețe sinte”²⁾.

El fiind familiarizat de aproape cu filosofia religioasă și termenii filozofici, redă mai bine sensul. El vorbește de finalitatea ce o observă sufletul omenesc în natură. Sufletul îl vede pe Dumnezeu în „natură“, în „fapte omenesti“, în „gânduri“ în „simțiri“, etc.

Deci argumentarea existenței lui Dumnezeu e mai puternică în traducerea lui Mateevici, căci el a prins nuanța la Derjavin și a redat-o mai fidel în românește ca C. Stamati.

Mateevici nu cade în greșeala lui Stamate.

Iată cum sună primele versuri ale lui Mateevici :

„O Tu, ce ești Nemărginire

In vețuirea vie a firii,

²⁾ „Viața și Opera lui Stamate“ de E. Dvoicenco pag. 78—București

In veacuri fără despărțire
Treime a Dumnezeirii“.

Este numai una din diferențele de prindere a nuanței ideii din original. Mateevici trăia când traducea, și nu traducea pentru a traduce numai.

Urmează apoi „Nădejdea“ după Batiușcov. E o poezie optimistă, în care se arată rolul speranței în viața pământească și termină cu afirmarea, că rolul nădejdei se va termina în clipa confundării cu Dumnezeu.

„Din psalmul al XIV-lea“ după Iazâcov, e prima poezie din anul 1912. Partea primă e mai reușit tradusă :

„Cui, Doamne i-ai făgăduit
Înălțimea muntelui Tău sfânt ?
A cărui inim'ai cinstit,
Dorințele curate-i sânt
Și care, faptele, cu banul
Nu s'au vândut, n'a cuvântat
Ce nu ș'au clevetit dușmanul,
Pe frate n'a obișduit ?“.

Mai puțin reușită ca traducere e „Aducere aminte“ din Pușchin. Este vorba de momentul trezirei conștiinței omenești, când își dă seama de mulțimea păcatelor și greutatea vieții.

„Către copii“ după Homiacov e o poezie din trei strofe, de câte șase versuri. E tradusă destul de reușit :

„Se întâmpla în ceas de noapte,
Când tac a zilei vorbe, șoapte
Veneam, copii și vă priveam,
Cu sfânta cruce Vă 'nsemnam,
Și mila Domnului chemam,
Asupra capetelor voastre“.

Atât ideea cât și versificația e destul de reușit redată. Mai departe, regretă că după ce copiii se măresc, se imprăștie dela căminul părintesc și mama nu mai are posibilitatea să-i supravegheze și să-i binecuvinteze așa de duios.

„Cuvintele credinței“ după Fr. Schiller e tradusă bine.

„Păziți trei cuvinte—și rostul lor sfânt

Il treceți din gură în gură,
Căci răul și jalea acestui pământ
Sfințenia lor nu le fură,
Și cel ce 'n sfințenia lor a crezut,
Credința și cinstea nu și-a pierdut".

Cele trei cuvinte sunt: „voința ni-i liberă”, „dreptatea pe lume nu-i sunet deșert”, și „unu-i Domnul-Preasfântă voință”. În strofa penultimă analizează neschimbabilitatea lui Dumnezeu. La „Cina cea de taină” sânt arătate numai inițialele autorului. „I. C. P.”, iar „Pe Varava ori pe Hristos” e tradusă după M. Valson, cuprinzând evenimentul biblic cu adăugiri de imagini poetice.

Foarte bine tradusă e „Iuda” din Nadson. Credincios textului, Mateevici reușește să traducă destul de bine acest poem impresionabil. Iată începutul:

„Hristos se roagă. Sânge cade
Din fruntea lui în picături
Pentru a lumii răutate,
A omului păcate, uri,
Dumnezească 'nsuflețire
Îi arde 'n ochii lui senini,
Cununa aspră, cea de spini”.

Mai departe sunt arătate batjocurile „gloatei” la adresa Celui de bună voie răstignit. Intunecându-se, lumea e cuprinsă de un fior de groază, deși noaptea-i „blândă”. Luna luminează fețele galbene ale celor răstigniți. Și 'n noaptea tainică, cineva s'apropie de crucea, pe care fusese răstignit Hristos, după ce fusese luat de ucenici. Venise și singur nu știa de ce.

„A se ruga, el nu putea
Cu frica-i ce'n păcat ardea
A se erta cu Trupul sfânt
Nu i-au trecut prin negrul gând...
El singur sta nedumerit
Și nu știa de ce-a venit ? !”

Dela vânzarea Mântuitorului, Iuda fusese veșnic urmărit de vedenia Lui. De aceia venise, pentru că nu mai putea avea nici o clipă de liniște. Voia să fugă, dar degeaba. N'avea încotro.

„Fugi, vânzătorule de oameni,
Tu strângi acum, ce-ai vrut să sameni!
Să știi, de-acum, că nu-i găsi
Tu nicăeri liniștire
Și pentru aspra-ți pedepsire
Hristos în veci ți s'a ivi.
Fugi de această cruce sfântă,
Cu sărutare n'o spurca,
Cu-a lui Hristos Ființă blândă
În veci nu te vei împăca...

.....
Și-a fugit

Chinuit sufletește, Iuda s'a spânzurat de craca unui copac.

„A perit

Și nimeni nu l-a jelit“.

Poetul spune că chiar în momentele dării sufletului, Hristos l-s'a arătat lui Iuda și cu zâmbetu-I dulce l-a judecat, cu cununa de spini pe cap fiind.

În „Hristos a înviat“ după V. Ivanov, întrebuințează cuvântul „scârbos“. E nelalocul lui. Poezia are numai două strofe. „Fecioara din Nazaret“ după A. Marcov e un imn pentru Sf. Fecioară. Rima șchiopătează. Tot cam în genul poeziei „Pe Varava sau pe Hristos“ e „Hristos și Samarineanca“ după O. Ciulina. Traducătorul adoptă mai des textul evanghelic în dauna frumuseței poetice. Relativ, traducerea e binișor executată. Mai slab e tradusă „Hristos“ după A. A. Tett, având și cuvinte neînțelese ca „soasnele“, precum și cuvinte nelalocul lor ca „smoala lor mirositoare“.

O traducere superioară acestora o găsim în „Invierea“ după B. Briusov. Iat-o :

„Trecut-au Sâmbăta 'n măhnire

Și noua zi în cer lucește ;

Pe Domnul său cu tânguire

L-așteaptă turma și scârbește.

„Ca scăparea de lumină

Eu voi veni la judecată“ !

A zis El, și acuma iată,
I-i mut mormântul în grădină !

„Viața” din Clușnicov e tradusă bine, având ca subiect scopul vieții :

„Frumoasă nestatornicie,
Viață, pentru ce-mi ești dată ?
Mintea-mi tace, simțul știe :
Viața-i pentru viață dată”.

Și termină afirmând că scopul vieții pe pământ este aflarea lui Dumnezeu din lucrurile mânilor sale. O poezie bine tradusă e „Cuvântul lui Dumnezeu” după Soloviev.

„Când patima te necăjește,
Ori te doboar'o răutate,
Atuncea în singurătate,
Spre rugăciune te grăbește”.

Desigur că vorbește de Sfânta carte, care e inspirată de Duhul Sfânt și care aduce liniște și mângâiere.

„Mântuitorul” după Al. Tolstoi are cuvinte schimonosite. De ex., în loc de smerenie, zice smerire, în loc de sgârcenie, avănie, etc. E greșit tradus versul „Privirea Lui ispititoare”. În original e „Privirea Lui cuceritoare”.

Mai reușit tradus e pastelul „Sara de vară” după I. S. Nichitin, în care totuși formează un cuvânt: „liniștire”. Incolo e bine :

„In cer albastru, răzlețiți,
Se plimbă nouri auriti :
Pădurea, învălită 'n ceață,
Se scaldă 'n marea de roșată”.

„Hristos la Marta și Maria” după O. Ciulina e tradusă mulțumitor. Dar și aici întrebuintează cuvinte nou formate, ca : „trumoasă zi de vară astinție”.

Ultima poezie tradusă în 1912 e „Sf. Ap. Petru după S. Soloviev :

„La foc s'au așezat,
Ca să se încălzească,
Era afară frig.

Și gloata evreiască
Așa L-au întrebat :
„Dintrânșii ești și tu,
Din ucenicii Lui?”
Și a răspuns: „Nu”.

Traducerea e din cele mai reușite.

Prima poezie tradusă, publicată în 1913, e „Rugăciunea pentru păhar” după Nichitin, având ca motto versetul 39 din cap. 26 după Matei. Rîma e bine, însă nu este lipsită nici această traducere de cuvinte proprii ca: „clădituri, lăsături”, etc.

Poezia cuprinde episodul rugăciunii Mântuitorului din grădina Ghetsimani. E una din cele mai mari și din cele mai bine tradusă.

Cea mai lungă poezie tradusă e poemul „Ioan Damaschin” după Alexie Tolstoi, având 12 părți de câte 80 — 100 versuri, fiecare.

„La slujba țării așezat
Stă proslăvitul Damaschin
Din toți slujbașii'n halifat
El, cel mai mare e creștin ;
Și că: muirăa din oraș,
El cu haliful o'mpărțește,
Și-al stăpânirii lui părtaș,
În toate cele-l sfătuește. ..
Grădinele-i nemărginite
Imbracă curtea în verdeață,
Și veșnic verzi și înflorite,
Slobod mirosuri de dulceată ;
Lucesc într'a luminii raze
Satirii mulți de pe păreți.
Și'n valuri roșe — sângeroase
Rubinii stălpilor măreți
De-a soarelui fierbinte — arsură
Găsesc hodină ș'alinare
Sub a mătasei țesătură,
În umbra ei răcoritoare”.

Pe Ioan Damaschin însă, care e cel mai de încredere om al califatului, nu-l mângâie toate acestea. Pe el îl frământă gândul luminării poporului și creștinizării lui. Ii cere califului să-i dea voie să plece :

„Stăpâne ascultă : a mea mărie,
Puterea mea nemărginită,
Nenumarat'a-mi bogăție
Mi s'au făcut nesuferite.
Alt dor, puternic fără samă,
De mult născut în pieptul meu,
De aici mă mână și mă chiamă :
Eu vrea să cânt lui Dumnezeu
In liniște — singurătate,
Căci răul veninos mă roade
Pân'întra inimei adâncuri”.

Spune că vrea să plece din curtea lui departe. Califul îi oferă jumătate din împărăția lui, dar zădarnic. Damaschin plecând intră într'o mănăstire. La o înmormântare nu cântă pe placul starețului și acesta îl elimină din mănăstire. Călugării intervin și starețul îi schimbă pedeapsa, obligându-l să stea mut și să fie curățitorul gunoiului din curtea mănăstirii. Damaschin se supune voios. Sfânta Fecioara însă, se arată în vis starețului și-l ceartă pentru fapta lui. Atunci starețul înțelegând rolul și personalitatea lui Ioan vine la el și-i cere iertare :

„Te rog smerit cu plecăciune,
Să-mi dai iertare, Ioane”.

Și Ioan rămâne mai departe în mănăstire, iar numele lui vestindu-se peste mări și țări, lumea vine de pretutindeni și-i ascultă cuvântul.

Poemul e tradus foarte bine. Atât din punct de vedere al limbii, cât și al ideiei.

O altă poemă tradusă după Al. Tolstoi, e „Păcătoasa”, destul de lungă. Subiectul e descrierea desfrâului din societatea contemporană Mântuitorului.

„Norodul fierbe... glasuri, tunet,
Cântări și din chimvaluri sudet,

Verdeață prin prejur și flori,
Iar printre stâlpi, pe la ușori,
Perdele 'n țesături frumoase,
Cusute din mătăsuri groase,
Curti, minunat împodobite...
Cristaluri, vase aurite,
Ce ca un soare strălucesc.
Peafară — mare grămădire
De cai, trăsuri — la hodinire ;
La masă oaspeți năvălesc,
Și vorba lor se varsă slobod
Prin zgomot, cântece și tropot..."

Când cineva amintește la masă despre Hristos:

„cele vorbe le ascultă
O tânără'n păcat căzută,
Purtarea necuviincioasă,
Ciudata ei îmbrăcăminte,
Despre viața păcătoasă
Spun tuturor fără cuvinte.
Ea, în adâncul desfrânării
Pe toți îi trage, ca 'ntr'o apă ;
De cursele destrăbălării
Nici tânăr, nici bătrân nu scapă.
Nu-i știe inima muștrare,
Precum nu știe nici rușinea,
Și frumusețea de vânzare
O ia pe aur ori și cine..."

Când își bate joc de toți, apare Ioan Botezătorul. Ea îl ia în zeflema. Iată însă că apare Hristos, cu privirea Lui blândă și cu mila revărsătoare...

„Și'n mijlocul tăcerii iată,
Paharul, tânăra deodată
Pe pietre jos din mână-l scapă,
Pân' în adâncuri sguiduită,

Și cade-a veseliei roabă
Tremurătoare, 'ngălbenită,
Cu'n plâns amar și tânguios
Jos, înaintea lui Hristos" 1)

După cum vedem, poezia e foarte nimerit tradusă.
Prin traduceri sale, Mateevici a adus un real folos literaturii române și ne-a împărtășit atâtea podoabe necunoscute nouă.

Redacția ziarului „Basarabia”

In picioare dela stânga: Tudose Roman și Th. Inculeț.

Jos dela stânga: d. Pan. Halippa, S. Cujbă, Vântu și Mateevici.

„Frumusețile poeziei sunt într'adevăr eterne, fiindcă n'au țâșnit numai dintr'un suflet, destul de bogat și de impresionabil ca al lui Mateevici, ci din milioane de suflete, cari simțeau de un veac și nu puteau spune, se frământau de o simțire neînțeleasă și-și așteptau profetul ca să le formuleze artistic" 1).

1) „Studii literare” P. V. Haneș.

P R O Z A

După ce ne-am ocupat de poezia originală și tradusă a nenumăratului Alexie Mateevici, să trecem acum la proză.

Primele semne de viață pe teren literar, le-a dat Mateevici prin predici și în special prin articole cu caracter moral și folkloristic.

Am spus că Mateevici era un foarte bun cunoscător a literaturii și filozofiei religioase în special. Când s'afunda în scris, uita de tot. Nu-l mai interesa nimic.

Apariția lui Mateevici pe terenul literar și-a făcut-o în special prin articolele folkloristice publicate în ziarul „Basarabia”.

În acest gen a scris mai mult predici și a prelucrat din rusește bucăți cu conținut moral. A prelucrat și a tradus în special din revista „Hristianin”. Sânt numere din „Luminătorul” prin 1912 — 1913, care aproape în întregime sânt scrise numai de Mateevici. Cea mai mare parte era material de popularizare. Dădea material pentru folosința preoților în predici și cuvântări ocazionale.

Trebue să recunoaștem că cea mai mare parte din acest material nu prezintă cine știe ce interes pentru literatură în general. Dar cât privește literatura pastorală dinainte de război, în Basarabia, are o importanță deosebită. Mai ales dacă avem în vedere caracterul lor popular, precum și caracterul revistei. Basarabia nu prea avea la îndemână, în românește, mult material în acest gen. Deaceea, privind latura aceasta a activității lui Mateevici prin ochelarii necesităților istorice, bisericesti și naționale, desigur că își are importanța ei. Intrucât însă materialul predicilor și al bucăților moralizatoare, precum și al articolelor de toate ramurile este destul de vast, ne vom mărgini a analiza numai câteva din cele mai caracteristice.

A. PREDICI, NŪVELE, BUCĂȚI ȘI ARTICOLE MORALIZĂTOARE

În predici, Mateevici e original de cele mai multe ori. Ne-o dovedește aceasta analiza predicilor sale, precum și mărturiile colegilor săi. Își lua tocul în mână și așezându-se pe bancă o dădea gata în cel mai scurt timp. Cu toate acestea, se trezea la sfârșit că predicile sale suf. ră pe alocurea influența marilor predicatori ruși. Aceasta se datora faptului că Mateevici, având o memorie fenomenală, cele citite îi rămâneau aproape întocmai în inconștient, iar când lucra îi reveneau mecanic în conștient.

Una din cele mai reușite predici e cea dela Bobotează, din 1909, publicată în „Luminătorul” Nr. 1 din acelaș an. Aceasta are mai multe note de originalitate. Textul predicii e versetul 3 din cap. II dela Marcu: „Glasul celui ce strigă în pustie”... Are frumoase imagini și figuri de stil. Toate aproape sunt luate din limba curat moldovenească. De obicei, în predică, apare *mai desbrăcat de slavonisme*. Iată una din imagini: „Ca de sărbători să vă gătiți inimile, să le curățiți și să le neteziți. Adesea mult gunoi se strânge acolo. Se adună grămezi de păcate, cresc ca niște spini, deprinderile rele și patimile, care duc spre pieire, etc.”.

În acelaș an Mateevici traduce după P. Nicolschi un articol „Biserica lui Dumnezeu” cu conținut moral-dogmatic. Traducerea e foarte bine făcută. Desigur mai bine ca poeziile, având în vedere ușurința traducerii. O altă predică din acelaș an, publicată în „Luminătorul” de pe Iulie, e „Oglinda vieții adevăratului creștin”. E o predică originală având conținut moral, pestrițată cu o sumedenie de texte biblice. Pe unele locuri sunt prea multe chiar. Toate însă sunt la locul lor. Urmează apoi un șir de trei predici despre rolul împăraților și origina divină a lor. „Cuvânt la Duminica a XXVIII-a după 50 M”, e o predică mai mult dogmatică. Un bun articol în ton de predică e „Anul Nou” din Nr. 1 al „Luminătorului” — 1911. Urmează apoi „Postul” și un șir de traduceri și prelucrări din „Hristianin”. „Cuvânt înpotri-va beției” ce apare în trei numere consecutive, cu urmare. O predică frumoasă este „Unde-i fericirea?” din Ianuarie 1912. Pu-

blică apoi: „Despre jertfă în folosul obștei“, „Soarta celor drepti“ prelucrare, „Viermii“, „Milostenia“, po vestirea morală „Fiii împotrivirii“, povestirea „Șapte păcate de moarte“ tradusă din „S. Legerfeld“, „Despre unirea creștinilor“, articol, povestirea „Vânzătorul“ din viața primară a creștinilor, foarte frumoasă și ca traducere, și ca conținut. Este vorba de un fost creștin, Teodor, care fiind cumpărat de împăratul Claudiu să-i aresteze pe creștinii din catacombe, el purcede cu o cohortă de ostași. Când întâlnește pe creștini, se săruta cu ei ca un frate. Omori însă pe păzitorul catacombei. Dar când pătrunse înăuntru, chipul lui Hristos i-se arată și doborându-l la pământ, muri în grozave chinuri, în timp ce Hristos stătea deasupra lui cu fața-I blândă și zâmbetu-I iertător. E foarte reușit tradusă.

O altă povestire interesantă, tradusă din „Hristianin“, este „Pământul“. Apoi „Sfântul Ignatie“,—viața lui,—„Când poate să fie auzită rugăciunea“, din „Hristianin“, în care sunt date părerile sfinților părinți asupra problemei, „Menirea și rostul vieții“ după Episcopul Ioan al Smolenscului, „Hristos în viața noastră“, „Sfânta Evanghelie“, povestirea „Noaptea invierii“ traducere, după care urmează o sumedenie de bucăți mici prelucrate și traduse din „Hristianin“: „Creștinul“, „Sămănături Duhovnicești“, etc.

Predicile lui Mateevici sunt scurte, iar ideia centrală e urmărită bine în tot corpul predicii. Majoritatea predicilor lui sunt de 15 — 20 minute. Deci conform regulilor omiletice. Aplicările sunt prea idealiste însă. Și de aici concludem că Mateevici nu prea avea simțul practic. El trăia mai mult în sferile idealului, adesea străine de cele ale vieții reale. Tot timpul însă dă dovadă de o serioasă aprofundare a creștinismului viu. Mateevici înțelegea viața creștină, așa după cum o ducea el: fără compromisiuri, fără șovăeli și într'o continuă supunere voinței divine.

Din cauza acestei viețuiri frumoase în sferile idealiste a și murit el așa de timpuriu. Când toți cei din jurul lui îl îndemneau să ia atestarea doctorului pentru a nu pleca la front, Mateevici refuză calm, ca odinioară dreptul Iov, zicând că dacă i-a convenit să ia cele bune dela viață, dreptatea cere ca acum să le ia

și pe cele grele. Așa a trăit, așa a scris și așa a murit acel care a fost preotul poet și *predicator* sincer, Alecu Mateevici.

B. SCHIȚE ȘI NUVELE

Este interesant de știut dacă Mateevici a început să scrie la început poezii sau schițe și nuvele. Adică dacă a început să lucreze în carnetul lui la poezii sau la schițe și nuvele.

Este probabil că el a început să lucreze paralel. Într'un carnet păstrat dela Mateevici și cu data „1906” am găsit în cele vreo 60 de pagini de ciornă și începuturi de poezii și de nuvele. Dar nu se poate preciza de aici ce-l atrăgea la început mai mult : poezia sau proza.

În ziarul „Basarabia” apărut la 1906 debutează cu proza. Astfel întâlnim : „Prădătoriu”, navelă tradusă din A. Cehov și publicată în Nr. 42 și 51 ale ziarului.

Traducerea e făcută în cele mai bune condițiuni litereare. Subiectul acestei nuvele — publicată în ziarul „Basarabia” Nr. 42 și 51 din 1906 — este următorul : Păzitorul unui cimitir observă la un moment dat în timpul nopții că cineva umblă prin cimitir. Se apropie de el, iar acesta îi răspunde că este un trecător care a rătăcit. Păzitorul crezându-l beat, l-a condus până la poartă. Aici declară că este un mort înviat și-l amenință pe păzitor cu moartea. Acesta sperându-se, cade în nesimțire. Trezindu-se, îl vede din nou pe cel declarat mort înviat, care îi spune că poate pleca. Apropiindu-se de biserică, vede arzând o lumânare și fereastra spartă. Abia atunci își dă seama că acesta fusese un hoț care prădase biserica.

Urmează „Primejdia”, traducere din același scriitor și publicată în Nr. 40, etc. Deasemeni găsim publicat în același ziar un mic studiu folkloristic, despre care ne vom ocupa la capitolul respectiv.

Prin Octombrie 1906, Mateevici ducea tratative de angajare la ziarul „Basarabia”. Dintr'o scrisoare, păstrată la d. Ioan Pelivan și pe care o reproducem, rezultă că Mateevici se simțea mai tare în proză, oferindu-se să scrie *nuvele*. Iată scrisoarea în întregime :

Satul Zaim
6 Octombrie 1906

DRAGĂ DOMNULE IOANE!

„Am primit scrisoarea D-tale și imediat m'am și așezat să-ți dau răspuns la ea, căci deocamdată n'am alte ocupațiuni, decât scrisul și cititul.

„Mare bucurie mi-a dat mie această scrisoare, mulțumită acelui ton călduros și cordial ce o pătrunde.

„Sunt convins, că cu toată rușinea, la care am ajuns azi, noi bășărăbenii, ne trebuie mai mulți oameni de felul d-tale și atunci Basarabia e scăpată de sclăvie și poate cu dreptate visa la acel strălucit viitor de aur, ce i-a prezis poetul Bolintineanu și care, desigur acolo deja să împlinește.

„Insă la noi, în Basarabia... parcă te iau fiorii, când începi povestea suferințelor poporului nostru moldovan și a acelor înjosiri, ce i-a fost scris să îndure.

„Insă poporul deja să deșteaptă; soarele renașterii a început să arunce și asupra românilor bășărăbene razele sale strălucitoare și înviorătoare.

„Și, fără îndoială, la urma urmelor, cu ajutorul generoșilor și înțelepților săi conducători, și ea se va porni pe calea luminei și a propășirii, înfruntând toate piedicele.

„Mult ne mai rămâne de lucrat pentru atingerea acestui scop. Dar să ne fie lozinca noastră: să lucrăm, să lucrăm, să lucrăm.

„Trec la afacerile mele personale. Cunoștința cu D-ta îmi face mare și multă plăcere, și la venirea mea la Chișinău nu voi întârzia să mă văd cu d-ta.

„Foarte mă bucur, că propunerea mea de a fi colaborator la „Basarabia“ poate să fie primită. D-ta scrii, că ai citit articolul meu „Preoțimea și poporul“. Sunt interesat, de va merge el la publicare sau nu, căci am pus în el multă speranță. Îmi pare că tipărirea lui e refuzată, căci nu-l văd în numerele ultime ale „Basarabiei“.

„Redacția o fi găsit, că chestiunea, discutată în el, n'are mare interes și nu corespunde trebuințelor ei, ori poate nu i-ar fi plăcut condițiile bănești.

„Nepublicarea acestui articol foarte m'ar descuraja. În tot cazul te rog cu insistență, dragă domnule Ioane, să mă înștiințezi despre soarta lui, cum și a traducerei mele „Primejdia“, nu demult trimisă la redacție — măcar printr'o simplă carte poștală.

„Mai am de vorbit în scrisoarea asta despre condițiile colaborării, ce mi le comunică și vreau să-mi exprim părerile mele personale în această privință.

„D-ta zici că trebuie să știu, de ce fel de materie are nevoie redacția. Eu cred, că autorul trebuie să fie liber în alesul subiectelor pentru scrierile sale. Numai cu această condiție, ele pot prezenta ceva însemnat.

„Aici pot chiar să-ți spui, ce fel de scrieri am de gând să public în „Foișoara Basarabiei“. Ele vor avea un titlu comun: „Scrisori către frații moldoveni“, sau cumva în acest fel, și prin forma sa vor fi niște articolașe cu caracter amestecat, pe jumătate nuvele, pe jumătate scrieri cu caracter publicistic. Negreșit că, pe cât posibil, voi publica și alte articole, după împrejurări.

„2) Imi permit să vă încredințez, că sunt în curent cu evenimentele vieții contemporane, ce se petrece în Rusia și la noi în Basarabia, cu toate că nu trăesc acuma la Chișinău, ci în Zaim, inima Bugeacului. La Chișinău voi fi la 20 Octombrie curent.

„Încă o rugăminte: mă rog, de veți avea timp liber, să-mi scrieți despre condițiile bănești ale colaborării și de vă va fi îndemână, să-mi trimiteți niscaiva cărți românești, căci acuma sunt lipsit de plăcerea citirei în românește. Toate care le am, sunt citite de vrec câteva ori.

„La Chișinău ele vor fi înapoiate. Adresa mea: poștovaia stanția Caușani, selo Zaim.

„Alexeiu Matveeviciu. Iertați că vă supăr și rămâneți cu sănătate“.

(ss) Al. Matveevici.

Din conținutul acestei scrisori, rezultă că Mateevici, la o vârstă de abia 18 ani, s'a preocupat de salvarea *basarabenilor* din sclavie și din suferințele, de care te înfiori auzindu-le numai.

Romantic în concepție, el crede că autorul trebuie să fie liber în alesul subiectelor pentru scrierile sale. Ceeace ne interesează mai mult însă, este gradul de cunoaștere a limbii române, la vârsta de 18 ani, când nu învățase nici o clasă românească și când totuși cunoștea poezii români, dintre care îl menționează pe Bolintineanu. Să nu uităm că asta era la 1906!

Este clar deci: Mateevici a debutat în proză. Prima lui poezie „Eu cânt”, apare în „Basarabia” abia în 1907.

De ce oare totuși Mateevici debutând în proză, se afirmă până la sfârșit ca poet?

Ne permitem a răspunde categoric: din cauză că nu avea înclinare pentru schițe și nuvele. Și această afirmație voim s'o dovedim cu fapte. Iar pentru aceasta, reproducem în întregime schița

TOAMNA

din viața basarabeană, tipărită în ziarul „Basarabia”, Nr. Nr. 48, 49, și 50 din 1906:

„Prin tăcerea nopții albastră-fumurie de toamnă, pe deasupra satului adormit, trecu un chiot ascuțit de câteva glasuri. Flăcăii umblau prin sat în veselia lor sburdalnică, și noaptea împreună cu lumina nelămurită a lunii, ce părea înfumurată de norii trecători și de ceață, parcă se sguduia și tresărea speriată. Apoi, în răstimpuri cântecele prelungi ale flăcăilor străbăteau negurile toamnei și se duceau departe, departe, într'acolo, de unde numai spre primăvară se întoarnă păsările călătoare. Era frumoasă noaptea în mahnirea ei posomorâtă și frumos sunau glasurile flăcăilor. Melodia cântecului lor se potrivea foarte bine cu noaptea tristă și somnoroasă, ca și când cântau a noapte de toamnă. Și noaptea, părea că ascultă această cântare în tristețea ei, în fâșâitul frunzelor, ce cad din copaci și se duc cu vântul lor ușor

și plângător. Și după cântecele lor plângătoare, ca și vântul, iarăși porneau neburatecele strigăte de veselie. Așa petreceau flăcăii până în zori.

Dimineața răcoroasă îi deștepta pe oameni și satul se înviora în zgomotul lucrului de toamnă, pe când cerul răsăritului își schimba minunatele lui colori.

Toamna era frumoasă și bogată. Anul fusese rodnic și sătenii cu bucurie la fel își strângeau popușoi, și-i curățau, și storceau vinul și-l beau. În fiecare zi se cununa câte vro nuntă. Din aer nu lipseau sunetele vioarelor și ale fluerelor, iar pământul se sguduia de tropotele acelorași flăcăi veseli și jucăuși. Și soarele zâmbitor scălda în razele sale căldicele adunările pestrițe ale nuntașilor.

Intr'o astfel de zi de toamnă, ce urma o noapte luminoasă-fumurie cu chiote și cântări de-ale flăcăilor, moșu Dumitru Putină s'a sculat dis-de-dimineață. El era un om nu prea bătrân, așa de mijloc, cu fața întotdeauna rasă și vioi, iar părul îi era tot negru, dar amestecat cu arginteala vârstei destul de înaintată în care se afla el. Tot satul îl cunoștea de un om foarte harnic și cinstit, așezat la minte. Moșu Dumitru se apropie repede de baba lui, mama Zamfira și zise răstit: — da scoală, bre babă, fi-ța de dormit, că-i crăpa. Iaca se trezește satul la lucru, numai tu dormi. Hai mai iute, zic, că popușoi de curățit mai avem, slava Domnului. Leneși mai sunteți, tu și cu feciorul tău, Doamne, Doamne.

Mama Zamfira se trezi și cu răutate se uită la soțul său. Ei îi plăcea somnul mult mai mult decât lui moșu Dumitru și din pricina aceasta foarte adeseori se sfădeau.

Lenea mamei Zamfira curat îl mânca pe moșu Dumitru, nu alta. Și satul foarte se mira, văzând, că așa om *mintios* și cu dare de mână în mijlocul sătenilor se *sfădește* cu femeea mai în toată ziua.

Mama Zamfira, pe lângă că era cam nesilitoare la lucru, mai era și cam rea la gură și iubitoare de fel de fel de vorbe, atât bune, cât și rele, pe care le purta prin mahalalele satului. Asta îl făcea pe moșu Dumitru s'o urască pe mama Zamfira.

și mai mult, încât moșu foarte arareori se unea cu ea și mereu căuta capăt de gâlceavă. Și acum omului îi venise toanele lui de nemulțumire.

— Bine-ți mai seamănă ție feciorul-tău, bre, babă, — urma într'acestea moșu Dumitru. Amândoi fugiți de lucru ca dracu de tămâie. Una doarme până amiază, da altul umblă toată noaptea prin sat, stârnește câinii oamenilor și nu le dă pace fetelor să doarmă. Ia, măi, hal pe capul meu, ce-i spânzuratul ista de băiat! Ia sânteți amândoi niște puturoși și de nimic.

Mama Zamfira până acu tăcea. Sculată de moșu Dumitru, ea umbla prin odaie, *dârdicând*, bătrână, subțire, cu fața *sbârlită*, luminată de zorile răcoroase ale toamnei, ce se strecurau printr'o fereastră micuță. Ea își aștepta rândul, ca să dea drumul puhoiului său de cuvinte.

— Ce-ți este, mă rog, omule, hăi, de te-ai legat de mine și de Petruță? Ce ți-am făcut, mă rog, noi ție? Am vrut să te omorim? Să-ți *furăm banii din ladă*? Să-ți dăm vin cu otravă? Spune!

— Fa, babă, ieșită din minte! Taci, mă rog și nu da drumul morii tale de vânt, c'apoi știi că asta nu-i bună la mine. Taci și nu vorbi cuvinte de prisos. De-o sută de ori ți-am spus, că lenea la Dumnezeu și la oameni îi mai ră decât faptele rele. Ce mai *lehăești* dar în zădar? Știi foarte bine, ce lucru faci tu și cu Petruță al tău.

— Ce lucru? Ce lucru? Tot îmi dă cu lucrul lui. Dacă-ți par leneșă, apoi de ce nu ți-ai căutat din tinereță una mai harnică, să-ți facă mai mult lucru. Toată ziua alergi, te mănii în toate părțile, și apoi încă îți mai scoate ochii, că-i mănânci pânea degeaba.

— Taci, babă, și du-te de pune la foc. *Acuș* ar să răsară soarele și trebuie să ne apucăm de popușoi. Lasă, că te știu eu prea bine. Iaca ștregarul tău nu vine, nici dimineța nu-l mai satură dracul de *sbânțuit*.

— „Ștregar“, de unde te-ai mai luat așa prea cuminte și de treabă? Băietul îi ca un băiet, cumișel, n'are *năra-*

vuri răle. Ei, negreșit că, cum să nu se veselească dacă-i flăcău? N'a ședea și el ca tine acasă cu *liuleau* 'n dinți. Poate a da Dumnezeu și s'a 'nsura și el în toamna asta, cum se 'nsoară alți flăcăi. Ce tot îl ocărăști și nu-i dai pace?

— S'a 'nsura,—zise moșu Dumitru, oarecum cu desna-dejde. — Vei vedea tu, cum s'a 'nsura el. Ți-a aduce vr'o fată pe cuptior, și atunci poftim de-o primește. Atunci să taci molcu și să nu lehăiești nimic.

— Măcar aducă-mi pe cuptior și zece fete, că nu le primesc.

— Asta vom vedea-o noi, bre, babă. Da eu așa-ți spun acu, că de s'a 'ntâmpla vr'o necinste de asta, apoi să nu te prea *fudulești*, că nu ți-a fi ție nimeni vinovat, decât numai tu însăși, că-i țăi parte *spânzuratului* nostru. Auzi?

— Ție, omule, hăi, *hojma* îți vine în cap câte una de cele *gogonate*.

— Hai, hai, nu sta prea mult la vorbă, du-te și-ți caută de lucru. Iaca se ivește de acu soarele.

Și în cele dintâi raze ale soarelui, lungi și ascuțite, ca niște sulii străpungătoare, el ieși din casă și intră 'n ocol ca să-și mai vadă vitele. Iar peste vreun ceas de vreme, din hogeacul casei lui se ridică iute un fum cenușiu, pierzându-se în zarea albastră a depărtărilor. Mama Zamfira pusese la foc de mămăligă. Incet se deștepta satul și'n răcoarea dimineții pornea lucrul de toamnă.

* * *

— Unde-ai fost, nemernicule? — îl întrebă moș Dumitru pe Petruță.

Petruță venise din sat atât de beat, încât abia se mai ținea pe picioare. Ochii lui mici și negri luceau și erau umezi. Ei căutau așa, parcă Petruță se speriasse și nu înțelegea unde nimerise. Părul îi era zburlit. Petruță nu zicea nici un cuvânt.

— Ei, mamă, hăi, — se îndreptă moșu Dumitru la mama Zamfira, — privește-l pe feciorul tău, cum îi de frumos și de cumișel. Ce-i bun, ha? Îți place cum îi? Așa că n'are năravuri răle? Da beția, cum îți pare, îi nărav bun?

— Măi, potlogarule, — îi zise el deodată lui Petruță, — eu când eram ca tine numai gustam vinul, și niciodată n'am fost așa de bat, cum ești tu acu. Pe mine mă țineau părinții din scurt, și nimi dintr'ânșii nu-mi ținea mie parte, cum îți ține ție mă-ta. Da pe tine măcar ocărăște-te, măcar nu te ocări, măcar bată-te, măcar nu te bate, că-i tot una. Nu înțelegi nici de cuvânt, nici de bătaie. Ești, măi, mai rău decât un dobitoc, că dobitocului dacă-i dai cu bățul, ori cu altceva, el merge și lucrează, da eu pe tine te-am bătut și tot om ca toți oamenii n'am mai scos din tine... Nu-mi sa-meni tu mie, te-ai aruncat în sămânța cea ră a mâne-ta.

— Da, lasă-l, bre, omule, hăi, lasă-l de-acu, fi-ța odată! Știu, că are parte bietul băiat de *probozit*. Du-te, Petruță, dragul mamei, și te culcă! Vezi că tatu-tău îi smâncit din botez.

Petruță încet, pe cumpănite și *bolmojind* ceva nelămurit, o porni din *harman*. Moșu Dumitru îi aruncă din urmă o privire mânioasă și-i strigă:

— Să pei din ochii mei, să nu te văd bat.

Soarele scăpăta spre asfințit.

Ziua de Duminică era posomorită. Pe deasupra satului, în cerul cenușiu și nemărginit, umblau niște nouri mari, întunecați și părea că ei au de gând să cadă (să pice) jos și să turtească tot satul în căderea lor.

În posomorîta dimineață nu auzeai alte sunete, decât cântecul clopotelor bisericesti și departe se ducea cântecul lor, încetând în câmpiile îngălbenite, pe care se mai vedeau încă turme negre de oi. Iar de acolo, din nemărginirea câmpiilor și a cerului, ajungea când și când croncănitul prelung al cioarelor. Satul tot poartă o pecete de sărbătoare. Pe drumul cel mare și larg ce duce drept la biserică, năvălesc și-ruri împodobite, împetrițate, de oameni. Mai mult vezi gospodari, bărbați în stare, apoi bătrâni și fete. Gospodarii merg domol, așezat. Fetele, îmbrăcate cu rochii albastre, verzi, cu cordèle frumoase, roșii și trandafirii, merg repede, vesele la

amintirea celor ce le așteaptă mai încolo, când va ieși norodul din biserică și vor prinde a se încinge jocurile.

Flăcării mai nu se mai zăresc pe drumul ce duce la biserică. Ei se *primblă* pe ulițele satului, mai mult cuprinși de mijloc, glumesc și *trag fâhârci*. Așteaptă și ei să iasă mai de grabă popa din biserică, ca să pornească veseliile toamnei.

Și n'apucă a se curma cântecul clopotelor, cum vine rândul țiganilor. Din biserică iesă vreo *nuntă cununată* și toți nuntașii o pornesc acasă, la mire, în cântarea unui marș răsunător, ce-l zic vioarele, fluerele și *dărăbănele* țiganilor.

Pe drum, pe tineri îi așteaptă o gloată întregă de băieți mici cu cănele pline de apă, îi udă cu apă să fugă de ei nevoia în viața lor viitoare, precum dispăre (se face nevăzută) apa. Mirele scoate din buzunar câțiva bănuți de argint și-i aruncă în mijlocul băiețaraei. Și multă vreme după asta băieții caută bănuții în colbul drumului, țipând și bătându-se dela ei.

Oamenii cei mai așezați, mai cu dare de mână, dela biserică se împrăștie pe acasă. Mulți dintre ei se mai duc pe la oșpeți pe la rude și pe la prieteni, să mai bea vreo câteva păhăruțe de vin, că-i păcat să nu beai nimic în ziua de Duminică, — așa-i ziua asta lăsată de Dumnezeu, că neavând de lucru să mai beai vin măcar câtuși de puțin, să te mai veselești, căci astfel îl bucuri pe Ucigă-l-Crucea. Așa-i dat dela sfinți. Moșu Dumitru Putină îndeplinea cu sfințenie toate obiceiurile satului, păstrate dela strămoși. De aceea drept din biserică el se duce la cumătrul Gavrilă să mai șadă, — cum îi lucru de sărbătoare, la vorbă, pe prispă.

Moșu Gavrilă, om foarte bun la inimă și primitor de oșpeți, șade într'o mahală cu Moșu Dumitru și amândoi sunt buni prieteni. Bine înțeles că pe un musafir așa de scump ca moșu Dumitru, el nu-l lasă să șadă afară, ci-l poartă în casa cea mare. Acolo îl pune în capul mesei, înaintea unei garafe destul de mare cu vin roșu, cam tulbur puțin, că e nou, din toamna asta, însă cu toate acestea e foarte

bun. Lângă garafă stau două pahare nici prea mici, nici prea mari.

Moșu Gavrilă le umple; amândoi dintâiu își fac semnul crucii cu privirile îndreptate la icoane, cum se și cade la niște creștini buni și cu înțelegere.

Apoi moșu Dumitru zice: — Ei, să dea Dumnezeu Sfântul, ca ziua de astăzi să ne fie de bine, să ne blagoslovească Cel de sus pe noi și pe toți creștinii, să ajungem și la anul cu sănătate și bucurie, să bem vin! Hristos să ne fie de folos, cumătre Gavrilă și cumătră Dochiță!

— Să deie Dumnezeu,—răspund într'un glas cumătrul și cumătra. Și moșu Gavrilă și Moșu Dumitru își golesc deodată paharele.

Mama Dochița, baba lui moș Gavrilă, o femeie încă frumoasă și grăsuțică, nu bea vin de loc. Ea numai câteodată îl gustă, când asta e de mare trebuință și când fără asta nu poți—pe la nunți și pe la cumătrii, la care ise întâmplă să fie.

Din pricina asta ea nu stă cu bătrânii la vorbă, ci îndată iese și se duce de se *porăește* cu de-ale mâncării, pe când în casa cea mare pornește o vorbă liniștită, bătrânească, vorbă de sărbătoare, udată cu vinul nou al toamnei și sărată cu glume sănătoase, moldovenesti. Și ochii la amândoi moșnegii le lucesc tot mai mult, glasurile li se fac parcă nu știu cum mai vioaie și tot mai mult se aud glumele. Și vinul cel roșu tot scade și scade din garafă.

După ce s'au așezat cu toții la masă, de-au mâncat zeamă bună de găină, făcută de mama Dochița, ce este meșterită la lucruri de acestea, moșu Dumitru se ridică din locul lui, mulțumește lui Dumnezeu și lui moșu Gavrilă cu mama Dochița și zice: — Ei, oameni buni, de acum plec acasă, să trag un somn domnesc, știți, să fie ca de Duminecă. Mai rămâneți sănătoși și să vă văd sănătoși cât oi fi și-oi trăi și eu păcătosul!

— Mergi sănătos, cumătre Dumitre!—răspund deodată moșu Gavrilă și cu mama Dochița. Moșu Dumitru își pune

căciula în cap și se duce acasă. Apropiindu-se de ogradă, aude niște glasuri, dintre care se deosebește mai mult glasul mamei Zamfira.

— Ce dracu, — se gândește el, — cu cine a mai pornit sfada lehăita mea? Și măcar că prin creierii lui umbla *fumul vinului* băut, deodată îi sare prin minte un cuget: — „Oare n'a făcut cu bună samă spânzuratul nostru vr'o poznă?” Și se grăbește să intre încet, pe neauzite, pe din dosul casei. Și într'o clipă îi zări pe trei: pe mama Zamfira, pe Petriță și pe Mărița, fata Vasiloaiei. Mama Zamfira vorbea din ce în ce mai răstit și mai cu asprime. Petriță tăcea și ochii lui, ca și atunci când era beat, căutau cu nedumerire; părea că el nu pricepea nimic din cele ce se petreceau pe dinaintea ochilor săi. Privirea îi era tâmpită. Mărița, o fetișoară bine făcută și destul de frumușică, dar îmbrăcată cam prostișor și sărăcăcios, când intrase în ogradă moș Dumitru, plângea cu mâinele pe obraz.

— Ei, ce mi-ai venit?—zicea tare mama Zamfira, fără a-l vedea pe moșu Dumitru.—Ce cauți tu pe la noi? Ai uitat ceva, ori ne-ai împrumutat bani și nu ți i-am dat înapoi? Ce-ți trebuie?

Fața mamei Zamfirei se roșise de mânie. Nasul ei ascuțit, parcă se ascuțise și mai mult. Trec câteva clipe în tăcere. Ochii mamei Zamfirei *ard, nu alta*. Ea seamănă cu o pasăre răpitoare, care pare că vrea să se arunce la un mielușel micuț, nevinovat. Parcă vrea s'o înghită pe biata Mărița. Dar Mărița tot plânge, plânge cu amar și nu-i mai poți înțelege cuvintele ce le rostește în plânsul ei. Ș'apoi, după clipele ce trec, aud printre înăbușeli de lacrimi, că zice, lungind cuvintele: — La b-a-a-dea Petriță am v-e-n-i-i-t eu... Of, Do-a-a-mne, Do-a-a-mne... la badea Petriță am v-e-n-i-t... Of...—Și iarăși isbucni în plâns. Mama Zamfira se face că nu înțelege:—Ce, fa? Spune ca oamenii. Ce-ți-a făcut bade-to Petriță, ha? *Te-a dat din joc afară, ori ce?*

Tăcere. Petriță se uită într'o parte, ca și cum n'are nici o trebuință *nici de plânsul fetei, nici de orișice pe lume.*

Moșu Dumitru stă, dosit de casă, și abia își mai ține răbdarea. Inșă, iată, că, din amestecul nelămurit al plânsului și al cuvintelor Măriței, iarăși se deosebesc niște cuvinte, care îi săgetează inima lui moșu Dumitru.

— M-a f-ă-ă-cut de răs... astă va-a-ră... Acu mă r-â-de s-a-a-tul. Of Doamne... Ce să fac eu?..

— Cine te-a făcut de răs? Cine te-a făcut de răs? Petriță? Noi?—năvălește mama Zamfira într'un puhoi de cuvinte, pe care cu greu le înțelegi.—Noi? El? Tu, tu! Singură, singură! Să piei de aici ticăloaso și blestemato! Nu Petriță, da tu, tu!

Iaca, că-și spune și Petriță cuvântul lui. Ieșind din tăcerea sa îndelungată, el zice cu un glas lung:

— Fa, hăi, ce te-ai legat tu, mă rog, de capul meu? Du-te—fa, hăi, în dracu, că acuși te iau cu bățul de aici, ș'apoi nu-i ști de-acui ești tu...

Auzind aceste cuvinte, moșu Dumitru nu putu mai mult. El sare cu iuțală de după casă și strigă în gura mare: — Taci, moara dracilor! Taci, mișelule! Ai făcut ticăloșia ș'acu te dai în lături? *Hătru* te-o mai făcut mă-ta asta nebună! Da tu, *dărdăitocrea necuratului*, acu mai ai gură să mai strâgi? Ce, n'a ieșit pe-a mea? Nu ți-a adus feciorul tău ist „cumințel și frumușel“ noră pe captiori? Acu de ce-o mai ocărăști și o părăști? Cu ce-i vinovată biata copilă înșelată?

Mama Zamfira se uită la moșu Dumitru și o vrajbă neîmpăcată scapără din ochii ei aprinși de mânie.

— De unde te-a mai adus dracu și pe tine chiar acu? strigă ea. — Ce câinii îți tot vâri nasul, unde nu-ți fierbe oala? Lasă, că și fără tine știu eu cum se poartă treburile. Nu trebuie să-mi *stârcești* numai decât tu înaintea ochilor. Vezi, că ș'asa se strânge lumea pe la garduri.—Intr'adevăr, de după gardurile ogrăzii și pe la poartă se vedeau deja oameni, femei, fete și flăcăi, privind ceea ce se făcea la casa lui moș Dumitru. Moșu Dumitru tăcu puțin ș'apoi zise mai liniștit: — Hm, de unde nu s'or strânge oameni, dacă tu îmi faci casa mea și pe mine de răs. Înțelegi? La bătrânețe am ajuns

de răsul oamenilor din pricina ta. Ş'apoi încă mai ai gură?
Şi iarăşi moş Dumitru isbucneşte într'un glas puternic de mânie.

— Ce, fa, babă, eu ți-s soț ori ce ți-s eu, ha? Tu și cu feciorul tău faceți blăstămății de știe tot satul și încă mai vreți să fie asta pe ascuns, să nu știu eu nimic. Văzut-ai cum îs oamenii?

Pornește sfada. Când se mai potolește, când din nou s'aprinde.

Glasurile răsună în apropierea serii de toamnă, în vâjăitul vântului, ce de curând și-a luat zborul pe deasupra satului și prin câmpiile pustiite. Din ce în ce mai mult nărod îmbulzește pe la ogradă. Salcâmii înalți își încovoiaie în toate părțile ramurile negre, subțiri, cu puține frunze verzi și-și dau jos pe cele îngălbenite. Petriță și cu Mărița stau tăcuți, cu ochii în pământ. Sfada tot nu încetează. Însă iată că chiar atunci, când ea ajunge *la vârf*, bătrânii aud un glas pașnic, liniștit și îndesat.—Ce aveți, mă rog, oameni buni?—întrebă așezat moșu Gavrilă;—c'am auzit tocmai dela casa mea vorbă multă și lungă. Cumătre Dumitre, cumătră Zamfiră, spuneți-mi mă rog, dragilor. Ce nedumerire? Da ce-o văd eu aici pe copchila asta?

Mama Zamfira se aruncă la cumătrul Gavrilă și începe a-i spune mult, îi spune îndesând cuvintele unul la altul și amestecându-le cu ocară, așa încât aproape deloc nu înțelegei nimic.

Moș Dumitru îi *dă blende* și ea abia nu cade jos.

Apoi apropiindu-se de cumătrul Gavrilă îi povestește cele întâmplate. Și moșu Gavrilă, dacă le ascultă toate cu mare luare aminte, spune sfătos:—Ei, cumătrilor, ce vă mai sfădiți în zădar dintr'ășa nimic. Nu face, nu face, dragilor, treaba asta atâta vorbă, cât ați pornit. Ei, s'a întâmplat una cât asta trebuie s'o dregeți să fie toate la cale. Ce să mai faceți zvon să mai știe tot satul, ba încă să mai ajungă și pe aiurea? Nu trebuie. Băiatul, dacă se știe vinovat, să nu se fudulea-

scă, să se deie la vina lui. Iaca vedeți, cum stă sărmana fată cu lacrămile în ochi? Unde să-și ascundă ea râsul și rușinea ei?

— Da cum, să se deie el, dacă el nu știe nimic? S'o *aninat, bat-o para focului s'o bată, de capul lui ca păduchele de cojoc și nu-l lasă.* Flăcăul nostru nu-i așa de nebun să-și puie mintea cu o zdrențoasă ca asta, — dă mama Zamfira, stropindu-l pe moșu Gavrilă cu stupit.

— Ce are ea? un rând plin de zăstre. *Li goală, ca capul celui pleșcat.* Ce i-a lăsat tată-său cel mort? O nimica toată. Cum s'o ia pe dânsa Petriță, ficior de gospodar bun?

Iar moș Gavrilă, parcă nici nu aude, își urmează vorbele sale cele sfătoase.—Cine n'a văzut în zilele lui lucruri de acestea, cum is la Dumnevoastre.

— Numai cine nu trăiește nu vede așa trebi. Da trebuie să nu vă sfădiți, ci să „împăcați vremea” necătând la averea copilei. Ce gândiți? Lasă, numai să le deie Dumnezeu sănătate și viață, că averea se adună ea. Ei, mamă Zamfiră, taci acu! Nu te sfădi. Destul, mamă Zamfiră, „împăcați vremea”, oameni buni, că iaca vă vede toată lumea. Da intrați în casă și ascundeți-vă vorba. Dați mâna și lucru-i cu sfârșit.

Însă mama Zamfira nu putea să înceteze cu una cu două. Ea se zătonise și gura îi umbla ca *râșnița*.

Moșu Dumitru, liniștit cu totul de cuvintele lui moșu Gavrilă, zice:

— Apoi și eu tot așa zic, că trebuie să fie pace. Da, ia *dârdala* asta...

— Mamă Zamfiră, cămătră, hăi. Ia taci de acu! Nici n'am gândit că ești așa de ațoasă la treburile dumitale. Petriță! Tu te știi vinovat cu dânsa?—Petriță stă rușinat. După câteva clipe de tăcere el zice:—Apoi... eu... nu știu. Poate ș'a fost cândva păcatul ista... Nu știu eu...

— Ei bine, bine, dați mâna, sărutați-vă și sărutați mâna la cei bătrâni. Măi, fugiți dela ziduri! ce vă trebuie acolo!?

A, *ghidi-ghidi!*

Moșu Gavrilă îl ia pe Petriță de mână, îl apropie de Mărița și ei se sărută.

— Aşa! Asta-i altă găscă. Ei, acu, cumătră, du-te în beci, adă un ulcior de vin și asta-i toată treaba: Petriță se cunună cu Mărița.—Mama Zamfira îi aruncă lui moșu Gavrilă o privire răutăcioasă, dar n'are ce face.

Toți intră în casă și afară iarăși domnește liniște și se aude numai vântul. Oamenii se duc dela ogradă. Iar dacă au intrat, Petriță cu Mărița se pun în genunchi înaintea moșului Dumitru și a mamei Zamfira, le sărută mânele, ș'apoi ei sărută mânele lui moșu Gavrilă. Moșu Dumitru zice, stând în picioare:—Ei, copii, acu v'ați întorlocat pentru toată viața. Să deie Dumnezeu, să vă fie traiul frumos, bogat și liniștit, fără bucluc și neînțelegeri în casă, să vă blagoslovească Domnul!

— Fa, Zamfiră! Ian du-te'n beci și adă niște vin de-al nostru! Mai iute.—Mama Zamfira ia ulciorul și iese.

Moșu Gavrilă se apropie de Petriță și Mărița, îi sărută pe frunte și le zice cu un zâmbet da bunătate:—Iaca, dragii moșului, c'ați ajuns mire și mireasă ș'a să aveți casa voastră. Să trăiți bine, că asta-i bogăția soților. Dacă îți fi uniți în toate și Dumnezeu se va uni cu voi, va fi bun cu voi și vă va da la casă toate cele de trebuință. Ascultați cuvintele moșului, că nu veți fi pe urmă căiți. Să trăiți, să faceți bani și copii și să ajungeți până la adânci bătrânețe. Da eu acu iacă vă dau darul meu pentru gospodăria voastră cea viitoare. Nu se știe, voi ajunge eu să joc la nunta voastră, ori nu, da ce-i în mână nu-i minciună. Primiți!

Și moșu Gavrilă scoate din pungă zece ruble de aur și ile dă lui Petriță. Apoi vine mama lui Zamfira cu vinul și pornește o veselie până în răsăritul zorilor. Soarele a apus. Pe cerul asfințitului arde o flacără roșie-deschisă. Văjâe Vântul. Se apropie amurgitul și cioarele zboară pe deasupra satului și a câmpiilor cântând cântecele lor de toamnă.

* * *

Schița „Toamna” își are subiectul din viața cea mai autentică a plugarului basarabean. Autorul reușește să ne reprezinte pe plugarul harnic, sever și drept față de copii, în opoziție cu țăranca, căreia îi place să doarmă mai târziu și care este mai

îngăduitoare față de copii, pe care îi consideră tot mici, până la vârsta de peste 20 de ani. Dar această îngăduință este foarte dăunătoare pentru educația copiilor, deoarece unele țărance aco-perind greșalele copiilor, deveniți apoi mari, devin complice pă-catelor, uneori fatale, ale propriilor odrasle.

Dumitru Putină din schița „Toamna“ este tipul fidel al plu-garului basarabean. De asemenea mama Zamfira, reprezintă admi-rabil pe țăranca basarabeancă. Desigur că nu în toate privințele.

Mateevici reușește să pună în gura personagiilor sale cu-vinte și expresii populare foarte frecvente la noi în Basarabia, dar pe care nu le mai întâlnim decât prin unele regiuni ale Moldovei și foarte rar în Muntenia și Dobrogea.

Astfel: „fășăitul“ (foșnetul) frunzelor, „mintios“ (deștept), „dârdicând“ (aranjând prin casă), „femeia lehăește“ (vorbește mult), „acuș“ (îndată), „hojma“ (mereu), „gogonate“ (exagerate), „pro-bozit“ (certat ușor), „bolmojind“ (vorbind ceva neînțeleș), „harman“ (arie), „dărăbană“ (barabană), „nuntă cununată“, trag „țărărcile“ (fumează țigări), „se porăește“ (lucrează prin casă, sau curte), „fumul vinului băut“, „dârdăitoarea necuratului“, „stârcește“ (a aștepta mult și tăcut), „întorlocat“ (unit), „a ghidi, ghidi (ai ! ai !), etc.

Cât privește redarea momentelor psihologice însă, ele lasă mult de dorit. De exemplu, scena când vine moșu Gavrilă și-i împacă pe Dumitru Putină cu fiul, soția și Mărița Vasiloaiei, „nora adusă pe cuptiori“, pare artificială.

Remușcările lui Petruță și ale Măriței nu-s redade aproape de loc. Tocmai desnodământul acțiunii este lăsat în umbră. Și din această cauză schița păcătuiește prin monotonie, nedesvoltând sentimentele potrivite momentului.

Apoi, ca stil, în general, schița păcătuiește. Pe ici pe colea se vede că autorul cugetă rusește; ex. „el era om nu prea bă-trân“. Figurile de stil nu-s așezate la locul lor, din care cauză cititul este îngreuiat.

Aceasta-i valoarea schiței, dacă nu luăm în considerație cine, când și în ce împrejurări a scris-o.

Un seminarist de 18 ani, care nici nu ştia ce-i şcoală românească, deoarece învăţase numai şcoala rusească, scrie o schiţă, în care dovedeşte că posedă cunoştinţe serioase de limbă română. Cunoaşte perfect de bine viaţa poporului moldovenesc din Basarabia, pe care reuşeşte s'o redea în scrisul său. Ori asta constituie un mare plus pentru un tânăr începător.

Mateevici însă îşi dă seama că nu-i merge în schiţe şi de aceea probabil, se lasă de ele, pentru a continua cu studiile asupra folklorului moldovenesc, iar, mai pe urmă, se dedă complet poeziei, unde, prin „Limba Noastră“, ajunge alături de cei mai mari poeţi ai noştri.

Am redat în întregime această schiţă, pentru a lăsa să se vadă cum a evoluat spiritul de creaţie al lui Mateevici. De asemenea pentru a se vedea că aproape orice creaţie literară a lui avea fie un scop naţional, fie religios-moral, schiţa de faţă având un conţinut pur moralizator.

C. ISTORIA BISERICĂSCĂ ŞI INCERCĂRI FILOLOGICE.

Alt capitol interesant, e cel al lucrărilor din domeniul istoriei bisericeşti şi cel filologic.

Trebuie să recunoaştem că nu avem de-a face cu lucrări originale în acest sens. Este vorba de o serie de articole-studii, publicate în „Luminătorul“ şi „Kişinievschie Eparhialnâi Vedomosti“.

Neputând fi original, s'a ocupat în special de probleme în legătură cu istoria bisericească română în general. O lucrare ce se putea publica în broşură chiar, este: „Cum şi când s'au încreştinat Moldovenii“, având circa 50 pagini. A fost publicată în „Luminătorul“, Nr. Nr. 5, (1912), pp. 5—10, Nr. 6, pp. 5—16, Nr. 7, 5—20 şi Nr. 8, pp. 23—34, toate numerile din acelaşi an.

Altă lucrare mai puţin ştiinţifică e, „Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni“ scrisă după Arsenie Stadniţchi şi publicată în Nr. 8, pag. 8—26, Nr. 9, pag. 5—20, Nr. 10, pag. 5—15, din 1912; nu prezintă nici un interes literar şi ştiinţific faţă de lucrările contemporane referitoare la acest subiect.

În articolul menţionat mai sus: „Când şi cum s'au creştinat Moldovenii“ ,autorul analizează mai multe păreri cu privire la

această problemă. Combate părerea creștinizării Românilor de către apostolul Andrei, spunând că: „In veacul apostolilor norodul nostru încă nu era în viață. El s'a născut mai pe urmă din amestecul norodului Dacilor, ce locuia prin părțile Dunării, cu puternicii și biruitorii Romani, ce le-au cucerit țara“. Argumentează că creștinismul român este de origină latină, combătând și părerea lui Dimitrie Cantemir, că Românii s'ar fi creștinat pe timpul lui Constantin cel Mare. Ajunge la concluzia plauzibilă și acceptată întru totul de știința istoriei de azi, după care Românii s'au creștinat paralel cu închegarea lor ca popor.

Alt articol-studiu e: „Tipăriturile noastre bisericești“, publicat în aceeași revistă. Alta, tot fără importanță, e: „Sfântul Iosif Gavrilenco, episcopul Beligorodului și Aboianschii“. Nu prezintă însă pentru istoria bisericească română și chiar universală aproape nici un interes.

O chestiune tratată de Mateevici și care este mai mult din domeniul filologiei, e: „De unde vine numele Nașterii Mântuitorului nostru, — Crăciunul“? După ce analizează toate ipotezele, ajunge la concluzia justă și acceptată de istoricii contemporani că vine dela „Incarnaio“.

În studiu expune ușor și interesant.

Dar principala lucrare în materie de filologie e: „Momentele influenței bisericești asupra originii și dezvoltării istorice a limbii moldovenești“, publicată în „Kișineovschie Eparhialnâi Vedomosti“, în numerele 45, 49 și 52 din 1910 și 42 din 1911. Lucrarea are trei părți și e aproape în întregime eronată. Ca să fim mai clari, sursele sale de informație au fost greșite. Mateevici, desigur sub influența unui autor străin și tendențios, afirmă că influența slavonă a fost extrem de binefăcătoare pentru limba română. Limba română din Basarabia este cea mai curată, deoarece s'a găsit în permanență sub influența slavă, pe când limba Vechiului Regat a luat-o pe căi greșite. Introducând alfabetul latin, a evitat influența binefăcătoare a slavonismului, dar a introdus în schimb barbarisme, alterându-se și schimbându-se. Paralel limba din Basarabia și-a păstrat alfabetul chirilic și-a rămas curată.

Atacă apoi pe Românii din Vechiul Regat, pentru că sub influența vătămătoare a „latinei“ au schimbat alfabetul chirilic cu cel latin, contrar tradiției și chiar istoriei bisericești. Prin aceasta s'a atacat însăși linia tradițională bisericească. În partea următoare a lucrării, autorul analizează momentul istoric când a luat naștere limba română. Și spune că limba moldovenească a mers mână în mână cu cea bisericească. Partea a treia a lucrării e mai serioasă. Aici mai revine la adevăr. Nu trebuie să uităm că ne găsim după articolul publicat de d-l prof. Ștefan Ciobanu în „Bessarabscaia Jizni“, Nr. 172 din 1911. Incurcă puțin datele istorice cu psaltirea Scheiană și Tipografia lui Matei Basarab, pe care o dă ca înființată la Iași. Ea nu reprezintă nici un interes literar pentru noi, deoarece este scrisă în rusește. Are mai multe lipsuri. Domnul profesor Ștefan Ciobanu, în articol pune chestiunea la punct — „Ceva despre filologie“. D-sa face puțină ironie când spune: „Chiar fiind cu totul superficiali în materie de lingvistică, n'avem dreptul să afirmăm asemenea inexactități“. D-sa arată că autorul nostru s'a ținut de un manual învechit și de fantezie. Arată apoi că germanul Gustav Weingrad, în lucrarea sa „Die Dialekte der Bukovina und Bessarabiens“, ajunge la concluzia că limba română din Basarabia a rămas în urma celei din Vechiul Regat și că ultima a făcut un progres serios evolutiv.

D. FOLKLORUL

Un alt capitol important, cu care și-a făcut apariția pe terenul literar Alexie Mateevici, este cel al folklorului. Și aici Mateevici a dovedit că pe el îl interesează ideea creștină în primul rând și apoi cea profană, legendară. Căci el nu face pur și simplu o adunare de material folkloristic, așa, halandala, ci se ocupă de folklorul religios. Adică de folklorul pestrițat de diferite superstiții religioase. El adună material folkloristic de această natură, îl sistematizează și apoi combate superstițiile. Prin aceasta aduce un prețios aport literaturii române în general (desigur cu privire la Basarabia) și celei religioase în

special, căci sunt cazuri când preoții însuși nu se pot orienta în amalgamul de superstiții populare, în care sunt pătrunse și încetățenite urme de-ale păgânismului. În special se păstrează la înmormântări, nunți etc.

Cea mai documentată lucrare în acest sens este cea publicată în „Kișineovschie Eparhialnâi Vedomosti” din 1911, Nr. Nr. 38, 39, 40 și 44, intitulată: „Bocetele la înmormântarea moldovenilor”.

E una din puținele lucrări în această direcție, bazată pe argumente pur științifice. E poate cea mai serioasă din lucrările prozaice ale lui Mateevici. Studiind originea bocetelor, o ia dela Egipteni și o urmărește la Romani, în lupta dintre patriceni și plebei pe această temă, din timpul lui Menenius Agripa. Observă că la noi a pătruns prin coloniștii aduși din Italia. Ca o dovadă că e de origine romană, ne spune însăși denumirea care vine dela „vox-cis”. Se ocupă apoi de executarea bocetelor. Ele sunt de două feluri: cântate și recitate. Sunt de origine păgână și adoptate de creștini, desigur după ce au căutat să le dea sens creștin. Dar, din păcate, adesea s'a păstrat mai mult ideia primară decât cea creștină. Bocetele sunt primele începuturi de poezie lirică. Dă exemple de bocete-superstiții. Explică nenumărate exemple, arătându-le originea și sensul creștin, precum și timpul intrării lor în uz. Iată un exemplu de bocet, dat de Mateevici:

*„Vine moartea din grădină,
Cu'n mănunchi de flori în mână;
Cu florile ne-o 'nflorê
Cu paharul ne-o cinstê,
Ia, drăguță, fa, și bè.
Cum odată o gustat
Pe laiță s'o culcat,
Inimioara ne-o curmat...
Viniți frați, viniți surori
Să ne 'mpodoghiți cu flori”.*

Subliniază apoi dorința poporului de a afla ultimele cuvinte ale mortului, căci acestea sunt pentru cei rămași literă de Evanghelie. Spre sfârșit, observă cu drept cuvânt că bocetele au pierdut enorm din importanța lor estetică și chiar din cea religioasă, datorită faptului că au devenit niște bolboroseli fără sens.

Felul cum a fost lucrat acest studiu, precum și materialul adunat, face să rămâie o lucrare de cea mai mare importanță.

O altă lucrare, mai puțin importantă, e: „Motivele religioase în credințele și obiceiurile moldovenilor din Basarabia“, publicată în aceeași revistă, în Februarie și Aprilie 1911.

Găsind atâtea obiceiuri păgânești adaptate și chiar neadaptate de creștinism, Mateevici atrage atenția preoților asupra lor. Analizează diferite credințe de acestea și le arată originea, care adesea e cea romană.

Mai are publicate în aceeași revistă: „Obiceiuri de Anul Nou“, „Obiceiuri la Rusalii“, iar în ziarul „Basarabia“, din 1906—1907, are: „Obiceiurile și rânduelile nunții la Moldovenii din Basarabia, precum și la alte ocazii din viața poporului“. Analizează aici origina conocăriei și a chiuiturilor dela nuntă. În special cele publicate în ziarul „Basarabia“ sunt mai mult pentru popularizare. Cel mai mult material în acest sens a fost publicat în ziarul „Basarabia“ și „Cuvântul Moldovenesc“.

Având numeros material folkloristic, acest capitol merită o lucrare aparte, ceea ce credem că nu va întârzia.

În lucrarea de față am căutat mai mult să arătăm felul cum lucra Mateevici și în această direcție, ceea ce nu ne-a permis să analizăm tot ceea ce a scris el. Trebuie să menționăm că Mateevici n'a cules materialul folkloristic după metodele astăzi în uz, ci cea mai mare parte este cules din satul său de copilărie, precum și din alt material publicat în revista „Kiș. Ep. Ved.“. Cu toate acestea, dacă menționăm numai ce a publicat, ne putem da seama de puterea lui de muncă și de talentul lui literar. Pentru că, si nu uităm: este abia la vârsta de 18—21 de ani.

INCHEIERE

Am parcurs labirintul activităților literare al aceluia care a fost Alexie Mateevici.

Am poposit la altarul zidit de el patriei străbune, nu din pietre sfărămicioase, ci din granitul veșnic al slovei și al duhului.

Și auzim parcă ș'acum suspinele lui după „dreptate“, „voe“ și „pământ“. Sufletul lui larg și pătruns de tot ceea ce poate cuprinde un suflet insetat după idealul perfecțiunii în păreții marginirii din marele ocean al infinitului, a lăsat o dâră adâncă pe frontispiciul a tot ceea ce are mai frumos această provincie.

Și gândiți-vă : tocmai în momentul când toată suflarea aces-tei țări căzuse în desperare biruinții, Mateevici striga din răspuțeri

„Limba noastră îi aleasă
Să ridice slavă 'n ceruri,
Să ne spuie 'n hram ș'acasă
Veșnicele adevăruri“.

El vedea mai departe de lanțurile timpului și ale spațiului. El vedea peste clipele temporale ale stagnării neamului nostru din calea ridicării spre culmile supreme de veșuire în concertul istoriei omenirii.

Câți sunt însă, care i-au dat un pic de atenție!

Numele lui sta acoperit de mușegaiul uitării și al nerecunoștinței, căci bibliotecile și editurile contemporane au a se ocupa cu spânzurarea generațiilor și pregătirea lor pentru incenușarea acelor care n'au știut să dea la vreme fiecăruia ceea ce este al său.

Și Mateevici, care, murind, prevedea că acei mai de aproape ai lui — împreună luptătorii — departe de dânsul vor sta, a cântat poate în sufletul lui ca și soldatul muribund:

„Eu mor și'n preajma toată nu plânge nimeni lângă
Sfârșitul meu când nu e un semn să mă plâng...
Pământul rece 'n care te năruși-l hrănești
Stă zăvorât în fața durerii omenești“.

(Soldatul Murind,
de Nichifor Crainic)

Limba noastră.

La deschiderea cursurilor
de învățători moldoveni
în Chișinău - 18/11-1917.

Limba noastră-i o comoară
În adâncuri înfundată,
~~Și ea scumpă cu odoare,~~
~~Un, și, tot de noaptea a căra,~~
Te moșie răvășată

Limba noastră-i foc, ce arde
Într'un neam, ce fără veste
Ș'a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste

Limba noastră-i numai cântec,
Și rina dorurilor noastre,

Roi de fulgere ce spintec
Nouri negri, țări albastre

Limba noastră-i graiul pînii,
Când de vânt se mișcă vocea
În rostirea ei bătrăni;
Cu sudori sfîrșite au țara

Limba noastră-i frunță verde
Și cerințul din codri rezniei
Nisprul lîn, ce'n valuri pierde
Și luceferilor sferniei

Limba noastră-s vechi izvoade
Povestiri din alte vremuri -
Și cetindule'nșirate -
Te nșiorii adânc și tremuri

Liuba noastră îi aleasă

Să nu dice slavă'n ceruri,
Să ne spue'n hranișă
Veșni oele alevăruri

Liuba noastră-i liubăsfântă
Liuba veclilor Cațarii,
Care-o plâng și care-o cântă
De la vatra lor țării

*
Învrați-vă dar Graiul,
Ruginit de multa vreme,
Ștergeți ^{capul} și inul, ucegarul
Al țării'n care geue

Strângeți peatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde-
Și-ti urea în răvârșare
Un potop nou de cuvinte

Nu veti plânge atunci amora,
Că vi-i liuba prea săraca,
Și-ti vedea, cât vi de darnic
Graiul țării noastre dragă

Răsărirea o eomora
În adâncuri înfundată,
Urșirag de peupă rădă,
De moșie răvârșată

17 Iunie 1917.

Chisinau
Tipari + în N° 29 (249)
al „Cu vîntului soldo-
venese) - 22 Iunie, anul
1917

(Din clișeul de mai sus se văd modificările făcute de mâna lui Mateevici „Limbii Noastre“ și despre care ne-am ocupat la timp, când am analizat poezia menționată).

Anul acesta, la 13 August stil vechi, adică la 26 August stil nou, se împlinesc 20 de ani dela moartea lui Alexie Mateevici.

Basarabia este datoare să-l comemoreze după dreptate. Fiindcă Mateevici și-a servit și provincia și țara, așa cum puțin dintre contemporanii lui au servit-o. Intrega lui operă este strâpunsă cu un fir roșu de iubirea față de țară și de norod.

„Eu cânt pe-acei ce'n jug și chin
Pe-a lor spinare țara țin,
Care 'n robie și 'n necaz
Voinici, puternici au rămas!“

Mateevici nu și-a cântat durerile și nevoile sale personale. Din contră, și-a jertfit totul, plecând pe frontul românesc, de unde nu s'a întors decât doborit de boala ce l-a coborât în mormânt. Când bubuitul tunurilor îi amenința viața, el se gândeste la ridicarea basarabenilor, pe care îi amenință :

„Să știți : de nu veți ridica
Din sânul vostru un Proroc
In voi viața va seca,
Zădarnic soarta veți ruga,
Căci scoși veți fi atunci din joc
Și-ți rămânea făr de noroc“.

Altruist până la jertfă, el și-a închinat viața sa țării și norodului pa care l-a cântat cu atâta duiosie în opera sa. Demofil sincer, n'a ezitat o clipă să spună tuturor adevărul în față. N'a agonisit comori, pentru că nu-l interesau. De aceea și-a lăsat soția și copila în voia soartei, iar el s'a dus dintre noi la frageda vârstă de 29 de ani, tocmai când făcuse cunoștință cu literații români, când scrisese cea mai frumoasă poezie despre limbă din literatura română și când promitea să fie un adevărat Coșbuc al Basarabiei.

Acesta a fost Alexie Mateevici, pe care contemporaneitatea este datoare să-l așeze în rândurile celor mai de seamă poeți naționali și să-l cinstească măcar atât, cât și-a cinstit el națiunea.

BIBLIOGRAFIE

1. Cultura Românească în Basarabia sub stăpânirea rusă - de prof. univ. Ștefan Ciobanu, Chișinău 1923.
2. Al. Mateevici, poezii - cu o prefață de P. V. Haneș, București 1926.
3. Studii literare - de P. V. Haneș, București 1926.
4. Basarabia, monografie - sub îngrijirea d-lui prof. Șt. Ciobanu, Chișinău 1926.
5. Viața Românească, rev. - Iași 1932.
6. Icoanele Vremii, - Nichifor Crainic, București 1919.
7. Luminătorul - rev. bisericească, Chișinău 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914 și 1933.
8. Studentul, rev. - Chișinău 1928 și 1931.
9. Istoria Basarabiei - de prof. univ. I. Nistor, București 1923.
10. Dela Basarabia Rusească la Basarabia Românească - de prof. univ. Onisifor Ghibu, Cluj 1926.
11. Kișineovschiî Eparhialnâi Vedomosti, rev. - Chișinău 1910, 1911 și 1913.
12. Cuget Românesc. - I. Buzdugan, 1922 Noembrie și Decembrie.
13. Basarabia, ziar - Chișinău 1906-1907.
14. Viața Basarabiei, ziar - Chișinău 1907-1915.
15. Viața Basarabiei, rev. - Chișinău 1933.
16. Cuvânt Moldovenesc, ziar - 194-1917, Chișinău.
17. Cuvânt Moldovenesc rev. - 1913 și 1914.
18. Besarabscia Jizni - 1911, No. 172.
19. Viața și Opera lui Constantin Stamati - de E. Dvoicenco, București 1933.
20. Al. Mateevici - manuscris de C. Sturza.

MENȚIUNE

D. Gh. Cardaș, în „Poezii și prozatorii Basarabiei până la Unire” (182-19.8), Antologie și studii, editura librăriei „Universala” - Alcalay & Co., Buc 1937, descoperă că următoarele poezii ale lui Al. Mateevici au fost inspirate din poeziile altor autori din Vechiul Regat, după cum urmează:

La alcătuirea poeziei „Hristos în biserica Ierusalimului” a fost pusă în contribuție - după expresia d. Cardaș - poezia „Isus în templu” a lui Al. Depărățeanu; „Dorul” este mai mult o prelucrare după „Dor de călătorie” a lui Alecsandri; „Hristos după cina cea de taină” este inspirată în deaproape de „Crist după cină” de N. T. Orășanu; „Muncitorul” a fost inspirată din „Muncitorul” lui Petre Dulfu, iar „Fie voia Ta” își are izvorul în literatura poporană (pag. 20-43 op. cit.).

În legătură cu această constatare d. Gh. Cardaș spune: „Nu vrem să aducem nici o învinuire lui Al. Mateevici. Cred că el a copiat aceste poezii cu gândul a le trece mai târziu prin mici prefaceri”. Autorul acestei lucrări a luat ca bune poeziile lui Al. Mateevici, publicate în prima ediție de d. P. V. Haneș, neavând timpul necesar unui studiu comparativ mai amănunțit. Este drept că poeziile de mai sus, ca și altele, părându-ni-se înrudite cu alte poezii din literatura noastră, nu le-am analizat, punându-ne în gând ca cu publicarea unei a doua ediții a lucrării de față să ne ocupăm mai amănunțit de această problemă.

Cum lucrarea d. Gh. Cardaș a apărut tocmai când tipăream ultima coală, facem aici această mențiune.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

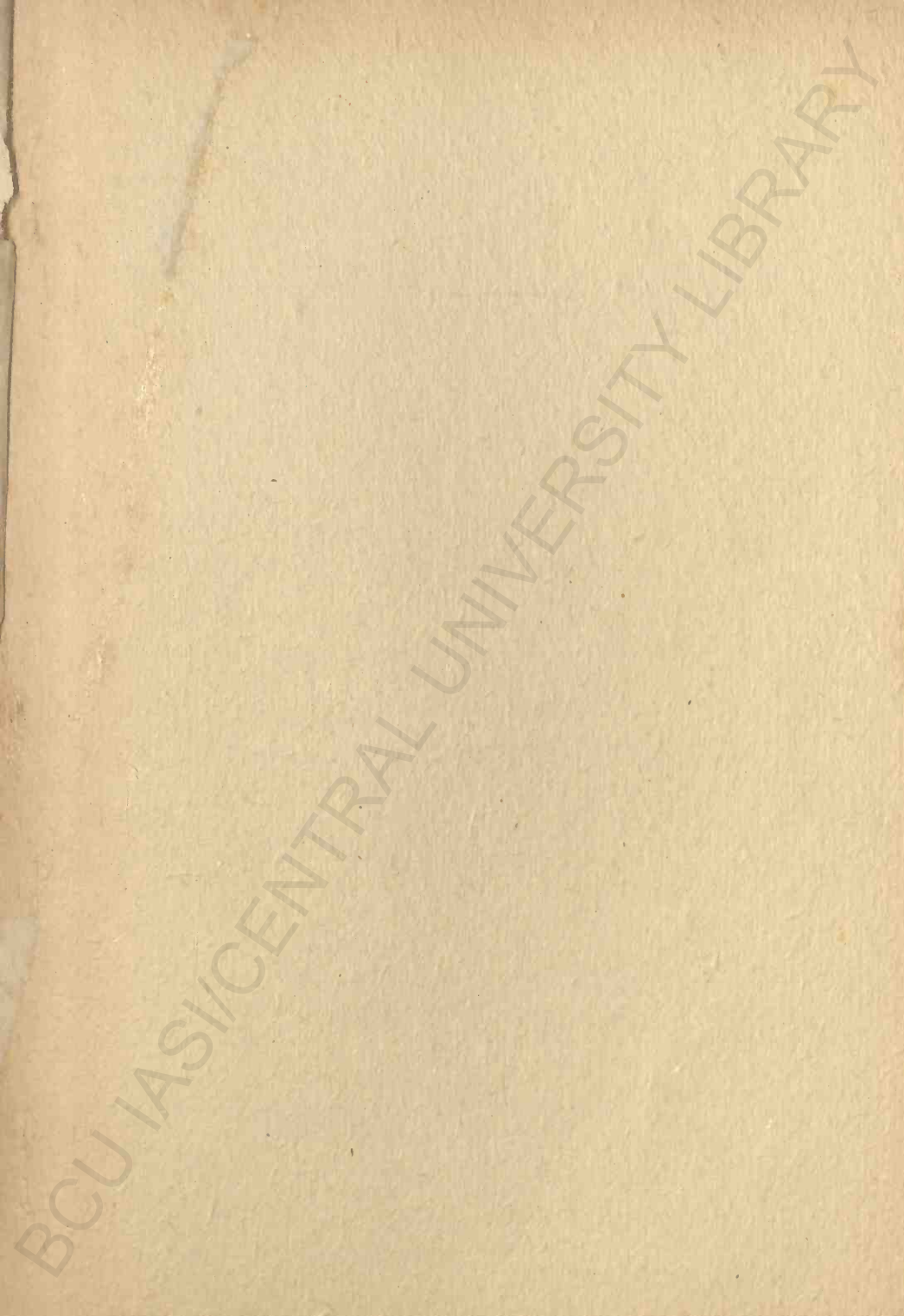
CUPRINSUL:

	<u>Pag.</u>
Prefața	3
Introducere	5
Biografia	8
Opera	20
Influențele	21
Poezia profană	27
Poezia religioasă	56
Poezia religioasă originală	58
Poezia religioasă tradusă	61
Proza	73
Predici, nuvele, bucăți și articole moralizatoare	74
Schițe și nuvele	76
Istoria Bisericească și încercări filologice	92
Folklorul	94
Incheiere	97
(Anexa clișeul „Limba Noastră”)	98
Bibliografie — Mențiuni	101

1984

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

De acelaș autor:

Politicianismul și Basarabia
în cei 13 ani dela Unire.
Chișinău 1931.

18.506

Pretul 80 lei

